

**T.C.
ERZİNCAN BİNALİ YILDIRIM ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
FELSEFE VE DİN BİLİMLERİ ANA BİLİM DALI**

**NECİP FAZIL KISAKÜREK'İN ÇİLE KİTABINDA YER
ALAN ŞİİRLERDEKİ DİNİ KAVRAMLAR İLE DİN
KÜLTÜRÜ VE AHLAK BİLGİSİ ÖĞRETİM
PROGRAMLARI VE DERS KİTAPLARININ (4- 8.
SINIFLAR) İLİŞKİSİ**

Yüksek Lisan Tezi

**Hazırlayan
Azime ERTUNÇ**

**Danışman
Doç. Dr. MEHMET ZEKİ GÖKSU**

MAYIS 2025, ERZİNCAN

BİLİMSEL ETİĞE UYGUNLUK

“Necip Fazıl Kısakürek’İN ÇİLE Kitabında Yer Alan Şiirlerdeki Dini Kavramlar İle Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi Öğretim Programları Ve Ders Kitaplarının (4- 8. Sınıflar) İlişkisi” “Yüksek Lisans” tezim tarafımdan incelenmiştir. Buna göre tezimde bilimsel etik ihlali ve intihal olarak nitelendirilebilecek herhangi bir durum olmadığını taahhüt ederim. Bu çalışmadaki tüm bilgilerin, akademik ve etik kurallara uygun bir biçimde elde edildiğini; aynı zamanda bu kural ve davranışların gerektirdiği gibi, bu çalışmanın özünde olmayan tüm materyal ve sonuçları tam olarak aktardığımı ve referans gösterdiğimi beyan ederim.

Azime ERTUNÇ

T.C.
ERZİNCAN BİNALİ YILDIRIM ÜNİVERSİTESİ
Sosyal Bilimler Enstitüsü Müdürlüğü

Ana Bilim Dalı : Felsefe ve Din Bilimleri
Program Adı : Yüksek Lisans
Tez Başlığı : Necip Fazıl Kısakürek'in Çile Kitabında Yer Alan
Şiirlerdeki Dinî Kavramlar ile Din Kültürü ve Ahlak
Bilgisi Öğretim Programları ve Ders Kitaplarının (4-8.
sınıflar) İlişkisi

Yukarıda bilgileri verilen tez çalışmasının a) Giriş, b) Ana bölümler ve c) Sonuç kısımlarından oluşan (Kapak, Ön Söz, Özet, İçindekiler ve Kaynakça hariç) toplam 133 sayfalık kısmına ilişkin 30/05/2025 tarihinde **Turnitin** intihal programından aşağıda belirtilen filtreleme uygulanarak alınmış olan özgünlük raporuna göre tezin benzerlik oranı %18'dir.

Filtrelemeye tırnak içerisindeki **alıntılar dâhil** edilmiştir. Filtrelemede **yedi (7) kelimeden daha az** örtüşme içeren metin kısımları hariç tutulmuştur.

Erzincan Binali Yıldırım Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Tez İntihal Raporu Uygulama Esaslarını inceledim ve bu uygulama esaslarında belirtilen azami benzerlik oranlarına göre tez çalışmasının herhangi bir intihal içermediğini, aksinin tespit edilmesi durumunda doğabilecek her türlü hukuki sorumluluğu kabul ettiğimi ve yukarıda vermiş olduğum bilgilerin doğru olduğunu beyan ederim.

Gereğini bilgilerinize arz ederim.30/05/2025

Danışman: Doç. Dr. Mehmet Zeki GÖKSU

Öğrenci: Azime ERTUNÇ

KILAVUZA UYGUNLUK

“Necip Fazıl Kısakürek’in Çile Kitabında Yer Alan Şiirlerdeki Dinî Kavramlar ile Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi Öğretim Programları ve Ders Kitaplarının (4- 8. sınıflar) İlişkisi” başlıklı Yüksek Lisans Tezi Erzincan Binali Yıldırım Üniversitesi Lisansüstü Tez Yazım Kılavuzuna uygun olarak hazırlanmıştır.

Hazırlayan

Azime ERTUNÇ

Danışman

Doç. Dr. Mehmet Zeki GÖKSU

KABUL VE ONAY TUTANAĞI

Doç. Dr. Mehmet Zeki GÖKSU danışmanlığında **Azime ERTUNÇ** tarafından hazırlanan “**Necip Fazıl Kısakürek’in Çile Kitabında Yer Alan Şiirlerdeki Dinî Kavramlar ile Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi Öğretim Programları ve Ders Kitaplarının (4- 8. sınıflar) İlişkisi**” adlı bu çalışma jürimiz tarafından Erzincan Binali Yıldırım Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü **Felsefe ve Din Bilimleri** Ana Bilim Dalı’nda **Yüksek Lisans Tezi** olarak kabul edilmiştir.

30/05/2025

JÜRİ:

Danışman	:	Doç. Dr. Mehmet Zeki GÖKSU	(İmza)
Üye	:	Doç. Dr. Osman KARAAĞAÇ	(İmza)
Üye	:	Doç. Dr. Seydi KİRAZ	(İmza)

ONAY:

Bu tezin kabulü Enstitü Yönetim Kurulu'nun /.... /2025 tarih ve sayılı kararı ile onaylanmıştır.

..... /..... /2025

Prof. Dr. Necdet TOZLU

Enstitü Müdürü

ÖN SÖZ

Çalışma boyunca tüm bilmediğim noktalara birikim ve tecrübesiyle cevap veren, her zaman yardım ve desteğini en içten bir şekilde gösteren ve bende farklı ufukların açılmasına vesile olan kıymetli danışman hocam Doç. Dr. Mehmet Zeki Göksu'ya değerli katkılarından dolayı şükran borçluyum. Yüksek Lisans eğitimim boyunca benden yardımlarını esirgemeyen dostlarım Zeynep Polat ve Hüsna Ayvazoğlu'na teşekkür ve saygılarımı sunarım.

Azime ERTUNÇ, Erzincan, 2025

**NECİP FAZIL KISAKÜREK'İN ÇİLE KİTABINDA YER ALAN ŞİİRLERDEKİ
DİNİ KAVRAMLAR İLE DİN KÜLTÜRÜ VE AHLAK BİLGİSİ ÖĞRETİM
PROGRAMLARI VE DERS KİTAPLARININ (4- 8. SINIFLAR) İLİŞKİSİ**

Azime ERTUNÇ

Erzincan Binali Yıldırım Üniversitesi

Sosyal Bilimler Enstitüsü

Yüksek Lisans Tezi, Haziran 2025

Danışman: Doç. Dr. Mehmet Zeki GÖKSU

ÖZET

Bu çalışmada Necip Fazıl Kısakürek'in Çile adlı kitabındaki şiirlerde yer alan dinî kavramların hangi anlamlar ile kullanıldığı, kavramlara nasıl yer verildiği, Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi (DKAB) dersi (2018-2024) öğretim programlarındaki dinî kavramların kazanım olarak nasıl ele alındığı ve Necip Fazıl Kısakürek'in şiirlerindeki dinî kavramlar ile ilişkisi konuları araştırılmıştır. Bu çalışma, şairin hayatını, şahsiyetini ve yaşadığı ilahi aşkın tezahürlerini şiirlerinde nasıl ele aldığını görebilmeyi ve aynı zamanda DKAB öğretim programı kazanımlarındaki dinî kavramlarla ve ders kitaplarında yer alan konularla ilişkisini ortaya koymayı amaçlamaktadır. Bu bağlamda Necip Fazıl Kısakürek'in şiirleri, DKAB öğretim programı kazanımları ve DKAB (4-8. sınıflar) ders kitapları detaylı bir şekilde dinî kavram çerçevesinde incelenmiştir. Çalışmada nitel araştırma yöntemlerinden doküman incelemesi kullanılmıştır. Çalışmanın bulgularına göre Çile adlı kitap 14 bölümden oluşmakta olup her bir bölüm içinde şiirlerde geçen dinî kavramlar tek tek ele alınarak kavramsal ve anlamsal bir çerçeve oluşturulmuştur. Ayrıca 4. sınıftan başlayarak 8. sınıfa kadar DKAB öğretim programları kazanımları ve ders kitaplarında yer alan dinî kavramlar tespit edilerek anlamsal bir bakış ile incelenmiştir. Sonuç olarak Çile kitabındaki şiirlerde tespit edilen dinî kavramların birçoğunun öğretim programında geçen kazanımlarla uygun olduğu, bu kavramlara ders kitabında yer verilmesiyle konuların daha anlaşılır hale gelmesinin sağlanabileceği ve tefekkür boyutlu bir anlayış kazandırılması açısından faydalı olacağı öngörülmüştür.

Anahtar Kelimeler: Din Eğitimi, DKAB Öğretim Programı, DKAB Ders Kitabı, Dinî Kavramlar, Şiir

**THE RELATIONSHIP BETWEEN RELIGIOUS CONCEPTS IN THE POEMS
IN NECIP FAZIL KISAKÜREK'S BOOK ÇİLE AND RELIGIOUS CULTURE
AND ETHICS COURSES AND TEXTBOOKS (4TH-8TH GRADES)**

Azime ERTUNÇ

Erzincan Binali Yıldırım University

Graduate School of Social Sciences

Master's Thesis, June 2025

Supervisor: Assoc. Prof. Dr. Mehmet Zeki GÖKSU

ABSTRACT

This study investigates the meanings with which religious concepts are used in the poems in Necip Fazıl Kısakürek's book Çile, how the concepts are included, how religious concepts are handled as achievements in the Religious Culture and Ethics (DKAB) course (2018-2024) programs, and the relationship between religious concepts in Necip Fazıl Kısakürek's poems. This study aims to see how the poet addresses his life, personality, and the manifestations of divine love he experienced in his poems, and also to reveal the relationship between religious concepts in the DKAB program achievements and the subjects in the textbooks. In this context, Necip Fazıl Kısakürek's poems, DKAB program outcomes and DKAB (4-8th grade) textbooks were examined in detail within the framework of religious concepts. Document review, one of the qualitative research methods, was used in the study. According to the findings of the study, the book titled Çile consists of 14 chapters and a conceptual and semantic framework was created by examining the religious concepts in the poems one by one in each chapter. In addition, the DKAB program outcomes and concepts in the textbooks starting from the 4th grade to the 8th grade were determined and examined with a semantic perspective. As a result, it has been predicted that many of the religious concepts identified in the poems in the book Çile are compatible with the achievements in the curriculum, and that including these concepts in the textbook will make the subjects more understandable and will be beneficial in terms of gaining a contemplative understanding.

Keywords: Religious Education, DKAB Curriculum, DKAB Textbook, Religious Concepts, Poetry

İÇİNDEKİLER

NECİP FAZIL KISAKÜREK'İN ÇİLE KİTABINDA YER ALAN ŞİİRLERDEKİ DİNİ KAVRAMLAR İLE DİN KÜLTÜRÜ VE AHLAK BİLGİSİ ÖĞRETİM PROGRAMLARI VE DERS KİTAPLARININ (4- 8. SINIFLAR) İLİŞKİSİ	
BİLİMSEL ETİĞE UYGUNLUK	i
TEZ ÖZGÜNLÜK SAYFASI.....	ii
KILAVUZA UYGUNLUK	iii
KABUL VE ONAY TUTANAĞI	iv
ÖN SÖZ	v
ÖZET	vi
ABSTRACT	vii
İÇİNDEKİLER.....	viii
SİMGELER VE KISALTMALAR LİSTESİ	xiv
TABLolar LİSTESİ	xv
GİRİŞ.....	1

BİRİNCİ BÖLÜM

NECİP FAZIL KISAKÜREK'İN HAYATI, DİN ANLAYIŞI VE ŞİİRLERİ

1.1. Ailesi.....	10
1.2. Çocukluğu.....	11
1.3. Eğitimi	12
1.4. Necip Fazıl Kısakürek'te Dinî Değişim ve Anlayış	15
1.5. Necip Fazıl Kısakürek'in Dindarlık Anlayışı	20
1.6. Necip Fazıl Kısakürek'in Edebi Kişiliği	22
1.7. Necip Fazıl Kısakürek'in Şiir Anlayışı	24
1.8. Çile Kitabı	27

1.9. Necip Fazıl'ın Dinî Kavram Dünyası	29
---	----

İKİNCİ BÖLÜM

ÇİLE KİTABI DİNÎ KAVRAMLAR

2.1. Allah (1. Bölüm).....	34
2.1.1.“Çile” Şiirindeki Dinî Kavramlar	34
2.1.1.1.Kıyamet	35
2.1.1.2. Azap.....	36
2.1.1.3. Allahsız.....	37
2.1.1.4. Ölüm	37
2.1.1.5. Nur ve Rab.....	38
2.1.1.6. Nefs.....	40
2.1.2. “Nur” Şiirindeki Dinî Kavramlar	41
2.1.2.1. Allah	41
2.1.2.2. Mezar ve Sûr.....	43
2.1.3. “Sen” Şiirindeki Dinî Kavramlar.....	44
2.1.3.1. Rahmet.....	44
2.1.4. “Allah Derim” Şiirindeki Dinî Kavramlar.....	45
2.1.4.1. Kefen	45
2.1.5. “O Ân” Şiirindeki Dinî Kavramlar	46
2.1.5.1. Secde.....	46
2.1.6. “Allah Diyene” Şiirindeki Dinî Kavramlar	47
2.1.6.1. Kurban	47
2.1.7. “O Var” Şiirindeki Dinî Kavramlar.....	47
2.1.7.1. İlahî.....	47
2.1.8. “Dua” Şiirindeki Dinî Kavramlar	48

2.1.8.1. Latif	49
2.1.8.2. Kudret	50
2.1.9. “Tek Kelime” Şiirindeki Dinî Kavramlar	50
2.1.9.1. Ecel	50
2.1.10. “Yakın” Şiirindeki Dinî Kavramlar	51
2.1.10.1. Rakip	51
2.1.11. “Günah” Şiirindeki Dinî Kavramlar	52
2.1.11.1. Günah	52
2.2. İnsan (2. Bölüm)	52
2.2.1. “Ben” Şiirindeki Dinî Kavramlar	53
2.2.1.1. Münker Nekir	53
2.2.2. “Benim Nefsim” Şiirindeki Dinî Kavramlar	54
2.2.2.1. Kefen	54
2.2.3. “Hep Nefs” Şiirindeki Dinî Kavramlar	54
2.2.3.1. Kâfir	55
2.2.4. “Sabır” Şiirindeki Dinî Kavramlar	55
2.2.4.1. Tevekkül	55
2.2.5. “Müslüman Yüzü” Şiirindeki Dinî Kavramlar	56
2.2.5.1. Tevhit	56
2.2.6. “Şarkı” Şiirindeki Dinî Kavramlar	57
2.2.6.1. Tabut	57
2.3. Ölüm (3. Bölüm)	57
2.3.1. “İnanmaz” Şiirindeki Dinî Kavramlar	57
2.3.1.1. Teneşir-Namaz-Salâ	57
2.3.2. “Boş Dünya” Şiirindeki Dinî Kavramlar	59

2.3.2.1. Melek.....	59
2.3.3. “Tebessüm” Şiirindeki Dinî Kavramlar	59
2.3.3.1. Azrail	60
2.3.4. “Güzel Şey” Şiirindeki Dinî Kavramlar	60
2.3.4.1. Peygamber	60
2.4. Şehir (4. Bölüm)	61
2.4.1. “Kaldırımlar” Şiirindeki Dinî Kavramlar	61
2.4.1.1. Cin	62
2.4.2. “Azgın Deniz” Şiirindeki Dinî Kavramlar	62
2.4.2.1. Cehennem	62
2.4.3. “Su 1” Şiirindeki Dinî Kavramlar	63
2.4.3.1. Cennet- Kevser	63
2.5. Daüssıla (5. Bölüm).....	64
2.5.1. “Hicret” Şiirindeki Dinî Kavramlar.....	64
2.5.1.1. Hicret	65
2.5.2. “Ramazan” Şiirindeki Dinî Kavramlar.....	65
2.5.2.1. Ramazan	65
2.6. Ukde (6. Bölüm).....	66
2.6.1. “Perdeler” Şiirindeki Dinî Kavramlar	66
2.6.1.1. Seccade	66
2.6.2. “Aynalar Yolumu Kesti” Şiirindeki Dinî Kavramlar	67
2.6.2.1. Nuh Tufanı.....	67
2.6.3. “Uyumak İstiyorum” Şiirindeki Dinî Kavramlar	68
2.6.3.1. Ezan	68
2.6.4. “Aynadaki Hayalime” Şiirindeki Dinî Kavramlar	69

2.6.4.1. Cenaze	69
2.7. Tecrit (7. Bölüm)	70
2.7.1. “Kader” Şiirindeki Dinî Kavramlar	70
2.7.1.1. Kader	70
2.7.2. “Kelime” Şiirindeki Dinî Kavramlar	70
2.7.2.1. İman- İhlas	71
2.7.3. “Aşk” Şiirindeki Dinî Kavramlar	71
2.7.3.1. Resul	71
2.8. Kahramanlar (8. Bölüm).....	72
2.8.1. “O Erler ki” Şiirindeki Dinî Kavramlar	72
2.8.1.1. İbadet	72
2.9. Dâva ve Cemiyet (9. Bölüm).....	73
2.9.1. “O’nun Ümmetinden Ol!” Şiirindeki Dinî Kavramlar	73
2.9.1.1. Kâbe-Put	74
2.9.2. “Son Sığınak” Şiirindeki Dinî Kavramlar	74
2.9.2.1. Gaflet- Müslümanlık	75
2.9.2.2. Kur’an-Hak.....	75
2.9.3. Düzen” Şiirindeki Dinî Kavramlar	76
2.9.3.1. Ezel-Ebed-İslam	76

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

DKAB ÖĞRETİM PROGRAMLARI

3.1. DKAB Öğretim Programlarının İncelenmesi	78
3.2. DKAB 2018-2024 Öğretim Programlarının Amacı	79
3.3. DKAB 2018-2024 Öğretim Programlarının Temel Felsefesi.....	81
3.4. DKAB 2018- 2024 Öğretim Programları Kazanımlarına Genel Bakış.....	81

3.5. 2018-2024 DKAB Öğretim Programları Kazanımlarında Yer Alan Dinî Kavramların 4-8. Sınıf Düzeylerine Göre İncelenmesi	92
3.5.1. Dördüncü Sınıf Kazanımları ve Dinî Kavramları.....	92
3.5.2. Beşinci Sınıf Kazanımlar ve Dinî Kavramlar	98
3.5.3. Altıncı Sınıf Ünite Kazanımları ve Dinî Kavramları.....	104
3.5.4. Yedinci Sınıf Ünite Kazanım ve Dinî Kavramları	112
3.5.5. Sekizinci Sınıf Ünite Kazanımları ve Dinî Kavramları.....	120
SONUÇ	130
KAYNAKÇA.....	134
ÖZ GEÇMİŞ	138

SİMGELER VE KISALTMALAR LİSTESİ

c.c	: Celle Celaluhu
Çev	: Çeviren
DİB	: Diyanet İşleri Başkanlığı
DKAB	: Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi
Ed	: Editör
s.a.s.	: Sallallahu Aleyhi ve Sellem
s.a.v	: Sallallahu Aleyhi ve Sellem
s.v.	: İngilizce Türkçe Sözlük
TDV	: Türkiye Diyanet Vakfı
Vd.	: Ve Diğerleri

TABLÖLAR LİSTESİ

Tablo 3 1. 2018 Öğretim Programına Göre 4. Sınıf Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi Dersi Üniteleri.....	84
Tablo 3.2. 2024 Öğretim Programına Göre 5. Sınıf Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi Dersi Üniteleri.....	86
Tablo 3.3. 2018 Öğretim Programına Göre 6. Sınıf Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi Dersi Üniteleri.....	87
Tablo 3.4. 2018 Öğretim Programına Göre 7.Sınıf Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi Dersi Üniteleri.....	89
Tablo 3.5. 2018 Öğretim Programına Göre 8. Sınıf Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi Dersi Üniteleri.....	90
Tablo 3.6. Dördüncü Sınıf Birinci Ünite Kazanım ve Dinî Kavramlar	92
Tablo 3.7. Dördüncü Sınıf İkinci Ünite Kazanım ve Dinî Kavramları.....	94
Tablo 3.8. Dördüncü Sınıf Üçüncü Ünite Kazanım ve Dinî kavramları	95
Tablo 3.9. Dördüncü Sınıf Dördüncü Ünite Kazanım ve Dinî Kavramları	96
Tablo 3.10. Dördüncü Sınıf Beşinci Ünite Kazanım ve Dinî kavramlar	97
Tablo 3.11. Beşinci Sınıf Birinci Ünite Kazanım ve Dinî Kavramlar	98
Tablo 3.12. Beşinci Sınıf İkinci Ünite Kazanım ve Dinî Kavramları.....	99
Tablo 3.13. Beşinci Sınıf Üçüncü Ünite Kazanım ve Dinî Kavramları	101
Tablo 3.14. Beşinci Sınıf Dördüncü Ünite Kazanım ve Dinî Kavramlar	102
Tablo 3.15. Beşinci Sınıf Beşinci Ünite Kazanım ve Dinî Kavramlar	104
Tablo 3.16. Altıncı Sınıf Birinci Ünite Kazanım ve Dinî Kavramları.....	105
Tablo 3.17. Altıncı Sınıf İkinci Ünite Kazanım ve Dinî Kavramlar.....	107
Tablo 3.18. Altıncı Sınıf Üçüncü ünite Kazanım ve Dinî Kavramlar	108
Tablo 3.19. Altıncı Sınıf Dördüncü Ünite Kazanım ve Dinî Kavramlar	109
Tablo 3.20. Altıncı Sınıf Beşinci Ünite Kazanım ve Dinî Kavramları.....	111

Tablo 3.21. Yedinci Sınıf Birinci Ünite Kazanım ve Dinî Kavramlar	113
Tablo 3.22. Yedinci Sınıf İkinci Ünite Kazanım ve Dinî Kavramları	116
Tablo 3.23. Yedinci Sınıf Üçüncü Ünite Kazanım ve Dinî Kavramları	117
Tablo 3.24. Yedinci Sınıf Dördüncü Ünite kazanım ve Dinî Kavramlar	118
Tablo 3.25. Yedinci Sınıf Beşinci Ünite Kazanım Dinî Kavramlar	119
Tablo 3.26. Sekizinci Sınıf Birinci Ünite Kazanım ve Dinî Kavramlar	120
Tablo 3.27. Sekizinci Sınıf İkinci Ünite Kazanım ve Dinî Kavramlar	122
Tablo 3.28. Sekizinci Sınıf Üçüncü Ünite Kazanım ve Dinî Kavramlar.....	124
Tablo 3.29. Sekizinci Sınıf Dördüncü Ünite Kazanım ve Dinî Kavramlar	126
Tablo 3 30. Sekizinci Sınıf Beşinci Ünite Kazanım ve Dinî Kavramlar	128

GİRİŞ

Eğitim ve öğretim bir bütünün ayrılmaz iki parçasıdır. Öğretim, işin hep teknik kısmını oluşturmuş olup eğitim ile desteklenince bir anlam kazanmıştır. Bu işleyiş hep belli bir program çerçevesinde yapılagelmıştır. Bu programlardan bir tanesi de din eğitimi içerisine alan Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi öğretim programlarıdır. Bu programlar içerisinde hangi konuların işleneceğine dair kazanımlar yer almaktadır. Bu kazanımlar sayesinde istenilen hedeflere ulaşılabilir. Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi öğretim programlarında yer alan kazanımlarda öğretmek istenen belli başlı dinî kavramlar bulunmaktadır. Öğrencilerin bu dinî kavramlara hakimiyetinin daha sağlam bir şekilde olması adına din eğitim ve öğretimi başka alanlar ile ilişkilendirilerek gerçekleştirilebilmektedir. Bu alanların başında edebiyat gelmektedir. Edebiyatın içinde yer alan türlerden en çok şiir türünde dinî kavramlara rastlanılmaktadır. Şiir türü içerisinde dinî kavramlar incelendiğinde edebiyatın çeşitli dönemlerinde şairlerin bu unsurlardan yararlanarak şiirlerini yazdıkları görülmektedir. O şairlerden birisi dini hayatı ve bakışıyla döneminde ve sonrasında toplumda derin izler bırakan Necip Fazıl Kısakürek'tir. Necip Fazıl hayatı boyunca inandığı tüm düşüncelerini şiir ve yazın yoluyla savunmuştur. Din, bu savunduğu düşüncelerin en önde geleni olmaktadır. Gençlik yıllarında dinden uzak bir hayat içinde bulunan Necip Fazıl için din, daha sonraki hayatının merkezi haline gelmektedir. Şiirlerinde bunun etkisi oldukça fazla görülmektedir. Bu çalışma, şairin hayatını, şahsiyetini ve yaşadığı ilahi aşkın tezahürlerini şiirlerinde nasıl ele aldığını görebilmek ve bunu yansıtmayı ve aynı zamanda Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi öğretim programı (2018-2024) kazanımlarımdaki ve ders kitaplarındaki dinî kavramlarla ilişkisini ve ders kitaplarında nasıl yer alabileceğini ortaya koymayı amaçlamaktadır.

1. Araştırmanın Konusu ve Problemi

“Necip Fazıl Kısakürek'in Çile Kitabında Yer Alan Şiirlerdeki Dinî Kavramlar ile Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi Öğretim Programları ve Ders Kitaplarının (4- 8. sınıflar) İlişkisi” başlıklı bu çalışmada Necip Fazıl Kısakürek'in Çile adlı kitabında yer alan şiirlerindeki dinî kavramlar tespit edilerek dinî kavramların şair tarafından şiirlerinde nasıl yer verildiğine ve kazandıkları anlamlarına vurgu yapılmıştır. Şair, şiirlerinde yeri geldiğinde gerçek anlamlarıyla yeri geldiğinde ise imgesel boyutuyla

dinî kavramlara yer vermektedir. Bu imgesellik sayesinde Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi öğretim programı ders kitaplarındaki dinî ve soyut kavramların somut bir vücuda bürünebildiği söylenebilir. Necip Fazıl Kısakürek'in şiirlerinde tespit edilen dinî kavramlar ile DKAB öğretim programı kazanımlarında ve ders kitaplarında yer alan dinî kavramların anlamsal bakımdan ilişkisinin olduğu ortaya konulmaktadır.

Necip Fazıl Kısakürek'in hayatı ve eserleri ile ilgili yapılmış çeşitli çalışmalar bulunmakla birlikte Kısakürek'in Çile adlı kitabında yer alan şiirlerindeki dinî kavramların tespiti yapılarak onun zihnindeki ve dinî anlayışındaki eğitici dünyayı DKAB öğretim programı kazanımlarındaki ve ders kitaplarındaki dinî kavramlarla ilişkilendirilen ve yansıtıcı nitelikte bir çalışmaya rastlanmamıştır.

Bu çalışmada ilköğretim kademesinde kullanılabilecek yazı türlerinden biri olan şiirin önemli bir örneği olan Necip Fazıl Kısakürek'e ait Çile adlı eserdeki dinî kavramların incelenip değerlendirilmesi ve bu dinî kavramların DKAB öğretim programı kazanımlarında ve ders kitaplarında yer alan dini kavramlarla ilişkisinin tespit edilmesi araştırmanın problemi oluşturmaktadır.

2. Araştırmanın Amacı

Bu çalışmanın amacı DKAB dersi kazanımlarında yer alan dinî kavramların edebi metinler aracılığıyla bireylere öğretilmesinde Necip Fazıl Kısakürek'in Çile adlı eserinin ve şiir türünün bir materyal olarak yeri ve önemini vurgulayabilmektir. Bu bağlamda DKAB dersi kazanımlarındaki ve ders kitaplarındaki dinî kavramların Necip Fazıl Kısakürek'in Çile adlı eserindeki dinî kavramlardan yola çıkarak daha etkileyici ve kalıcı olmasını sağlamak, kavram öğretiminde şiir türünden yararlanarak geçmişten günümüze bir bağlantı kurabilmek ve eğitimcilerin soyut kavramları daha anlaşılır bir şekilde öğretebilmesine yardımcı olabilecek bir çalışma sunabilmek amaçlanmıştır. Aynı zamanda dinî kavramların zihinde kalıcılığının arttırılması ile öğrenen bireyleri ezber yönteminin zorluğu ve sıkıcılığından uzaklaştırmak amaçlar arasında yer almaktadır.

3. Araştırmanın Önemi

Dinî kavramların edebi bir yazın türü olan şiir ile ilişkilendirilerek ortaya konulması kavramların anlamlandırılmasına olanak sağlayarak bireyler tarafından içselleştirilmesini kolaylaştıracak olup aynı zamanda ezber yönteminin sıkıcılığından

kurtaracağı öngörülmektedir. Edebi tür olan şiirler; yazan kişilerin hislerini, düşüncelerini, duygularını insanların bamtellerine dokunduracak bir üslup ile anlatması dinî kavramların anlaşılmasını ve etkileyicilik oranını yükselteceği için önem arz etmektedir. 2018 yılında güncellenen Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi (DKAB) öğretim programı, çağdaş eğitim anlayışları doğrultusunda yapılandırılmıştır. Programın geliştirilmesinde, yapılandırmacı öğrenme modeli temel alınmış ve çoklu zekâ kuramı, öğrenci merkezli öğrenme ile beceri temelli öğrenme gibi yaklaşımlar ön planda tutulmuştur. Bu çerçevede öğrencinin sadece bilgi edinmesi değil aynı zamanda bu bilgileri anlamlandırması, yorumlaması, problem çözme becerileri geliştirmesi ve öğrendiklerini günlük yaşamına aktarabilmesi amaçlanmıştır. Beceri temelli öğrenme yaklaşımıyla öğrencilerin yalnızca teorik bilgiyle değil aynı zamanda çeşitli beceri ve tutumlarla donatılması hedeflenmiştir. Bu sayede öğrenciler, öğrendiklerini hayatta karşılaştıkları durumlarda etkili bir şekilde kullanabilecek bireyler hâline gelmektedir. Program; öğrencinin aktif olduğu, araştırdığı, keşfettiği, düşündüğü ve kendi çözüm yollarını üretebildiği bir öğrenme ortamının önemine dikkat çekmektedir. Bu ortamda öğretmen ise bilgiyi aktaran bir otoriteden çok, öğrencinin öğrenme sürecini yönlendiren bir rehber olarak konumlandırılmıştır. Ayrıca çoklu zekâ kuramı doğrultusunda her öğrencinin farklı öğrenme yollarına sahip olduğu kabul edilmiş; bu nedenle öğretim sürecinde çeşitli yöntem ve tekniklerin kullanılması, öğrencilerin bireysel farklılıklarına uygun öğrenme ortamlarının sunulması gerektiği vurgulanmıştır. Sonuç olarak 2018 DKAB öğretim programı; bilgi, değer ve becerilerin bir bütün olarak ele alındığı, öğrenciyi merkeze alan, düşünme ve sorgulamayı teşvik eden, çağdaş eğitim anlayışına uygun bir yapı sunmaktadır. Ayrıca programda gelişim düzeyini göz önünde bulunduran, öğrenme sürecinde ön bilgileri harekete geçiren, anlamlı öğrenmelerin gerçekleşebileceği, farklı öğrenme stillerine uygun öğretme ortamlarının sağlanması hedeflenmiştir.¹ 2024 Türkiye Yüzyılı Maarif Modeli öğretim programı, bireylerin zihinsel, sosyal, duygusal, fiziksel ve ahlaki gelişimlerini desteklemeyi amaçlayan bütüncül bir yaklaşımı benimsemektedir. Bu modelde, insanı temel değerler doğrultusunda yetiştirmek ve bireyin kendisi dâhil tüm varlıkların varoluşunun değerini kavrayarak hayatı anlamlı kılmak hedeflenmektedir. Türkiye Yüzyılı Maarif Modeli

¹ Millî Eğitim Bakanlığı, *Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi Dersi Öğretim Programı (4-8.sınıflar)*, (Ankara: Millî Eğitim Bakanlığı Yayınları), 2018.

çerçevesinde hazırlanan öğretim programlarında dinî kavramlar, öğrencilerin ahlaki ve manevi gelişimlerini desteklemek amacıyla bilinçli bir şekilde yer almakta ve bütüncül eğitim yaklaşımıyla uyumlu olarak sunulmaktadır. Bu yüzden şiirdeki dinî kavramlar ile DKAB öğretim programı kazanımlardaki ve ders kitaplarındaki dinî kavramların ilişkilendirilmesi öğrenme eyleminin kalıcılığının artırılması açısından önem teşkil ettiği düşünülmektedir.

Hayatı ve dinsel dönüşümü göz önünde bulundurulduğunda, dinî kavramlara büyük önem veren Necip Fazıl Kısakürek gibi bir şairin eserleri aracılığıyla dinî kavramların öğretilmesi hem literatüre katkı sağlayacağı hem de bireylerin bu kavramları daha kolay öğrenmesini mümkün kılacağı için önem arz etmektedir.

4. Araştırmanın Sınırlılıkları

Necip Fazıl Kısakürek'in hikâye, tiyatro, roman ve şiir gibi birçok türde çeşitli eserleri yer almaktadır. Bu eserlerinde dinî kavramlar oldukça fazla olduğu için çalışmanın Çile kitabında yer alan şiirler ile sınırlandırılmasına sebep olmuştur. Bu çalışmada Necip Fazıl'ın yaşarken kitap haline getirdiği Çile adlı eserinde yer alan şiirlerindeki dinî kavramlar incelenmektedir. Şairin dinî kavramların yer almadığı şiirleri ele alınmamaktadır. Bu çalışma; dinî kavramlar çok geniş kapsamlı bir alan olduğundan sadece 4, 5, 6, 7 ve 8. sınıf içine alan DKAB (2018) öğretim programı kazanımlarındaki ve ders kitaplarındaki dinî kavramlar ile Türkiye Yüzyılı Yeni Maarif Modeli (2024) 5. sınıf ders kitabı dinî kavramların ele alınması ile sınırlıdır. Şiirlerin içerik analizi araştırmacının yorum ve çıkarımlarına dayanmaktadır. Bu nedenle farklı araştırmacılar farklı yorumlar getirebilir. Ayrıca on dört bölümden oluşan çile kitabının çalışmada dokuz bölümünde yer alan dinî kavramlara yer verilmektedir.

5. Araştırmanın Yöntemi

Bu çalışmada nitel araştırma yöntemlerinden biri olan doküman analizi yöntemi tercih edilmiştir. Doküman analizi, araştırmalarda veri toplamak amacıyla kullanılan bilimsel bir yöntemdir. Bu yöntemde araştırmanın temel verileri; kitaplar, raporlar, resmî belgeler, ders programları, yönetmelikler, arşiv kayıtları gibi çeşitli yazılı materyallerden elde edilir. Doküman analizi yalnızca belgeleri toplamayı değil aynı zamanda bu belgelerin dikkatli bir şekilde incelenmesini, sorgulanmasını ve yorumlanmasını da kapsar. Bu süreçte dokümanlar sistematik bir biçimde analiz

edilerek araştırma sorularına yanıt verecek anlamlı bilgiler ortaya çıkarılır.² Belgesel tarama olarak da adlandırılan doküman analizinde, mevcut kayıt ve belgeler sistemli bir biçimde incelenerek veriler elde edilmektedir. Doküman analizi, belirli bir araştırma amacına yönelik olarak çeşitli kaynakların bulunması, okunması, önemli noktaların not alınması ve elde edilen bilgilerin değerlendirilmesini kapsamaktadır.³ Bir başka ifadeyle, doküman analizi; basılı ya da elektronik (bilgisayar tabanlı ve internet erişimli) materyallerin incelenmesi ve değerlendirilmesi sürecinde yürütülen bir dizi sistematik işlem den oluşur.⁴ Doküman analizi, aynı zamanda, incelenmek istenen olgu ya da olgulara ilişkin bilgileri içeren yazılı kaynakların sistematik olarak değerlendirilmesi süreci olarak tanımlanabilir.⁵ Doküman incelemesi, nitel araştırmacılar tarafından en değerli bilgi kaynaklarından biri olarak görülmektedir.⁶ Araştırmanın yöntemi şu şekilde yer almaktadır: İlk önce araştırmanın konusu doğrultusunda hangi dokümanlara ihtiyacımız olduğu belirlendi. Daha sonra bu dokümanlara nasıl ulaşılabileceği tespit edildi. Belli bir durumu çalıştığımız için doküman kaynakları açık ve nettir. Dokümanların çoğunluğu yazılı basınlardan oluşmaktadır (Şiir Kitapları, Biyografik Eserler, Öğretim Programları ders kitapları ve yıllık planları gibi). Bir kısmı da çevrimiçi olarak elde edilmiştir (tezler, makaleler gibi). Araştırmada ulaştığımız dokümanların çoğunluğu özgünlük içermektedir. Araştırmada birincil kaynaklar kullanılmıştır. İncelenen dokümanlar yazılı ve basılı kaynaklardan alındığı için orijinallliği teyit edilmiştir. Araştırmada kullanacak dokümanlar belirlendikten sonra bu dokümanların belirli bir sistem içinde ve birbirleriyle karşılaştırmalı olarak çözümlenmesine geçilmiştir. İncelenen dokümanların birbiri ile tutarlı mı değil mi, ilişkileri var mı? gibi çeşitli sorulara cevap verecek şekilde dokümanlar anlamlandırıldı. Araştırmada doküman incelemesi yöntemi kullanıldığından önceden belirlenen problem yoluyla veriyi nasıl analiz edeceğimizde belirlenmiş olmaktadır. Araştırmanın amacına bağlı olarak 4, 5, 6, 7 ve 8. sınıf Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi dersine ait kazanımlardaki ve ders kitabındaki dinî unsurlar tek tek incelenmiştir. İncelenen bu dinî

² Ramazan Sak, İkbâl Tuba Şahin Sak, Çağla Öneren Şendil, Eşref Nas, “Bir Araştırma Yöntemi Olarak Doküman Analizi”, *Kocaeli Üniversitesi Eğitim Dergisi*, 4/1 (2021): 228.

³ Niyazi Karasar, *Bilimsel Araştırma Yöntemi*, (Ankara: Nobel Yayın Dağıtım, 2005), 108-109.

⁴ Glenn A Bowen, “Document Analysis As A Qaaltitative Research Method”, *Qualitative Research Journal*, 9/2 (2009): 27-40.

⁵ Ali Yıldırım, Hasan Şimşek, *Sosyal Bilimlerde Nitel Araştırma Yöntemleri*, (Ankara: Seçkin Yayıncılık, 2013), 217.

⁶ Marie C Hoepfl, “Choosing qualitative research: A primer for technology education researchers”, *Journal of Technology Education*, 9/1 (1997): 47-63.

unsurlar daha sonra şairin şiirlerindeki dinî kavramlar ile ilişkilendirilmiştir. Araştırmadaki analiz birimleri bu dinî kavramlardır. Araştırmanın verileri Necip Fazıl Kısakürek'in Çile adlı eseri ve DKAB öğretim programı (2018-2024) kazanımları ve ders kitaplarıdır. Dinî kavramlar, Necip Fazıl Kısakürek ve DKAB öğretim programı kazanımları ile ilgili daha önceden gerçekleştirilmiş incelemeler ve akademik çalışmalar izlenmiştir. Necip Fazıl ile ilgili kitaplara başvurulmuştur. Ayrıca Yükseköğretim Kurulu Tez Merkezi'nin katalogları ve konu ile ilişkili çeşitli makaleler incelenerek bu konuda yapılan benzer çalışmalardan da faydalanılmıştır.

Araştırmada ilk olarak Necip Fazıl Kısakürek'in Çile adlı eserinde yer alan şiirlerin içerisindeki dinî kavramlar tespit edilmiş olup dinî kavramlar sistematik bir şekilde analiz edilmiştir. Daha sonrada DKAB dersine ait ders kitapları, kazanımların sırasına dikkat edilerek aynı şekilde analiz edilmiş ve kazanımlarla ilişkili olan dinî kavramlar tespit edilmiştir. Analiz edilen eserlerdeki dinî kavramların birbiri ile ilişkisi ortaya konulmuştur.

6. Benzer Araştırmalar

Araştırma konusu Yüksek Öğretim Kurulu Ulusal Tez Merkezi veri tabanında kelime ve bütün olarak aratılmış Necip Fazıl Kısakürek'in Çile kitabında yer alan şiirlerindeki dinî kavramlar ile DKAB öğretim programı kazanımlarındaki dinî kavramların ilişkisi konusu ile ilgili çalışmalar ve makaleler incelenmiştir. Tez konumuz ile ilgili doğrudan yapılan bir çalışmaya rastlanmamıştır. Dolaylı olarak ilişkilendirebileceğimiz ve incelediğimiz çalışmalardan bazıları şunlardır:

Üzmez tarafından hazırlanan “Ortaokul Din, Ahlak ve Değerler Alanı Seçmeli Dersleri ile DKAB Dersinin Kazanım ve İçerik Açısından Karşılaştırılmalı İncelemesi”⁷ adlı yüksek lisans tezinde seçmeli derslerin veliler, öğrenciler tarafından DKAB dersinin programına uygun olarak seçim yapabilmeleri ve onlara yol gösterici olması adına hazırlanmıştır.

⁷ Soner Üzmez, “Ortaokul Din, Ahlak ve Değerler Alanı Seçmeli Dersleri ile DKAB Dersinin Kazanım ve İçerik Açısından Karşılaştırılmalı İncelemesi” (Yüksek Lisans Tezi, Gaziantep Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2022).

Kocalı tarafından hazırlanan “Din Kültürü ve Ahlak Dersindeki Ahiret ile ilgili Kazanımların Değerlendirilmesi”⁸ isimli yüksek lisans tezinde ahiret ve ahiret ile ilgili kavramlar incelenmiş ve ders müfredatlarında nasıl yer verildiği ele alınmıştır. Bu araştırmada, Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi (DKAB) ders kitaplarında yer alan ahiret konusuyla ilgili kazanımlar incelenmiştir. İnceleme sürecinde, bu kazanımların ait oldukları bilişsel (zihinsel), duyuşsal (duygusal) ve davranışsal (eylemsel) alanlar göz önünde bulundurulmuştur. Böylece ahiret kavramının öğrencilerde sadece bilgi düzeyinde değil; aynı zamanda tutum ve davranış düzeyinde nasıl yer aldığına dair kapsamlı bir analiz yapılması amaçlanmıştır.

Karabulut’un hazırladığı Necip Fazıl Kısakürek’in Şiirlerinde “Hz. Muhammed” (S.A.V.) Algısı başlıklı makalesinde⁹ Necip Fazıl Kısakürek’in şiirlerinden yola çıkarak onun Hz. Muhammed’e bakışını ortaya koyduğu tespit edilmiştir. Bu çalışmayı incelememizdeki amaç Hz. Muhammed, bizim konumuz içinde ele aldığımız bir dinî kavram olmasındandır. Sonuç olarak Necip Fazıl Kısakürek’in Hz. Muhammed kavramına hangi ifadelerle yer verildiği görülmüştür.

Demir tarafından hazırlanan “Değerler Eğitimi Açısından Necip Fazıl Kısakürek’e ait “Çile” Adlı Eserde Kök Değerlerin incelenmesi” isimli yüksek lisans tezinde¹⁰ kök değerlerin edebi metinler ile aracılığı ile bireylere öğretilmesinde Necip Fazıl Kısakürek’in “Çile” adlı eserinin bir materyal olarak yeri ve önemini vurgulanmaktadır. Bu çalışmada doküman inceleme modelinde olup bu modelin tekniklerinden olan içerik analiz kullanılmıştır. Araştırma sonucunda elde edilen bulgular sistematik bir şekilde nitel olarak sınıflandırılmıştır. Çalışmamızda edebi metinlerin diğer alanlarla ilişkisini verdiğimizden dolayı bu çalışmadan yararlanılmıştır.

Adalı’nın hazırladığı “Necip Fazıl Kısakürek’in Çile adlı Şiir Kitabındaki Kavramlar ve Tasnifi” başlıklı yüksek lisans tezinde¹¹ konuyu üç bölümde ele aldığı ve birinci bölümde şairin hayatı, şiir anlayışı, şairin kavram dünyasına değinildiği; ikinci

⁸ Şule Kocalı, “Din Kültürü ve Ahlak Dersindeki Ahiret ile ilgili Kazanımların Değerlendirilmesi” (Yüksek Lisans Tezi, Dokuz Eylül Üniversitesi, 2021).

⁹ Mustafa Karabulut, “Necip Fazıl Kısakürek’in Şiirlerinde “Hz. Muhammed” (S.A.V.) Algısı”, *İnternational Journal Of Turkish Academic Studies Dergisi*, 1/1 (2020): 34-43.

¹⁰ Neslihan Demir, *Değerler Eğitimi Açısından Necip Fazıl Kısakürek’e ait “Çile” Adlı Eserde Kök Değerlerin incelenmesi* (Yüksek Lisans Tezi, Atatürk Üniversitesi, 2019).

¹¹ Osman Adalı, “Necip Fazıl Kısakürek’in Çile Adlı Şiir Kitabındaki Kavramlar ve Tasnifi” (Yüksek Lisans Tezi, Uşak Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2019).

bölümde kavramlar dönemsel ve tematik olarak tasnif edilirken üçüncü bölümde de şairin kullandığı kavramlar ve bu kavramların şiirlerde ifade ettiği anlamlar ile farklı şiirlerde ne gibi anlam değişimleri olduğu üzerinde durulduğu tespit edilmiştir.

Düzce'nin hazırladığı “Necip Fazıl Kısakürek ve Eğitim Anlayışı”¹² başlıklı yüksek lisans tezinde Necip Fazıl'ın yaşadığı dönemin düşünce yapısını, değerlerini, eğitim sistemini ve genel olarak eğitim ve özelde din eğitime yönelik düşüncelerini ortaya koymayı amaçlamaktadır.

Kahraman'ın hazırladığı “Ortaokul Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi Ders Kitaplarında Yer Alan Hz. Muhammed (S.A.S.) ile ilgili Ünitelerin Öğretim Programı Kazanımlarının Gerçekleşmesine Katkısı” başlıklı yüksek lisans tezi¹³ eski programda (2010) yer alan Hz. Muhammed ile ilgili ünitelerin 2018 yılında oluşturulan programda nasıl ele alındığı incelenmektedir. Bizim çalışmamızda da bu ünite ve kazanımlarına yer vermiş olduğumuzdan dolayı araştırmalar arasında yer vermiş bulunmaktayız.

Türkben tarafından hazırlanan “Necip Fazıl'da Ölüm ve Ötesi” başlıklı makalesinde¹⁴ Bu çalışmada, ölüm ve sonrasına dair düşünce tarihi, özellikle de İslam düşünce geleneği içerisinde ortaya konulan çeşitli görüşlere yer verilmiştir. Bu kapsamda, ölümden sonraki hayata ilişkin farklı filozof, düşünür ve alimlerin yaklaşımları incelenmiş; bu fikirler ışığında Necip Fazıl Kısakürek'in ölüm ve ahiret konusuna dair düşüncelerinin hangi anlayışlara daha yakın olduğu analiz edilmeye çalışılmıştır. Bu çalışmayı incelememizdeki amaç ölüm dinî kavramına kendi çalışmamızda yer vermiş olmamızdır.

Kotan tarafından hazırlanan “Nurullah Genç'in Şiirlerinde Dinî Unsurlar” isimli yüksek lisans tezinde¹⁵ dinî unsurların Nurullah Genç'in şiirlerinde ne derecede yer aldığı ortaya koyularak onun şiir evreni ve sanatı izah edilmiştir. Doküman incelemesi yöntemi kullanılarak Nurullah Genç'in şiirleri incelenerek bu şiirlerin içinde yer alan

¹² Şehnaz Düzce, “Necip Fazıl Kısakürek ve Eğitim Anlayışı” (Yüksek Lisans Tezi, Van Yüzüncü Yıl Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2019).

¹³ Nur Keleş Kahraman, “Ortaokul Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi Ders Kitaplarında Yer Alan Hz. Muhammed (S.A.S.) İle İlgili Ünitelerin Öğretim Programı Kazanımlarının Gerçekleşmesine Katkısı” (Yüksek Lisans Tezi, Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2019).

¹⁴ Yaşar Türkben, “Necip Fazıl'da Ölüm ve Ötesi”, *Bozok Üniversitesi, İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 11/11 (2017): 47-66.

¹⁵ Yusuf Kotan, “Nurullah Genç'in Şiirlerinde Dinî Unsurlar” (Yüksek Lisans Tezi, Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2015).

dinî unsurlar tespit edilmiştir. Bu çalışma sonucunda Nurullah Genç'in şiir anlayışında dinin yeri ve önemi tespit edilmiştir. Çalışmamızın birinci bölümü bu çalışma ile paralellik arz etmektedir.

Esen tarafından Çukurova Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisinde yayımlanan “Necip Fazıl Kısakürek'te Dinsel Değişim” isimli makalesinde¹⁶ Türk şiir dünyasında önemli bir yere sahip olan Necip Fazıl Kısakürek için hayatının dönüm noktası olan ve tüm hayatını etkileyen dinsel değişimi incelemiştir. Bu çalışmada dinsel değişim biçimleri ve etkilerinin Necip Fazıl Kısakürek'te nasıl tezahür ettiği ele alınmaktadır. Sonuç olarak yapılan incelemede, Necip Fazıl Kısakürek'in düşünce dünyasında zamanla gerçekleşen dinsel değişimin yönü ele alınmıştır. Bu bağlamda, onun hayatının farklı dönemlerinde dine ve dinî değerlere yaklaşım biçimi analiz edilmiş; özellikle mensubu olduğu din olan İslam'a yönelik derinleşme ve yoğunlaşma eğilimi dikkat çekmiştir. Ayrıca bu değişim şiirlerinde hem içerik açısından hem de kavramsal yönden değişikliklere etki ettiği tespit edilmiştir. Çalışmamızda Necip Fazıl Kısakürek'in dinsel değişimine yer verdiğimiz için bu çalışmadan faydalanılmaktadır.

Başıbüyük'ün hazırladığı “Necip Fazıl Kısakürek'in Şiirlerindeki Metafizik Kavramlar ve Bu Kavramların Pedagojik Açıdan İrdelenmesi”¹⁷ başlıklı yüksek lisans tezinde Necip Fazıl Kısakürek'in hayatı, eserleri, edebî kişiliği ve şiir anlayışı üzerine genel bir çerçeve sunulmuş; şairin edebî kimliğini anlamaya yönelik temel bilgiler verilmiştir. Bunun yanı sıra şiir, metafizik ve eğitim kavramları hakkında teorik açıklamalara yer verilerek bu kavramların şairin düşünce dünyasındaki yeri ve anlamı ortaya konulmuştur. Sonuç olarak iyi ve güzel olanı, düşünceyi, insanlığı insanlara tekrardan sunarak bu güzelliği daha da arttırmak olduğu ve bu güzelliğin Necip Fazıl'ın Çilesiyle ifadelendirilmeye çalışıldığı tespit edilmiştir.

Koç, hazırladığı “Necip Fazıl'da Değerler”¹⁸ başlıklı yüksek lisans tezinde Necip Fazıl Kısakürek'in değer anlayışı ve eğitime katkıları ele alınmaktadır.

¹⁶ Nesibe Esen, “Necip Fazıl Kısakürek'te Dinsel Değişim”, *Çukurova Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 11/1(2011): 129-154.

¹⁷ Fatma Başıbüyük, “Necip Fazıl Kısakürek' İn Şiirlerindeki Metafizik Kavramlar ve Bu Kavramların Pedagojik Açıdan İrdelenmesi” (Yüksek Lisans Tezi, Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2008).

¹⁸ Ahmet Koç, “Necip Fazıl'da Değerler” (Yüksek Lisans Tezi, Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 1993).

BİRİNCİ BÖLÜM

NECİP FAZIL KISAKÜREK’İN HAYATI, DİN ANLAYIŞI VE ŞİİRLERİ

1.1. Ailesi

Necip Fazıl Kısakürek hem yaşadığı dönemin hem daha sonraki dönemlerin sembol şahsiyetlerinden biri olmuştur. Necip Fazıl tüm yaşantısı ile şahsına münhasır bir kişiliktir. Bu kişiliğin oluşmasında ailesinden özellikle dedesi ve annesinin etkilerinin olduğu görülmektedir. Babası ise aile içerisinde çok aktif bir role sahip bir kişi değildir.

Necip Fazıl Kısakürek Türk edebiyatının önemli şair, yazar ve düşünürlerinden biridir. 26 Mayıs 1905 tarihinde İstanbul'un Çemberlitaş semtinde doğmuştur. Babası Abdülbaki Fazıl Bey, annesi ise Mediha Hanım'dır. Necip Fazıl Kısakürek'in ailesi, tarihsel olarak önemli bir kökene sahiptir. Necip Fazıl Kısakürek'in çocukluğu, büyükbabası Mehmet Hilmi Efendi'nin himayesinde lüks ve kalabalık bir ortamda geçmiştir. Çocukluğu; konakta dadılar, mürebbiyeler ve lalalar arasında şekillenmiştir.¹⁹

Necip Fazıl Kısakürek'in dedesi Kısakürekzade Hilmi Efendi, ailesinin köklü geçmişinin bir diğer önemli ismi olarak karşımıza çıkar. Necip Fazıl Kısakürek'in babaannesi Zafer Hanım, dönemin önemli Osmanlı Hanımefendilerindendi. Necip Fazıl, küçük yaşlarda yaramaz bir çocukken babaannesi onu oyalamak ve sakinleştirmek amacıyla roman okumaya alıştırmıştır.²⁰ Necip Fazıl Kısakürek'in babası, Abdülbaki Fazıl Bey, ailenin tek erkek çocuğuydu. Küçük yaşta, Necip Fazıl'ın annesi Mediha Hanım ile evlendirilmiştir. Fazıl Bey, üniversiteyi tamamlamadan önce evlenmiş ve oğlu Necip doğduktan sonra hukuk fakültesini bitirerek bir devlet memuru olmuştur.

¹⁹ M. Orhan Okay, *Necip Fazıl Sıcak Yarada Kezzap* (İstanbul: Dergâh Yayınları, 2022), 15.

²⁰ Okay, *Necip Fazıl Sıcak Yarada Kezzap*, 16.

Fazıl Bey'in hayatındaki dönüm noktalarından biri, eşinden boşanarak başka bir kadınla evlenmesidir. Bu evlilik ve ardından gelen yaşamı, ailesi ve Necip Fazıl üzerinde derin etkiler bırakmıştır. Fazıl Bey, 34 yaşında hayatını kaybetmiştir. Bu dönemde Necip Fazıl üniversitede eğitimine devam ediyordu ve babasının ölümünden sonra hayatı oldukça zor bir dönemden geçmiştir. Ayrıca Necip Fazıl'ın, Selma adında bir kız kardeşi vardır ancak Selma, beş yaşındayken hayatını kaybetmiştir. Bu erken kayıp, Necip Fazıl'ın çocukluk yıllarındaki duygusal dünyasında izler bırakmıştır.²¹ Necip Fazıl'ın büyükbabası ve büyükannesi hakkındaki şu kısa değerlendirmesi onun bu iki karakter hakkındaki düşüncelerini özetler niteliktedir: “Konakta büyükbabam, tüm özenme ve değişim çabalarına rağmen sade ve Anadolu kalma karakterini koruyordu; cici annem ise, büyük şehrin karanlık atmosferinin etkisiyle ruhsal bir bunalımın dışı yansımasıydı.”²² Necip Fazıl konakta ona en iyi gelen kişi yani annesi için ise şunları ifade etmektedir: “Annem, yirmili yaşlarının başında babamdan dul kalınca hayata tamamen küsmüş, ömrü boyunca uğultulu bir konakta başlayıp besleme olarak ezilmekle geçen, sonunda hastalanıp iyileşen, beni dişleriyle büyüten, ardından kendini erkek kardeşlerinin hizmetine adayan, Müslümanlıkta ve derinlikte annesine denk büyük bir kadın olup, bazı şiirlerimde de hissedilen en köklü zaafımdır. Allah'ım bende yarattığı birçok hususiyeti, annemin yolundan verdiğine inanıyorum.”²³ diyen şairin yaşamında görülen dini etkileşiminin özünün annesine dayandığı görülmektedir. Şairin yaşadığı hem gösterişli hem de çalkantılı aynı zamanda da şatafatlı konak içerisinde buhranlarından uzaklaşabildiği kendine gelebildiği tek merci annesinin şefkatli ve sevgi dolu kucağıydı.

1.2. Çocukluğu

Necip Fazıl Kısakürek'in dünyaya geldiği ev, büyükbabasının İstanbul Çemberlitaş'taki dört katlı konağıdır. Bu konak onun çocukluk yıllarının geçtiği, kalabalık bir ailenin içinde büyüdüğü mekandır. Kalabalık bir ailede büyüme şairin duygusal dünyasında derin izler bırakmış, aile üyelerinin etkisiyle şekillenen bir kimlik duygusu oluşturmuştur. Büyükbabası, ona "Ahmet Necip" ismini vermiştir. Bu isim hem ailenin geleneksel yapısına bir saygı duruşu hem de büyükbabasının etkisinin bir

²¹ Necip Fazıl Kısakürek, *O ve Ben* (İstanbul: Büyük Doğu Yayınları, 2006), 7.

²² Kısakürek, *O ve Ben*, 10.

²³ Kısakürek, *O ve Ben*, 74-75.

yansımasıdır. Ahmet Necip adı aynı zamanda onun kimliğinde önemli bir yer tutar.²⁴ Necip Fazıl Kısakürek, çocukluğunu anlatırken en çok büyükbabası Hilmi Efendi'den bahseder. Büyükbabası, küçük Necip için yalnızca ailedeki soyunun devamını simgeleyen bir figür değil, aynı zamanda onun ruhsal ve kültürel gelişiminde büyük bir rol oynamış bir kişidir. Hilmi Efendi, Necip Fazıl'ın çocukluk yıllarındaki en önemli manevi rehberlerinden biriydi ve ona dini değerleri, ahlaki prensipleri ve İslam'ın temel öğretilerini ilk kez o öğretmiştir.²⁵

1.3. Eğitimi

Necip Fazıl Kısakürek, eğitimine Mahalle Mektebinde başlamıştır ancak burada geçirdiği süre kısa olmuştur. 1912 yılında Gedik Paşa'daki Fransız okuluna geçiş yapmıştır. Bu okulda aldığı eğitim, onun dil becerilerini ve Batı kültürüne olan ilgisini geliştirmesi açısından önemli bir dönüm noktası olmuştur. Fransız okulunda geçirdiği süre, Necip Fazıl'ın entelektüel gelişiminde bir temel oluşturmuş, onu Batı düşüncesine ve kültürüne yakınlaştırmıştır. Bir müddet burada eğitim gördükten sonra Necip Fazıl, Amerikan Kolejine devam etmeye başlamıştır. Bu kolej onu uluslararası bir eğitim ortamına sokmuş, farklı kültürlerle tanışmasına ve modern dünya görüşlerini keşfetmesine olanak tanımıştır. Necip Fazıl Kısakürek, ailesinin Büyükdere'ye taşınmasının ardından eğitimini Büyükdere'deki Emin Efendi Mahalle Mektebinde devam eder. Bu okul, onun çocukluk yıllarındaki eğitim yolculuğunda farklı bir deneyim sunmuş, yerel bir ortamda geleneksel bir eğitim şekliyle karşılaşmasını sağlamıştır. Daha sonra sırasıyla İstanbul Büyük Reşit Paşa Numune Mektebi ve Vaniköy'deki Rehberi İttihat okuluna devam etmiştir. Bu okullar, Necip Fazıl'ın eğitim hayatının sonraki aşamalarında önemli yer tutar.²⁶ Büyükbabası, onun eğitiminde büyük rol oynamış ve onu hem manevi hem de entelektüel anlamda desteklemiştir. Ancak Necip Fazıl'ın disipline edilmesi için devreye giren bir diğer önemli figür de babaannesi Zafer Hanım'dır. Eğitim yolculuğuna Mahalle Mektebinde Emin Efendi'den başlar ancak sonraki yıllarda Fransız Papaz Okulu, Kumkapı'daki Amerikan Koleji, Serasker Rıza Paşa Yalısı'ndaki Rehber-i İttihat Mektebi gibi çeşitli okullarda eğitimini sürdürür. Bu okullarda aldığı eğitim, onun çok yönlü düşünce yapısının temelini atar. Son olarak

²⁴ Kısakürek, *O ve Ben*, 32.

²⁵ Kısakürek, *O ve Ben*, 21.

²⁶ Kısakürek, *O ve Ben*, 26.

Heybeliada'daki Numune Mektebi'nden mezun olur. Bu eğitim serüveni, Necip Fazıl'ın hem geleneksel hem de modern eğitim sistemlerinden izler taşıyan bir birikim oluşturmaya zemin hazırlamıştır.²⁷ Necip Fazıl Kısakürek'in hayatındaki bu dönemde birçok önemli gelişme yaşanmıştır. Kız kardeşi Selma'nın ölümünün ardından annesi Mediha Hanım verem hastalığına yakalanır. Bu trajik kayıp ailenin üzerinde derin bir etki bırakırken annesi tedavi için İsviçre'deki bir sanatoryuma gider. Ancak doktorlar, Mediha Hanım'a daha iyi bir ortamda iyileşebilmesi için Heybeliada'ya taşınmayı tavsiye ederler. Bunun üzerine Necip Fazıl, annesiyle birlikte Heybeliada'ya taşınır. Heybeliada'da Necip Fazıl'ın hayatı hem fiziksel hem de zihinsel olarak önemli bir dönemeçten geçer. Bu dönemde kuzeninin okuduğu Heybeliada Bahriye Okuluna girmeye başlar. Bahriye Okuluna devam etmesi onun eğitim hayatında yeni bir yön ve deneyim kazandırır. Ancak bu yıllar sadece eğitim değil aynı zamanda ailevi ve toplumsal zorluklarla dolu bir süreçtir. Büyükbabası Hilmi Efendi'nin vefat etmesi Necip Fazıl ve ailesi için büyük bir kayıp olmuştur. Aynı zamanda o dönemde Osmanlı İmparatorluğu'nun içine girdiği seferberlik ve savaş halleri ülke genelinde ekonomik sıkıntıları beraberinde getirmiştir. Kısakürek ailesi, bu zorlu süreçte maddi sıkıntılar yaşamaya başlamıştır. Necip Fazıl Kısakürek'in isminin "Necip Fazıl" olarak kalıplaşması, Heybeliada Bahriye Okuluna başladığı dönemde gerçekleşmiştir. Okula girmeye hak kazanan öğrencilerin yazılı olduğu listede Necip Fazıl'ın adı başlangıçta "Abdülbaki Fazıloğlu Ahmet Necip" olarak yer alırken bir hata ya da yanlışlık sonucu ismi "Necip Fazıl" olarak yazılmıştır. Bu yazılış daha sonra şairin hayatında kalıcı bir hale gelmiş ve onun bu ismi edebiyat dünyasında tanınan herkesin bildiği bir kimlik haline gelmiştir.²⁸ Necip Fazıl Kısakürek, şiir yazmaya Heybeliada'da henüz on iki yaşındayken başlamıştır. Şairin edebiyatla tanışmasının ve şiir yazma kararının, oldukça duygusal bir anıya dayandığı bilinmektedir. Annesi Mediha Hanım hasta yatağında oğluna dönerek, "*Senin şair olmanı o kadar çok isterdim*" demiştir. Bu sözler Necip Fazıl'ın yaşamında bambaşka bir evreye geçmeye neden olmuş ve onu derinden etkilemiştir. Annesinin bu dileği Necip Fazıl'ın edebiyat dünyasında kendi yolunu çizme kararını almasına neden olmuştur. Henüz on iki yaşında olmasına rağmen

²⁷ Eşqane Babayeva, "Necip Fazıl Kısakürek'in Edebî Şahsiyeti", *KutBilim Journal of Social Sceinces and Arts*, 1/2 (2021): 120.

²⁸ Necip Fazıl Kısakürek, *Kafa Kâğıdı* (İstanbul: Büyük Doğu Yayınları, 1984), 137.

annesinin bu sözleriyle birlikte şairlik kariyerine adım atma kararı vermiştir.²⁹ Necip Fazıl Kısakürek, Heybeliada'daki Bahriye Okulunda sadece eğitim olarak değil aynı zamanda Türk edebiyatının önemli simalarından da dersler alarak büyük bir entelektüel birikim edinmiştir. Bu okulda Yahya Kemal Beyatlı, Aksekili Hamdi Efendi, Hamdullah Suphi Tanrıöver gibi dönemin önde gelen edebiyatçılarıyla tanışma ve onların derslerinden faydalanma fırsatı bulmuştur. Bu isimler, Necip Fazıl'ın edebi gelişiminde önemli bir rol oynamış ve ona hem Batı hem de Osmanlı kültürüne dair farklı bakış açıları kazandırmıştır. Ancak Necip Fazıl'ın ruhsal ve felsefi yöneliminde en önemli etkilerden biri de İbrahim Aşkî Efendi'den gelmiştir. Necip Fazıl Kısakürek, Heybeliada'daki öğreniminden sonra 1921 yılında İstanbul Üniversitesi Darülfünuna (şimdiki İstanbul Üniversitesi) felsefe öğrenimine başlamıştır. Ancak burada geçirdiği süre zarfında eğitimi tamamlamadan terk etmiştir. Darülfünundaki eğitim sürecinin sonlanmasının ardından Necip Fazıl felsefe alanında daha derinleşmek ve farklı bir perspektife sahip olmak amacıyla Paris'e gitmeye karar vermiştir. Paris, onun hayatında önemli bir dönüm noktası oluşturmuştur. Paris'te geçirdiği yıllar Necip Fazıl'ın kişisel ve entelektüel gelişimi açısından oldukça etkileyici olmuştur. Bu dönemde şairin hayatı büyük bir değişim ve dönüşüm geçirmiştir. Paris'in cazibesi özellikle şehrin eğlence hayatı, Necip Fazıl'ı kendine çekmiş ve o dönemde "bohem" bir yaşam tarzını benimsemiştir. Paris'in özgürlükçü atmosferi Necip Fazıl'ın tabiriyle ona özgürlük arayışı içinde eğlenceye ve modern hayatın cazibesine kapılmasına yol açmıştır.³⁰ Necip Fazıl Kısakürek, Paris'ten dönüşünün ardından hayatına yeniden şekil vermeye başlamıştır. Paris'te geçirdiği yılların ardından edebi ve manevi anlamda önemli bir dönüşüm yaşayan Necip Fazıl, Türkiye'ye döndüğünde farklı bir kariyer yolculuğuna adım atmıştır. İstanbul'da ve Anadolu'nun çeşitli yörelerinde bankacılık ve müfettişlik gibi farklı görevlerde çalışarak toplumun farklı kesimlerinde tecrübe edinmiştir. Ancak bu görevler sadece geçici bir dönemin parçasıydı ve onun gerçek tutkusunu yani eğitim ve edebiyat alanındaki faaliyetlerini tam anlamıyla ortaya koyma aşaması henüz gelmemişti. Daha sonra akademik alanda adını duyurmaya başlamıştır. Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih Coğrafya Fakültesi'nde öğretim görevliliği yapmaya başlamış, burada öğrencilerine edebiyat ve felsefe üzerine dersler vermiştir. Aynı zamanda sanat ve kültürle iç içe bir hayat sürmeye devam etmiş ve İstanbul Devlet Konservatuarı,

²⁹ Kısakürek, *O ve Ben*, 1.

³⁰ M. Orhan Okay, *Necip Fazıl Kısakürek* (İstanbul: Şule Yayınları, 2003), 68.

İstanbul Devlet Güzel Sanatlar Akademisi gibi prestijli eğitim kurumlarında öğretmenlik yapmıştır. Ayrıca Robert Kolejinde de dersler vermiştir.³¹ Necip Fazıl Kısakürek, Anadolu'nun çeşitli yörelerinde bankacılık ve müfettişlik gibi görevlerde bulunsa da bu alanlarda uzun süre kalmayı başaramamıştır. Sanatçı iş hayatında da sürekli bir arayış içinde olmuş, bu tür görevler onun edebi ruhuyla ve yaratıcı kişiliğiyle uyuşmamıştır. Özellikle 1942 yılından sonra sanatçı hayatının geri kalanını tamamen yazın ve yayın faaliyetlerine adanmış ve edebiyatla uğraşmayı sürdürmüştür. Bu tarihten sonra Necip Fazıl yalnızca edebi eserleriyle değil aynı zamanda fikirleriyle de Türk edebiyatında derin izler bırakmıştır. Necip Fazıl Kısakürek yaşamı boyunca neredeyse her türde eser vermiştir. Şiir, deneme, tiyatro, makale ve eleştiriler gibi birçok farklı edebi alanda eserler kaleme almıştır. Bu çeşitlilik onun entelektüel derinliğini ve çok yönlülüğünü göstermektedir. Kısakürek'in eserleri toplumsal ve bireysel temaları derinlemesine işlemiş; edebiyatın sadece bir estetik faaliyet olmadığını, aynı zamanda toplumsal değişim ve bireysel arayış için bir araç olduğunu ortaya koymuştur. Necip Fazıl Kısakürek, hayatının son yıllarını Erenköy'deki evinde geçirmiştir. 25 Mayıs 1983'te bu evinde vefat etmiştir. Ölümünün ardından Eyüp Kabristanlığı'na defnedilmiştir.³²

1.4. Necip Fazıl Kısakürek'te Dinî Değişim ve Anlayış

Necip Fazıl'ın din anlayışını daha net bir şekilde anlayabilmek adına din nedir ve dinin bir şairin üzerinde nasıl etkileri olmaktadır? sorularından yola çıkarak konu ele alınmaktadır. Dinin bugüne kadar çeşitli tanımları yapılagelmiştir. Ancak ortak bir tanım ortaya çıkmamıştır çünkü her bir dinin kendi yapısı bulunmaktadır. Her bir bilim alanındaki uzmanlar kendilerine göre din tanımları yapmaktadır. Örneğin; Durkheim'in din tanımına bakacak olursak: "Din, bir topluluğun oluşumuna zemin hazırlayan, ortak ayinler ve inançlar etrafında şekillenen bir sistemler bütünüdür." şeklindeki ifadesi, onun dinin sosyal fonksiyonlarına verdiği önemin bir göstergesidir. Durkheim, dinin sadece bireylerin manevi ihtiyaçlarını karşılamaktan çok toplumda ortak değerler, normlar ve davranış biçimleri oluşturduğunu öne sürer. Din, insanların sosyal bir yapı içinde bir arada yaşamalarını sağlamak için bir tür bağlayıcı rol üstlenir. Feuerbach'ın: "Din, dua, kurban ve inançla kendini gösteren bir arzudur." ifadesi onun dinin psikolojik

³¹ İhsan Işık, *Türkiye Yazarlar Ansiklopedisi* (Ankara: Elvan Yayınları, 2004), 2: 1120.

³² Okay, *Necip Fazıl Kısakürek*, 74.

ve insani temellerini anlamaya yönelik bakış açısını yansıtır. İslam bilginlerinin din tanımları genellikle dinin hem bireysel hem de toplumsal boyutlarını kapsayan dinin pratik ve teolojik yönlerini içeren tanımlardır. İslam'ın öğretileri dinin yalnızca bir inanç sistemi olmanın ötesinde kapsamlı bir yaşam tarzı, ahlaki ilkeler ve toplumsal düzeni sağlayan bir yapı olduğunu vurgular. Bu nedenle İslam bilginlerinin yaptığı tanımlar dini yalnızca bir inanç ya da ritüel olarak görmekten öte dinin toplum içindeki işlevini ve insan hayatındaki kapsamını da dikkate alır. İslam bilginlerinin tanımları arasında esas bakımından bir ortaklık vardır. Seyyid Şerif Cürcanî'ye göre: “Din, akıl sahiplerini peygamberlerin bildirdiği öğretileri kabul etmeye davet eden ilahi bir kanun” olarak tanımlanabilir. Bu kanun, insanlara doğru yolu göstermek ve onları ahlaki ve manevi bir düzene yönlendirmek amacıyla gönderilmiş kutsal bir düzeni ifade eder. Cürcanî'nin bu tanımını daha anlaşılır hale getiren Tahânevî'nin tanımı şöyledir: “Din, akıl sahiplerini kendi iradeleriyle salâha (doğru yola, erdemli bir yaşam tarzına) ve ahirette felâha (kurtuluşa, mutluluğa) yönlendiren bir öğreti olarak kabul edilir.” Tahânevî'nin din tanımı, tüm dinlerin özünü kapsayacak şekilde geniş bir anlayışa sahiptir. Tahânevî, dinin insanın kurtuluşunu sağlamak için belirli bir inanç, ibadet ve ahlâk sistemini öneren bir yapı olduğunu belirtir. Bu tanım yalnızca İslam'ı değil diğer dinlerin de temel özelliklerini kapsayacak şekilde dinin evrensel işlevini vurgular.³³ Bir sanatçının ortaya koymuş olduğu sanatına şekil veren, onun özünü oluşturan çeşitli etkenler vardır. Bunlar sanatçının tecrübeleriyle ortaya çıkmaktadır. Sanatçının eserleri onun yaşantısının bir yansımasıdır. Necip Fazıl Kısakürek'in sanatında da bu yansıma en iyi şekilde görülmektedir. Necip Fazıl Kısakürek, Cumhuriyet Dönemi Türk Edebiyatı'nın en önemli ve etkili figürlerinden biri olarak karşımıza çıkmaktadır. Çok genç yaşta şair olarak anılmaktadır. Öyle ki Necip Fazıl Kısakürek 1980'de Türk Edebiyat Vakfı tarafından “Sultânu's-Şuarâ” (Şairler Sultanı) unvanı ile ödüllendirilmiştir. Şiir alanında ortaya koyduğu eserleriyle şiire yeni bir soluk ve ses getirmiştir. İlk yazdığı şiirlerini buhranlı gençlik yıllarının verdiği etkiyle kaleme almaktadır. Mistik bir kriz denilebilecek bir süreçtir. Tasavvuf ile tanışması hocası İbrahim Aşkî sayesinde.

Aşkî Efendi, Kısakürek'e okuması için bazı önemli kitaplar vermiştir. Bu kitaplar, özellikle tasavvufî düşünceler ve İslami öğretiler üzerine yoğunlaşan eserlerdi.

³³ Ankara üniversitesi Açık Ders Malzemeleri (Erişim Tarihi 25.01.2024), <https://acikders.ankara.edu.tr>

Bu kitaplar, Kısakürek'in içsel yolculuğunu şekillendirmiş ve onu tasavvuf konusunda derin düşünmeye yönlendirmiştir. Tasavvuf Kısakürek'in edebi ve felsefi bakış açısında önemli bir yer tutmuş, eserlerinde tasavvufi temalar sıkça yer almıştır.³⁴ Abdulhakim Arvasî ile tanıştığında hayata bakışı değişmektedir. Bunun üzerine İslami bir çerçeve ve bakış açısıyla şiirlerini yazmaktadır. Abdulhakim Arvasî ile tanışmadan önce daha sık içerikli şiirler yazmışken tanıştıktan sonra dinî unsurlarla donatılmış anlam derinliği olan şiirler ortaya koymaktadır. Necip Fazıl hayatı boyunca inanıp savunduğu bütün düşüncelerini şiir ve edebiyatın çeşitli türleriyle savunmuştur. Din, bu savunduğu düşüncelerin en önde geleni olmaktadır. Gençlik yıllarında dinden uzak bir hayat içinde bulunan Necip Fazıl için din, daha sonraki hayatının merkezi haline gelmektedir. Şiirlerinde bunun etkisi oldukça fazla görülmektedir. Necip fazıl ilk dini bilgilerini büyükbabasından almıştır. Necip Fazıl buhranlı, çalkantılı ve bir o kadar sıkıntılı gençlik yıllarından kurtulacağının ilk sinyallerini İbrahim Aşkî münasebetiyle vermektedir. Hocası İbrahim Aşkî sayesinde tasavvufa yönelmiştir. Daha sonra buhranlı ve çalkantılı bu hayatı Abdulhakim Arvasî'yi tanıyınca tamamen değişmektedir. Ama bu değişim çok da kolay olmamıştır. Onun Abdulhakim Arvasî ile tanışması esrarengiz olaylara tanıklık yapmaktadır. Necip Fazıl Kısakürek buhranlı bir hayatın içinde ruhunun yitip gittiğini düşünürken kendisine ve ruhuna bir nevi can suyu olabilecek mübarek zat ile tanışır. Bu tanışma şu şekilde gerçekleşmektedir. O gece, Eminönü'nden vapura binip evine doğru giderken, tanımadığı bir adam onun yanına oturur ve aralarında önce zahiri meseleler, günlük yaşam, dünya işleri hakkında sonrada tasavvufi meseleler ile ilgili sohbet başlar. Necip Fazıl Kısakürek'in hayatındaki bu önemli an, onun manevi yolculuğunun başlangıcını simgeler. Vapurun Beylerbeyi'ne varmasıyla birlikte karşılaştığı esrarengiz adamla yapılan sohbet sona erer. Ancak bu karşılaşma Kısakürek'in düşünsel ve ruhsal dünyasında derin bir etki bırakmıştır.³⁵ Necip Fazıl Kısakürek'in hayatında, özellikle Abdulhakim Arvasî ile tanışmasının büyük bir dönüm noktası olduğu açıktır. Başlangıçta, mücerred aklın kalemiyle siyah yazılar yazan, zaman zaman Müslümanlar hakkında ağır ifadeler kullanan bir muharrir olarak yaşamını sürdüren Kısakürek, Arvasî ile tanıştıktan sonra derin bir değişim geçirir. Bu sadece düşünsel bir dönüşüm değil aynı zamanda manevi bir uyanış anlamına gelir.

³⁴ Nesibe Esen, "Necip Fazıl Kısakürek'te Dini Yaşayış" (Yüksek Lisans Tezi, Çukurova Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2009), 36.

³⁵ Necip Fazıl Kısakürek, *Çile* (İstanbul: Büyük Doğu Yayınları, 2022), 77.

Arvasî, Kısakürek için bir "Büyük Veli" olarak kabul edilir. Büyük Veli ifadesi ona sadece bir öğretici değil aynı zamanda manevi bir rehber olduğunu, içsel yolculuğunda ona ışık tutan bir figür olduğunu ifade eder. Kısakürek, önceki yaşamını "çelik-çomak oynamak" olarak tanımlar. Arvasî ile tanıştıktan sonra Necip Fazıl'ın şiirleri ve makaleleri de bir tövbe sürecinden geçer. Önceki yazdığı eserlerdeki dar bir bakış açısı ve günümüzle bağ kuramayan düşünceler yerini derin tasavvufi bir bakış açısına bırakır. Kısakürek, artık kendini "ötelere kurcalayan" zamanın sadece geçmişine ve geleceğine değil aynı zamanda insanın içsel yolculuğuna dair sorulara adar.³⁶

Üstadın dini anlamda değişimi artık şiirinin muhtevasını etkilemiştir. Öyle ki önce yazdığı şiirleri din ve dine ait kavramlardan uzak bir şekilde kaleme almaktadır. Bu şiirlerindeki amaç sanat için bir eser ortaya koymaktı. Dini bir kaygı yoktu. Nasıl ki şair ilahi aşkı yüreğine koydu bu şekilde şiirlerini sanat için değil sadece Allah için icra etmeye başladı.

Necip Fazıl Kısakürek sanatın sanat için olması yani sadece estetik bir değer taşımaktan öte düşünsel ve manevi bir hedefe ulaşmayı amaçlaması gerektiği görüşünü savunur. Bu görüş onun hem edebi hem de felsefi düşüncelerinin temelini oluşturur. Bu görüşü: "Anladım işi sanat Allah'ı aramakmış / Marifet bu, gerisi yalnız çelik-çomakmış."³⁷ dizeleriyle özetler.

Necip Fazıl poetikasında şiiri, "Allah'ı sır ve güzellik yolunda arama işi" olarak tanımlar.³⁸ Öyle ki bu dinsel değişimden önce yazmış olduğu şiirleri için kendisi şu şekilde bahsetmektedir: "Mal sahibi ben olduğum sürece, istemediğim, tanımadığım ve değersiz bulduğum şeylerin çöplüğe atıldığını bilinmelidir. Attıklarım, aldıklarımın fazla olan eski şiirlerimi yenileriyle harmanlayıp bu kitapta (Çile) derledikten sonra ortaya çıkan şiirler, şimdiye kadar şairliğimin tam ve eksiksiz bir yansımasıdır."³⁹ Şair şiir yazmaya başladığı ilk dönemlerde ilahi aşkı henüz bulamamıştı. Bohem hayat tarzı içinde şiirlerini kaleme almış olması nedeniyle bu dönem şiirlerinde de bu hayatın tezahürleri görülmektedir. Necip Fazıl'ın o dönem kumara, alkole ve kadına düşkünlüğü yazdığı şiirlerine de konu olmuştur. Ta ki bu durum hocası Abdülhakim Arvasî ile

³⁶ İhsan Şenocak, *Büyük Doğu Çağına Doğru* (İstanbul: Hüküm Kitap Yayınları, 2017), 27.

³⁷ Şenocak, *Büyük Doğu Çağına Doğru*, 28.

³⁸ Kısakürek, *Çile*, 474.

³⁹ Kısakürek, *O ve Ben*, 11.

tanışincaya kadar sürdü. Hocası ile tanışmadan önceki hayatını şu şekilde dile getirmektedir:

Tam otuz sene saatim işlemiş, ben durmuşum.

Gökyüzünden habersiz uçurtma uçurtmuşum.⁴⁰

Necip Fazıl Kısakürek'in "gerçek mürşit" kavramı onun hayatındaki manevi yolculuğun ve düşünsel olgunlaşmanın önemli bir parçasıdır. Üstat, en zor bilmeceleeri çözmede gerçek mürşidini tanıdıktan sonra bir aydınlanma yaşamıştır.⁴¹ Bu tanışmadan sonra ilahi aşk ile buluşan Üstadın bu ruh hali şiirlerine de yansımaya başladı. Necip Fazıl Kısakürek'in dinsel değişimi duygusal, mistik ve dini uyanışla iç içe geçmiş bir süreç olarak ortaya çıkmaktadır. Bu süreçte, yalnızca bireysel bir manevi arayış değil, aynı zamanda entelektüel birikim ve dışsal etkiler de önemli rol oynamaktadır. Kısacası, değişimin tamamlanmasında içsel deneyimlerin yanı sıra, belirli entelektüel etkenlerin de etkisi gözlemlenmektedir.⁴² Şiir artık onun için İslam'ın ışığının yansımalarını içerecek şekilde ortaya konmalıdır. Başka türlü düşünülemez. Aksini düşünmek Üstadın büyük dava anlayışının tam aksi istikamette kürek çekmek kadar anlamsız, gereksiz bir o kadar da boşa vakit kaybı demektir.

Necip Fazıl Kısakürek'in dinsel değişimi, yalnızca bir inanç değişikliği veya dinî bir dönüşümden ibaret değildir aynı zamanda duygusal, mistik ve dinî uyanışçı unsurların bir araya geldiği çok katmanlı bir süreçtir. Bu değişim, Kısakürek'in kişisel ruhsal yolculuğuyla da doğrudan ilişkilidir ve onu tam anlamıyla bir yenilenme ve kendini keşfetme sürecine yöneltmiştir.⁴³ Üstadın dinsel değişiminde mistik özellik arz eden durumlarda mevcuttur. Dinsel değişiminde en çok günahlarından dolayı duyduğu pişmanlık duygusundan yakınmaktadır. Bunun dışında Necip Fazıl'ın yaşamı süresince kendini sürekli bir iç sorgulamaya tabi tuttuğu tüm yazılarında görülmektedir. Necip Fazıl Kısakürek'in yaşadığı dinsel değişim gerçekten de onun hayatında çok büyük bir etki yaratmış ve bu değişim süreci sıkıntılı ve inişli çıkışlı bir yolculuk olmuştur. Ancak bu değişimin sonunda hem psikolojik hem de sosyal açıdan önemli bir farklılaşma ve dönüşüm yaşanmıştır. Kısakürek'in dinsel değişimi yalnızca bir inanç dönüşümü olarak

⁴⁰ Kısakürek, *Çile*, 35.

⁴¹ Necip Fazıl Kısakürek, *Tanrı Kulundan Dinlediklerim* (İstanbul: Büyük Doğu Yayınları, 2016), 15.

⁴² Hasan Kayıklık, "Bireysel Yaşamda Dinsel Değişim", *Çukurova Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi* 2/2. (2005): 5-23.

⁴³ Hasan Kayıklık, "Bireysel Yaşamda Dinsel Değişim", 5-23.

kalmamış; onun duygusal, düşünsel ve davranışsal düzeyde köklü değişiklikler yaşamasına yol açmıştır.⁴⁴

1.5. Necip Fazıl Kısakürek'in Dindarlık Anlayışı

Dinin kişinin günlük hayatındaki önemiyetini belirten, bireyin dine olan inancının ve merbutiyetinin derecesini gösteren dindarlık kavramı; ibadet yapılan kutsal mekânlara devam, buralara isteyerek çalışma veya bağışta bulunma, dini eserler okuma, dini inanç ve değerlere inanma, ahlaki ilkelere uyma, fakirlere bağışta bulunma⁴⁵ gibi işaretlerden yola çıkarak tespit edilmektedir. Bu işaretler aynı zamanda dindarlığın ne olduğunu açıklayıcı özelliktedir.

Dindarlık kavramı ile ilgili tek bir genel geçer tanım yapmak mümkün değildir. Çünkü dindar insan vasfını kazanmış kişilerde de büyük nüanslar görülmektedir. Dindarlık olgusu mensubu olunan din anlayışı ile bağlantılı olup ona göre şekillenebilmektedir. Bireyde meydana gelen içsel duygular çerçevesinde kavram anlamlı hale gelmektedir. Dindarlığın temelleri çok sığ olmadığından bireylerin dinî duygularının devamlılığını sağlamaktadır. Bu dinî hisler insanı dindarlığa yaklaştıran faktörlerin en önemlisi olabilmektedir. Bu şekilde kişide din ve Tanrı anlayışı da şekillenmektedir. Bu duygular bazen korku gibi olumsuz bazen sevgi, ümit gibi müspet bir halde kendini ortaya çıkarmaktadır. Tam da bu açıdan Necip Fazıl'ın dindarlık anlayışına bakacak olursak her iki vaziyette de kendisinde baş gösterdiği görülebilmektedir. Bunun yansımasını Üstat şu şiir dizleri dile getirmektedir:

Aşk korkuya pençedir, korku da aşka perde;

Allah'tan nasıl korkmaz, insan O'nu sever de?..⁴⁶

Korku ve aşk gibi birbirine zıt iki kavramı iliklerinin derinliklerinde hisseden şair dindarlığın bu hisler doğrultusunda kişi de tezahür ettiğini gözler önüne sergilemektedir. Aşk onun için korkuyu saklama görevinde bir nevi ona göre biçilmiş bir örtüdür. Necip Fazıl'ın dindarlığının temelini oluşturan bu duygular Havf ve reca (korku ve ümit) misali birbirini tamamlayıcı vasıflara sahiplerdir. Onun dindarlık anlayışı Hak-el yakîn (içine girerek, içinde eriyerek anlamak) boyutunda bir hal olarak

⁴⁴ Nesibe Esen, "Necip Fazıl Kısakürek'te Dinsel Değişim", 131.

⁴⁵ M. Ali Kirman, *Din sosyolojisi Terimler Sözlüğü* (İstanbul: Rağbet Yayınları, 2004), 63.

⁴⁶ Kısakürek, *Çile*, 52.

tezahür ediyordu. Onun anlayışında görünüşte olan hiçbir şeyin önemi yoktur. Gizlemek yerine iç isteklerinden gelen bir hal ortaya koymaktır. Kişinin yaşadığı çevre de onun dindarlığının şekillenmesinde etken bir rol oynamaktadır. Tam bu nokta da Necip Fazıl'ın din anlayışına yön veren şahsiyetler akla gelmektedir. Dede ve annesi ile başlayan bu yolculuğu Bahriye okulundaki İbrahim Aşkî ile taçlanarak anlam dünyasına giriş yapılmakta ve esas yol göstericisi olan hocası Abdulhakim Arvasî ile zirve noktaya ulaşarak yerini sağlamlaştırmaktadır.

Necip Fazıl Kısakürek'in din kavramına bakışı, onun dindarlık anlayışının temelini oluşturur. Kısakürek için din, yalnızca soyut bir kavram değil yaşamın pratik ve ilahi bir boyutudur. Din söz konusu olduğunda Kısakürek'in zihninde ilk ve en belirleyici şey İslam yer alır. Bu, onun için bir kimlik ve yaşam tarzı olmanın ötesindedir. Din, onun için İslam'ı doğru bir şekilde anlamak ve yaşamak demektir dolayısıyla dinin tanımını yapmak onun için daha çok İslam'a yönelik bir derinleşme ve ilahi bir gerçeği idrak etme süreciyle ilişkilidir. Necip Fazıl Kısakürek'in İslam anlayışı, onun derin mistik bakış açısı ve tasavvufi düşünceleriyle şekillenen hareketli ve sürekli bir manevi aksiyon anlayışını ifade eder. Kısakürek'e göre İslam; iman ruhunun bitmek tükenmek bilmeyen bir aksiyon hâlinde sürekli olarak insanı olgunlaştırma, yüceltme ve onun içsel derinliklerine ulaşma çabasıdır. Bu anlayış, dinî hayatın yalnızca bir kurallar bütünü değil aynı zamanda bir manevi yolculuk olduğunu gösterir.⁴⁷ Ona göre İslam nizamı, zamanın etkisinden bağımsız olarak sabit kalır ne eskir ne yıpranır ne de en küçük bir sarsıntıya uğrar.⁴⁸ Bu onun ilahi bir özellikte olmasından kaynaklıdır.

Necip Fazıl Kısakürek'in mutluluk ve refah anlayışı, İslam'a olan derin bağlılığı ve inancı doğrultusunda şekillenir. Kısakürek, insanın gerçek mutluluk ve ruhsal refahını yalnızca İslam'ın öğretilerinde ve emirlerinde bulabileceğini savunur. Ona göre, İslam bir din olmanın ötesinde, insanın içsel dünyasında huzur ve dengeyi sağlayacak, dünya ve ahiret hayatında gerçek başarıya götürecek tek yoldur.⁴⁹ Necip Fazıl Kısakürek, İslam'ın özüne ulaşmanın yalnızca dışsal ibadetleri yerine getirmekle mümkün olmayacağını savunur. Ona göre şekilcilikten uzaklaşılması ve inancın ruhuna odaklanması gerekmektedir. Kısakürek, İslam'ın yalnızca belirli ritüel ve şekilcilikle

⁴⁷ Necip Fazıl Kısakürek, *İman ve Aksiyon* (İstanbul: Bedir Yayınları, 1972), 1-56.

⁴⁸ Hasan Kayıklık, "Değişen Dünyada Birey, Din ve Dindarlık", *Dindarlığın Sosyo-Psikolojisi*, ed., Ünver Günay, Celalettin Çelik, (Adana: Karahan Kitabevi, 2006), 157-174.

⁴⁹ Kısakürek, *İman ve Aksiyon*, 15.

sınırlı kalmaması gerektiğini bunun yerine bu ibadetlerin derin bir içsel anlam taşıması gerektiğini vurgular. İslam'ın özüne ulaşmak için insanların sadece alışkanlıklarla değil samimi bir kalp ve bilinçle hareket etmeleri gerektiğini söyler.⁵⁰ Necip Fazıl'a göre bu tip kendini dindar diye sayan insanlar sadece menfaat peşindedirler ve dini de kendileri gibi yozlaştırma gayreti içerisindeyler. “Son Sığınak” şiirinde “.../ Ve aşksız yobaz... işi gücü, / Namazla Cennet takasında. / Tam dört asırdır Müslümanlık, / Cansız etiket markasında. / Kur'an kalbi kör ezbercide, / Din, üfürükçü muskasında...”⁵¹ dizeleriyle bu durumu ortaya koymaktadır. Necip Fazıl Kısakürek'in dindarlık anlayışının temelinde, toplumdaki yozlaşma ve dinî hayatın özünden uzaklaşması düşüncesi büyük bir yer tutar. Kısakürek, özellikle cumhuriyet dönemiyle birlikte İslam'ın ve dinin sosyal hayattan ve toplumun gerçek ihtiyaçlarından soyutlanmasının, derin bir manevi çöküntüye yol açtığını savunur. Ona göre dinin gerçek özünden uzaklaşıp şekilcilik, yüzeysellik ve toplumsal normlara hizmet eder hale gelmesi insanın manevi buhranını tetiklemiş ve toplumsal bozulmaya neden olmuştur.⁵²

1.6. Necip Fazıl Kısakürek'in Edebi Kişiliği

Her milletin kendini tanıtmayı ve diğer milletlerden ayrılması, kültürel kimliğini belirlemesi için önemli bir rol oynayan edebi şahsiyetler vardır. Bu şahsiyetler hem halkının dilini ve kültürünü yüceltmiş hem de dünya edebiyatında kendi milletlerinin sesini duyurmuşlardır. Bunlar iki millet arasındaki farklılıkları ortaya koymaktadır. Bunun aksine bir düşünce sadece başka milletleri taklit eden şahsiyetlerin yetişmesine neden olmaktadır. Milletlerin ve toplumların kimlik bunalımları sembolleşmiş önemli kişilikleri sayesinde aşılmıştır. Necip Fazıl bu kişiliklerden biridir. Kısakürek her çeşit dünya nimetini ve tanınmışlığını bir tarafa bırakarak her zaman haksızlığa uğramış sessiz kimselerin sesi olmuştur. Necip Fazıl düşüncelerine sistem boyutu kazandırmış şairlerdendir. Çok yönlü aynı zamanda soyut konularla derinlemesine ilgilenen Necip Fazıl Kısakürek Cumhuriyet Dönemi edebiyatında çeşitli yazı türlerinde eserler ortaya koymuştur. Aynı zamanda kalemi güçlü, etkileyici ve özgün bir kişiliktir. Yazdığı eserler ve Büyük Doğu Hareketi ile hem dönemindeki hem de kendinden sonraki birçok önemli şahsiyeti derinden etkilemiştir. Büyük Doğu Hareketi onun İslamcı ideolojisidir.

⁵⁰ Necip Fazıl Kısakürek, *İman ve İslam Atlası*, (İstanbul: Büyük Doğu Yayınları, 1985), 274.

⁵¹ Kısakürek, *Çile*, 429.

⁵² Esen, “Necip Fazıl Kısakürek'te Dini Yaşayış”, 27.

Cumhuriyet Dönemi “mistik şairi” olarak tanınmıştır. Abdülhakim Arvasî ile tanışması edebi kişiliğini de etkilemiştir. Tanışmadan önce felsefeye dayalı mistik bir havada şiirler ortaya koyarken tanışmadan sonra dinsel duyuş ruhunu yansıtan şiirler kaleme almıştır. Büyük düşünürlerden olan Necip Fazıl Kısakürek şiirlerinde ruhunu ortaya koyan bir görüş geliştirmiştir. Şiirlerindeki yenilikçilik klasikliğine engel teşkil etmemiştir. Üstat şiirlerinde toplumun içinde bulunduğu sosyal ve kültürel sarsıntıları da dile getirmektedir.

Üstat, bu toplumun kendi özüne geri dönmesi ve tarihi görevine yeniden kazanmasında her şeyi önceden söyleyecek ve gaiblerden ses getirircesine etkileyici bir söyleyiş tarzıyla eserler verecek “beklenen sanatkâr” dır.⁵³

Necip Fazıl Kısakürek, şair ve mütefekkir olarak Türk edebiyatında derin izler bırakmış ve hayatı boyunca öncülük misyonu üstlenmiştir. Şiirlerinde, yazılarında ve konuşmalarında her zaman İslam’ın özünü ve toplumsal ahlaki savunmuş, halkı büyük bir uyanışa çağırmıştır. Onun eserleri sadece bir dönemi değil aynı zamanda sonraki nesilleri de derinden etkilemiş ve büyük bir ideolojinin temellerini atmıştır.⁵⁴ Necip Fazıl okumaya çok küçük yaşlarda başlamıştır. On iki yaşına kadar bilinçsiz, öylesine yaptığı okumalarından sonra çeşitli romanların içinde kendini kaybedercesine hastalık denecek boyutta gece gündüz demeden okumalar yaptığını dile getirmektedir. Necip Fazıl’da görülen değişik ruh bunalımları nedeniyle bir ara kitaplarına el koyulur ve okuma işine yasak damgası vurulur. Sonrası mektep yılları art arda gelir. Okuma yasağı Bahriye Mektebinde şiir yazmaya başlayana kadardır. Ama burada da Edebiyat muallimesine yazdığı bir şiirini göstermeye çalıştığında hiç beklemediği bir hitap ile karşılaşır. Ne yazıktır ki aşağı yukarı altı yedi yıl sonra bu Edebiyat muallimesi, ismi yeni çıkmaya başlayan talebesinden mahcup ve mahzun hoca sıfatıyla özür dileyecektir. Bu talihsiz hoca talebe muhabbetinden sonra tasavvuf ile tanışmasını sağlayacak hocası İbrahim Aşkî ile yeni bir yolculuğa başlar. “Sen oku.” dedi; “her şeyden evvel oku! Amma okumaya başlamadan evvel bil, ne okuyacağını bil!”⁵⁵ hitabıyla Necip Fazıl Kısakürek’e seslendi.

⁵³ Mustafa Miyasoğlu, *Necip Fazıl Kısakürek* (Ankara: Akçağ Yayınları, 1999), 25.

⁵⁴ Miyasoğlu, *Necip Fazıl Kısakürek*, 47.

⁵⁵ Kısakürek, *O ve Ben*, 41.

Cumhuriyet'in ilanından sonra Türkiye'nin modernleşme çabalarının bir parçası olarak bir grup genç öğrenci Avrupa'ya gönderilmiştir. Necip Fazıl Kısakürek de bu sınavı kazanarak Sorbon Üniversitesinde eğitim almak için Paris'e gönderilen öğrenciler arasında yer almıştır. Paris'te bohem bir hayat tarzı içinde yaşamını geçirir. Bu üniversitede öğrenimini bitirmeden geri döner. Şair 22-23 yaşlarındayken şiirleriyle herkese namını duyurur. İlk önce Örümcek Ağ (1925), ardından Kaldırımlar (1928) şiir kitaplarını bastırır. Henüz yirmi dört yaşındayken “Kaldırımlar Şairi” olarak tanınır, şöhretin kapılarını ardına kadar aralar. İlerleyen yıllarda otuz yaşındayken hayatında yeni bir dönemin başlamasına sebep olacak bir insan olan Abdulhakim Arvasî ile tanışır.⁵⁶ Şairin kendi tabiri ile esas hayatı şimdi başlamaktadır.

1.7. Necip Fazıl Kısakürek'in Şiir Anlayışı

Yeni şiire bir soluk kazandıran Necip Fazıl'ın tuttuğu yeni bir rol ile gerek insan gerek İslam dünyası ve gerekse Türkiye toplumunun ancak İslam ruhuyla kendini bulmanın ve kendine gelmenin mümkün olabileceğini göstermiştir. Şiirlerinde bütünüyle fizikötesi bir ilerleyiş çabası, bu dünyanın dışında ve çok bambaşka alemlerde var olan ideal bir ülkenin özlemi bulunmaktadır. “Ben” eşyayı ve eşyanın ötesini araştırması ve kurcalaması gerçeği eleştirmen ve edebiyat tarihçilerinin Necip Fazıl için “mistik” demelerine neden olmuştur. Ondaki bu mistik eğilim, mutlak hakikati bulma kaygısıyla eşyanın ve evrenin gizlilikler perdesini aramaya çalışma duygusunu işlemeye yöneliktir. Her sanatkârın bir mizacı, bir karakteri ve deyim yerinde ise “nev'i şahsına” münhasır (kişiliğine özgü) bir dünyası vardır. Necip Fazıl'a göre “öfke”, fikrin dinamizmidir. Genç yaşlarda yazdığı bir şiirde adeta öfke saçan bir mizaca sahip olduğunu göstermektedir. “Öfkeyle olmayan bir fikir ne kadar kederli bir görünüm ise düşüncesiz öfkede o oranda merhamete layık bir levha”⁵⁷ diyerek bu konudaki düşüncesini açıkça ortaya koymuştur.

Necip Fazıl öfkelerini, polemiklerini ve dini-milli temele dayanan açık iddialarını inanç ve fikir motifleriyle fıkra, piyes ve hikâyelerinde işlemektedir ancak onun üstün sanatkârlık yeteneği, bu özelliklerin çok daha büyük ve yoğun bir şekilde şiirlerinde kendini gösterir. Hayatı daralmış berzahlar içinde geçen ve fikirleriyle

⁵⁶ Babayeve,” Necip Fazıl Kısakürek'in Edebî Şahsiyeti”, 121.

⁵⁷ Şakir Diclehan, *Sezai Karakoç'un Gözüyle Necip Fazıl Kısakürek* (İstanbul: Dicle Yayınları, 2019), 146-147.

kötülük ve kuşkuları dile getiren Necip Fazıl, şiirlerinde ise sonsuzluğun ve mükemmelin huzurunu aramaktadır.⁵⁸ Şair Çile adlı kitabının poetika bölümünde şiir ile ilgili fikirlerini şu şekilde dile getirmektedir: “Bizce şiir, var olan gerçeği arama işidir. Eşya ve hadiselerin bütün mantık yasalarına rağmen en gizli, en utangaç, en kibar ve en hassas bölgesini tutarak ve bağıntılarını bularak var olan gerçeği arama işidir.”⁵⁹

Kaldırımlar şairi olarak da bilinen Necip Fazıl, edebiyatımızda bohemi yaşayan ender sanatçılardan biridir. İlk gençlik yıllarından beri şairi boheme sürükleyen içi için hissettiği, sezdiği bir özel görevin içine dert olacak şekilde kişiliğine yerleşmesidir. Bu özel görevin belli belirsiz ifadesinin bazı ilk şiirlerine yansıdığını görmekteyiz. Necip Fazıl ilk gençlik şiirlerinde görülen taklidi imanın deyişlerinden yıllarca sonra kişiliğini oluşturan öğelerle ayırma yeteneğinin doğru yola ulaştığı noktada muazzam bir şiire ulaşır. Bu Şeyh Galip’in ifadesiyle “Özge bir maceradır”. Necip Fazıl, şiirini bir gerçeği arayış olarak görürken aynı zamanda "Allah için sanat" ilkesinin kuramını da geliştirir. Şiir ile düşünce arasında bu kadar doğrudan bir ilişki kurabilen çok az şair bulunmaktadır.⁶⁰ Necip Fazıl Kısakürek’in şiir anlayışındaki temel iman ve mistik tavır, onun sanatındaki derinliği ve insanın manevi yolculuğunu anlatma biçimini şekillendirir. Şiirlerinde dünyevi kaygılar ve insanın içsel arayışı her zaman bir mistik arayış ile birleşir. Necip Fazıl, şiirlerinde ruhsal bir derinlik ve manevi bir boyut arar. Bu, onun mistik bakış açısının ve İmanî değerlerinin temelde şiirinde hâlâ güçlü bir şekilde var olduğunu gösterir. Kuşkular, tereddütler onu bazı şiirlerinde tehlikeli noktalara sürüklemişse de şiirin hasta unsurları ve örnekleri olarak kalmıştır. Estetik bakımından olduğu kadar itikat bakımından da sakıncalı olan şiirleri vasiyetinde reddetmiş; onları yazdığı ve yayınladığı için istiğfar etmiştir.⁶¹ Şiirde özgün bir çizgisi olan Necip Fazıl şiirlerine derinlik ve anlamlılık kazandıran soyut kavramlar kullanmıştır. Estetik kaygı içinde şiirde ses güzelliğini önemse de asıl olan anlamı ve anlatmak istedikleridir. Metafizik temalar (ölüm, korku, din...) onun vazgeçilmezlerindendir. İnsanın iç (ruh) yapısı ile maddi varlığı olan maddeler arasında sıkı bir ilişki olduğunu savunmuş ve şiirlerinde bunu işlemiştir. Bu metafizik konular onun şiirinde metafizik-psikolojik derinliğin olduğunu göstergeleridir. Çağdaş insanın

⁵⁸ Ahmet Kabaklı, *Şairler Sultanı Necip Fazıl Kısakürek* (İstanbul: Türk Edebiyatı Vakfı Yayınları, 2018), 13-14.

⁵⁹ Kısakürek, *Çile*, 473-474.

⁶⁰ Miyasoğlu, *Necip Fazıl Kısakürek*, 68-69.

⁶¹ Miyasoğlu, *Necip Fazıl Kısakürek*, 70.

bunalımları, iç savaşları şiirin rengini belirlemektedir. Şiirlerinde aynı zamanda yenilikçi bir şair olarak mevcut değerlerle ölümsüzlüğe bağlanarak klasik bir tavır sergilemektedir. Şiirlerinde şiir dilinin iletişim dilinden ayrılmasını sağlayan unsurlarla güçlü bir bağ kurarak şiirini çepeçevrelemiş ve sürekli bir arayış içinde bulunduğu anlam arayışının izlerini şiirine yansıtmıştır. Güçlü imgeler kullanmasıyla dikkat çekmiştir. Çocukluk yıllarına ait deneyimleri ve çocukluğunun geçtiği o kasvetli bir o kadar da gösterişli şaşalı konak onun şiirinin özünü oluşturan kaynaklardan biridir. Duyguları ruhunda demleyerek yazıya dökmeyi en iyi becerebilen şairlerdendir. Üslubu nitelikli ve sağlam temellerle örülü bir yapıya sahiptir. İçerik ve üslup her zaman onun şiirlerinde denge unsuruna dikkat edilerek ortaya konulmuştur.

Necip Fazıl Kısakürek'in şiirleri, onun gerçeği arayışının ve manevi yolculuğunun birer yansımasıdır. Şair, kelimeleri ve ifadeleri bir araç olarak kullanarak fikirsel zirvelere ulaşmaya çalışmış ve her dizede hakikate doğru bir adım atmak istemiştir. Küheylan metaforu, onun şiirlerindeki güçlü ve hızla ilerleyen bir düşünsel yolculuğu simgeler. Bu mecaz, şairin azimle ve kararlılıkla her engeli aşarak doğruyu bulma çabasında olduğunu vurgular. Fikir çilesi ifadesi de önemli bir noktadır. Necip Fazıl, düşüncelerinin yükünü ve felsefi çelişkilerini sıkça şiirlerine yansıtır. Onun şiirlerinde sadece güzel bir dil ya da sanatsal bir estetik yoktur, derin bir içsel sorgulama ve manevi bir çaba vardır. Kendisini ve hayatını gerçek anlamda anlamak ve anlatmak adına çektiği çile, ona hem manevi bir derinlik kazandırmış hem de şiirlerinin kalitesini belirlemiştir.⁶² Necip Fazıl Kısakürek'in şiir anlayışı, gerçekten derin ve mistik bir perspektife sahiptir. Onun şiiri bir idrak süreci olarak tanımlanır ve bu, sonsuz bir arayışın ta kendisidir. Şairin ifade ettiği gibi şiir, kesin bir buluş değil sürekli bir çaba ve keşif sürecidir. Bu, mutlak hakikatin peşinden gitmenin bir yoludur; şiir, her zaman bulunmaya çalışan bir cevherdir ve her bulduğunda yeniden başlamalıdır çünkü hakikatin son noktası yoktur. Necip Fazıl'ın bu bakışı, onun şiirine bir dinamiklik ve derinlik katar. Şair, her dizede yeni bir anlam arar ve bu aramayı şiirinin merkezine yerleştirir. Dipsiz olma hali, bir anlamda sonsuzluğa ve sonsuz arayışa işaret eder. Necip Fazıl, şiirinin sürekli bir yenilenme ve gelişme içinde olmasını ister; bir keşif ve

⁶² Osman Adalı, "Necip Fazıl Kısakürek'in Çile Adlı Şiir Kitabındaki Kavramlar ve Tasnifi", 6.

değişim sürecidir bu yüzden şiirine mutlak bir hakikat diye bir son noktayı koymaz. Her bir dize yeni bir yolculuk başlatır.⁶³

1.8. Çile Kitabı

Necip Fazıl'ın eserlerinde çile önemli bir tema olarak karşımıza çıkar. Ancak, bu terimin anlamını daha iyi kavrayabilmek için, öncelikle çile kelimesinin terimsel anlamına bakmak gereklidir. Çile kelimesi, Farsçada "kırk" anlamına gelen "çihil" kelimesinden türetilmiştir. Tasavvufta çile, bir dervişin, bir şeyhin gözetiminde karanlık bir hücrede yalnız başına kırk gün boyunca az yemek, az içmek, az uyumak ve mümkün olduğunca ibadetle meşgul olarak nefsini terbiye edip olgunlaşma sürecidir. Çilenin Arapçadaki karşılığı ise "erbain" dir.⁶⁴ Necip Fazıl için çile, sadece dışsal bir sıkıntı ya da acıdan ibaret değildir; o, bir manevi arınma, nefis terbiye etme ve ruhsal bir olgunlaşma sürecidir. Çileyi, bir tür yükselişin, özün saflaşmasının ve hakikate ulaşmanın yolu olarak gördüğünden çile zorlu bir sınavdır.⁶⁵ Çile kitabı şairin ruhen Allah ile buluşması üzerine kaleme aldığı şiirlerinin toplandığı bir eserdir. Kitaba çile ismini vermiş olması da tevaful değildir. Şairin hayatının kısa bir özeti mahiyetindedir. Çünkü o da hayatı boyunca çileli süreçlerden geçmiş, her türlü zorluklarla mücadele etmiştir. Hatta kitabın ilk şiiri önceki adı “Senfoni” daha sonra Çile olarak değiştirilen şiir olmuştur. Kitaba da adını veren bir şiirdir. Çile sözcüğü iki hece ama Necip Fazıl ile anlam bulan ve bütünleşen bir kelimedir. Hatta sadece bir kelime değil daha ötesi bir yaşayış, bir ömrün özeti, bir dönüm noktasıdır. Yeri geldiğinde de bir işkenceden beterdir. Üstadın bu eserinde onun çilesine yakından şahitlik yapılabilmektedir. Hayatındaki köklü değişikliklerin şiirlerinin muhtevasında nasıl yer aldığını, acılarının derinliklerini, yaşadığı ruhsal çalkantıların neler olduğunu adeta tüm ayrıntıları ve çıplaklığıyla gözler önüne seriyor. Zamanında yaptığı yanlışların farkına varmasıyla beraber ruhunun derinliklerinde yaşadığı acıları Çilesine ustaca resmetmektedir.

Kitap on dört bölümden oluşmaktadır. Her bir bölümde de birçok şiir yer almaktadır. Bu bölümlerdeki şiirler ve içerisinde yer alan dinî kavramlar tek tek incelenmektedir. Dinî kavramlardan bazıları farklı şiirlerde tekrar geçmektedir. Burada sadece tek bir şiir ile sınırlandırılmaktadır. En uzun bölüm “Dava ve Cemiyet” başlığı

⁶³ Kısakürek, *Çile*, 473.

⁶⁴ Ethem Cebecioğlu, *Tasavvuf Terimleri ve Deyimleri sözlüğü* (İstanbul: Anka Yayınları, 2005), 146.

⁶⁵ Süleyman Uludağ, *Tasavvuf Terimleri Sözlüğü* (İstanbul: Kabalcı Yayınları, 2005), 97.

altında altmış bir şiirin yer aldığı bölümdür. Her bir bölüm kendi içinde ayrı güzellikte ve anlam yüklü şiirler ile donatılmıştır. Eserin son kısmında ise Poetika kısmı (İdeolocya Örgüsü' nün Şiir ve Sanat Bölümü) bulunmaktadır. Kaldırımlar şiiri henüz İslam'a yönelik yazmadığı dönemlerde kaleme almış bir şiir olduğu halde bu kitapta ona yer vermiştir. Çünkü şair bu şiiri yazdığı gün kumarda kaybetmiştir ve ıslak kaldırımlardan yürüyerek yol alırken eve döndüğü zamanda kaleme almıştır. Bu şiiri ile ufaktan bir ruhi hareketlilik başlamıştır.

Necip Fazıl'ın Bahriye Mektebinde okurken yaşadığı ergenlik dönemi onun ruhsal gelişiminin önemli bir başlangıç noktasıdır. Bu dönemde genç yaşlarda başlayan felsefi ve manevi arayış, çile kavramının ona nasıl bir ruhsal yolculuk sunduğunu simgeler. Bahriye Mektebindeki bu dönemde Necip Fazıl'ın zihninde ilahi anlamda bir arayış başlamış ve onun hayatında dinsel sorular ve manevi bir kimlik arayışı şekillenmiştir. Bu süreçte çile kavramı hem bir içsel yolculuk hem de bir test, aşk ve acının iç içe geçtiği bir olgunlaşma süreci olarak ortaya çıkar. Metafizik arayışının içine girdiği bir dönemdir. Birçok soruyla meşgul olan zihni karmakarışık bir hal almıştır. Yaşamını ve fikir dünyasını bütünüyle ele geçiren bu soru ve kuşkularla ruh dünyası darmadağın olmuştur. Necip Fazıl Kısakürek, özellikle çile kavramını düşünce dünyasının merkezine alarak derin bir içsel değişimi tanımlamıştır. Çile, Necip Fazıl'ın hayatında sadece bir ruhsal ya da bedensel sıkıntı değil aynı zamanda manevi bir yolculuk olarak yer edinmiştir. Necip Fazıl, şiirlerinin bir bölümünü bir araya getirip tek bir şiir kitabı olarak kabul ettiği bu eserde, en çok önem verdiği şiirlerden birine "Çile" adını vererek bu kavrama ne kadar büyük bir anlam yüklediğini ortaya koymaktadır. Necip Fazıl Çile isimli şiirini 1939 yılında kaleme almıştır. Bu şiir, şairin zihinsel ve ruhsal mücadelelerini dile getiren bir özet gibidir.⁶⁶

Necip Fazıl'ın Çile şiiri, onun düşünsel olgunluğunun ve manevi gelişiminin zirve noktalarından biridir. Bu şiir, şairin ruhi ve manevi yolculuğunun bir simgesidir ve bu yolculuk, çok zorlu ve sürekli bir içsel mücadele sürecini gerektirmiştir. Necip Fazıl'ın şiirlerinde daha ilk dönemlerinden itibaren varoluşa, hayata ve eşyanın mahiyetine dair derinlikli bir sorgulama ve metafizik bir arayış göze çarpar. Necip Fazıl Kısakürek'in içsel sorgulamaları, ruhsal bunalımlarını ve manevi sorgulamalarını

⁶⁶ Ramazan Şanlı, "Necip Fazıl Kısakürek'te Din Duygusu ve Tasavvuf" (Yüksek Lisans Tezi, Süleyman Demirel Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2011), 45-48.

derinleştiren bir etken olmuştur. Çile şiirinde de bu ıstıraplar ve sürekli sorgulamalar oldukça belirgindir. Necip Fazıl'ın kullandığı ifadeler ruhundaki yangını, ağır çileyi ve düşünsel mücadeleyi simgeler. Özellikle "sıcak yarada kezzap" ve "beyin zarında sülük" gibi betimlemeler, onun ruhsal acısını ve içsel dünyasında yaşadığı derin travmaları en çarpıcı şekilde anlatır.⁶⁷ Necip Fazıl bu durumu şöyle değerlendirmektedir: “Ey Müslüman, sana verilen en büyük nimet çile olmalıdır. Uyumamak ve düşünmekle görevli olmamak... Eğer bu çile kapısından ulaşılacak manevi dünyayı bilseydin, yatağını ve yorganını satardın.”⁶⁸

1.9. Necip Fazıl'ın Dinî Kavram Dünyası

Dil, dünyadaki varlıklar arasında “yaratılmışların en şerefli” vasfı ile nitelenmiş insanın ayırıcı özelliğidir. Aynı zamanda onun düşüncelerinin ete kemiğe bürünmüş halidir. Bu sayede insanlar birbiri ile iletişim kurabilmekte ve sosyal bir varlık haline gelebilmektedir. Kavramlar insanın hem somut hem de soyut manada dış dünyayı algılaması, anlamlandırması ve yorumlayabilmesi açısından ehemmiyet arz etmektedirler. Kavramlar sayesinde her düşünce belli bir düzen ve sistematiklik içerisinde zihinde yerini alır ve dışa aktarımı sağlanır. Kavram tanımı genellikle şöyle yapılır: Kavram, bir şeyin veya nesnenin zihindeki soyut tasarımıdır. Bu, bir düşünme faaliyeti sonucunda, bireyin zihninde belirli bir anlam ve şekil kazanır. Kavramlar, çoğunlukla insanların soyut düşünme süreçlerinde kullandığı fikirler, idealler veya düşünceler olarak ortaya çıkar.⁶⁹ Tüm bu özellikleriyle kavramlar önemli dil öğeleridir. Aristoteles'e göre kavram, bir objenin tanımının sözcüklerle ifade edilmesidir. Tanım ise önermeler kurmayı ve bir karar vermeyi gerektirir. Bu bakış açısıyla kavram, bir ya da daha fazla önerme ile tanımlanan bir nesneyi, durumu, ilişkiyi ya da düşünceyi tek bir terimle özetleyen bir araçtır. Hakikati doğrudan yansıtmayan göstergeler (sözcükler), insanların belleğinde kavramlar olarak yer eder ve insanlar hakikati bu sembolize edilmiş kavramlar aracılığıyla algırlar. Hatta denilebilir ki insanlar, çevrelerini dillerinde mevcut olan simgeler ve terimler aracılığıyla görür, değerlendirir ve anlamlandırır.⁷⁰

⁶⁷ Kısakürek, *Çile*, 18.

⁶⁸ Kısakürek, *İman ve İslam Atlası*, 358.

⁶⁹ Ahmet Cevizci, *Büyük Felsefe Sözlüğü* (İstanbul: Say yayınları, 2017), 1121.

⁷⁰ S. Kaan Yalçın, Murat Şengül, “Dilin İletişim Süreci İçerisindeki Rolü ve İşlevleri” *Turkish Studies / Türkoloji Araştırmaları*, 2/2, (2007): 754.

Okullarda gerçekleştirilen öğretim programlarının bir ayağını oluşturan, bireylerin çocukluk yıllarından ihtiyarlığa tüm öğrenmeleri için önemi olan kavramlardır. Bu nedenle kavram öğretimi, Din Eğitimi Biliminin çalışma alanı içerisinde yer almaktadır. Çünkü Din Eğitimi Bilimi, dini içeriklerin hangi yöntem ve tekniklerle, ne amaçla, nasıl, nerede ve hangi araç gereçlerle etkili bir şekilde öğretilebileceğini araştırmakta ve elde edilen bulguları alandaki uzmanların hizmetine sunmaktadır.”⁷¹ Toplumda kullanılan dile yeni anlamlar yüklenmesiyle birlikte dil, dini bir işlev kazanmaya başlamaktadır. Beşerî dil içerisinde şekillenen kavramsal unsurlar, zamanla bu dilin yapısına dahil olur. Kavramların anlamlarında meydana gelen daralma ya da genişleme ise, yeni bir düşünsel çerçevenin oluşmasına ve insan zihninde inşa edilmek istenen anlam dünyasının şekillenmesine katkı sağlamaktadır. İnsanın deneyimlediği dünyadan seçtiği kelimeleri kavramsallaştıran ve yeniden şekillendiren din, tarihi süreçteki değişimlerin en güçlü etkenlerinden biri olmuştur. Bu işlevselliğiyle din hem bireyi hem de toplumu yeniden biçimlendirme çabasıdır. Din dilinin hayati önemi, varoluşumuza dair sunduğu açıklamalardan kaynaklanır. İnsan yaşamının ve varoluşunun anlamını açıklamaya çalışan din, kendine özgü bir dile sahiptir. Bu nedenle dini dil, kendi bağlamı ve özgün yapısı içinde değerlendirilmelidir. Çünkü bir dile ait olmak, o dili şekillendiren kültürel ve geleneksel birikimin oluşturduğu yaşam tarzını, içeriden bir bakış açısıyla anlayabilmeyi gerektirir. Bu da o dinin dil sistemini doğru bir şekilde bilmekle mümkündür. Çünkü dinler konuşma, iletişim ve haberleşme gibi ortak söz işaretlerinden oluşan bir dil üzerine inşa edilmiştir. Ayrıca dinî deyişlerin anlamını çözümlemek için bu deyişlerin nasıl kullanıldığını ve hangi bağlamda söylendiğini dikkate almak gerekir. Dolayısıyla bir dine ilişkin değerlendirme harici ölçütlere değil, kendine has ölçütlere bağlı olmalıdır.⁷² “Sözcük ile yaşam arasında çok ince damar ve sinir ağları ile örülmüş olan ilişkiler vardır. Küçük ses organizmalarından oluşmuş dili yaşam kadar önemli kılan da budur”.⁷³ Kelimenin manasına müsait olarak kullanılacağı bağlam ehemmiyet arz etmektedir. Mana zenginliği yüksek oranda olan şiir de bu bağlam dikkat çekmektedir.

⁷¹ Muhiddin Okumuşlar, Fatih Genç, “Din Eğitiminin Bilimselleşmesi/Neliği”, *Din Eğitimi El Kitabı, Cilt: 1*, ed., Recai Doğan, Remziye Ege, (Ankara: Grafiker Yayınları, 2012), 59.

⁷²Erol Erkan, “Hakikati İnşa Aracı Olarak Din Dili”, *The Journal of Academic Social Science Studies*, Sayı: 26, (2014), 167-179.

⁷³ Mehmet Kaplan, *Kültür ve Dil* (İstanbul: Dergâh Yayınları, 2009), 173.

Şairi tekdüze metin yazarlarından farklı bir yere koyan özelliklerden en önemlisi yeğlediği sözcüklerin, farklı anlam yapılarını bilmesi ve sözcükleri bilinen manalarının ötesindeki anlamlara geçirerek kullanmasıdır. Başka bir deyişle sanatçı, sözcükleri aktarılacak istenen duyguları farklı yönlerden ifade edebilecek şekilde kullanmaya özen gösterir ve hangi sözcüğün verilmek istenen duyguyu en etkili şekilde ve hangi anlamda iletceğini dikkatlice seçer. " Gerçek bir şairin en belirgin özelliği; kelimeleri sadece sıradan birer sözcük olarak kullanmak yerine her birini şiirin anlam yükünü derinleştirecek biçimde, bilinçli ve hesaplı bir şekilde seçmesidir."⁷⁴ "Şiir, en eski dönemlerden itibaren içerdiği dil öğelerinin ve sembollerin sessel ve anlamsal gücüne dayanmaktadır. Şairin, hafızasında şekillenen dinleyici ya da okuyucuya düşüncelerini aktarma başarısı büyük ölçüde kullandığı semboller arasındaki seçim ve bunları bir araya getirme becerisinden doğar."⁷⁵ Necip Fazıl'ın şiir yolculuğu süresince zaman zaman ayrı kavramlar öne çıkmaktadır. Örneğin; gençlik yılları şiirlerinde vakit, ölüm, yalnızlık, gibi unsurlar çoğunlukla yer almaktadır. Hocası ile yolları birleşip fikirsel değişim geçirdikten sonra ise toplumsal ve doğaötesi kavramların sayısında fazlalaşma olmuştur.⁷⁶ "Ölüm, Necip Fazıl'ın zihninde daima canlı kalan ve onu derin düşünsel sorgulamalara yönlendiren temel kavramlardan biridir. Çünkü varlık olgusunun anlamlandırılması sürecinde, hayat kadar ölüm de belirleyici bir faktördür. Bu iki zıt kavramın arasındaki ilişkilerin açıklanması, varlığın çözümüne yönelik bir yol haritası sunarak hakikate ulaşma noktasında şaire önemli bir yönelim sağlayacaktır. Necip Fazıl, hayatın anlam boşluğu karşısında ilahi varlığın gücüne sıkı bir şekilde tutunarak kendi varoluşuna da ölümün mistik boyutunu referans alarak bir anlam düzeni kurmayı amaçlamıştır."⁷⁷ Şairi derinden etkileyen ölüm gerçeği tabut, kapı, perde, randevu, saklambaç, uyku gibi pek çok farklı kavramla ifade edilmektedir. Necip Fazıl, ilk dönem şiirlerinde ölümü anlatırken "çukur, böcek, karanlık" gibi olumsuz çağrışımlar taşıyan kavramlar kullanırken sonraki süreçte "hediye, şerbet, tebessüm, bayram" gibi olumlu çağrışımlar barındıran kavramlarla ölümü dile getirmiştir. Bu farklı kavramlarla ölümü ilişkilendirmesi, şairin belleğinde ölümün ne denli önemli bir yer tuttuğunu ve

⁷⁴ Hasan Akay, *Cenap Şahabettin'in Şiirleri Üzerine Stilistik Bir Araştırma* (İstanbul: Kitabevi, 1998), 415.

⁷⁵ Doğan Aksan, *Şiir Dili ve Türk Şiir Dili* (İstanbul: Bilgi Yayınevi, 2013), 76.

⁷⁶ Adalı, "Necip Fazıl Kısakürek'in Çile Adlı Şiir Kitabındaki Kavramlar ve Tasnifi", 8.

⁷⁷ Eylem Saltık, "Çile'den Hareketle Necip Fazıl'ın Anlam Dünyası", *Erdem Dergisi*, 68/81 (2015): 90.

onun hayatında derin bir etkisi olduğunu gösterir.⁷⁸ Üstat şiir ve din ilişkisini şu sözleriyle dile getirmektedir:

“Dinin mevcut olmadığı bir ortamda, varlık ve yokluk gibi kavramlar kendi anlamlarını yitirir; hatta yokluk, varlıkla ilişkilendirilen bir olgu olmaktan çıkar. Bu bağlamda, şiir ve sanat da anlamlı bir varlık gösteremez. Şair, Allah’ın en gizli boyutlarının ve bilinmeyen âlemlerinin keşfiyle uğraşan bir seyyah olarak varlığını bu kutsal arayışta bulur. Ancak Allahsız bir toplumda, elektrik akımının kesildiği bir şehirdeki ışığın söndüğü gibi şair de varoluşsal amacını yitirir ve insanlığın en derin hakikatlerine dair hikmetli görevini yerine getiremez. Allah’ı bulamama arayışı, sonsuzlukta süregeldiği bir süreçtir ve bu arayış şiirin temel amacını oluşturur. Bu amaç, dini ilkeler üzerine inşa edilmiş bir çıkış noktasına dayanır ve şiirin varlıkla, anlamla ve hakikatle kurduğu ilişkiyi şekillendirir.”⁷⁹

Necip Fazıl, başta şiirleri olmak üzere tüm edebi üretimlerinde, metafizik ve varoluşsal kaygıları derinlemesine ele almış ve bu temaları şiirsel dil aracılığıyla güçlü bir biçimde işlemiştir. Modern insanın yalnızlık, korku ve varoluşsal kaygılarını, kişisel bir duyarlılıkla ve yenilikçi bir biçimde Türk şiirine kazandıran ilk şairlerden biri olarak öne çıkar. Bu temalar, onun eserlerinde insanın içsel çatışmalarını ve varoluşsal boşluğunu betimlemek için merkezi bir rol oynamış ve Türk edebiyatında varoluşçu bir perspektifin erken örneklerinden biri olarak kabul edilmiştir.⁸⁰ Şairin yaşamı boyunca yaşadığı ruhsal bunalım sonucunda dine yönelişi ve bu yöneliş sonucunda da hem yaşamında hem de sanat hayatında yer alan şiirlerindeki kavramların yönü de değişmiştir. Çoğunluğu soyut kavram olan bu dini kavramları ete kemiğe büründürerek somutlaştırmayı en iyi şekilde başarmıştı.

Necip Fazıl Kısakürek, sanatını özellikle tezatlar üzerinden kurarak derin bir anlam dünyası inşa etmiştir. Çile adlı şiir kitabında bu tezatlar hem düşünsel hem de estetik açıdan şairin varlık anlayışını ve içsel çalkantılarını yansıtan önemli bir dil ve üslup unsuru olarak karşımıza çıkar. Necip Fazıl’ın şiirlerinde özellikle insanın içsel bunalımları, ruhsal sancıları ve varoluşsal sorgulamaları dışa vurulurken sıkça tezatlar üzerinden ifade edilir. Bu durum, Necip Fazıl’ın sanatında belirgin bir gerilim

⁷⁸ Adalı, “Necip Fazıl Kısakürek’in Çile Adlı Şiir Kitabındaki Kavramlar ve Tasnifi”, 8-9.

⁷⁹ Kısakürek, *Çile*, 490-491.

⁸⁰ Mehmet Kurtoglu, *Metafiziğin Trajik Şairi Necip Fazıl* (Konya: Çizgi Kitabevi, 2015), 29.

oluşturarak okuyucuyu sürekli olarak entelektüel bir uyanıklık ve düşünsel tetiklik içinde tutar. Şairin eserlerinde uyum ile konu arasındaki ilişki, eserin anlam derinliğini artıran önemli bir bileşen olarak karşımıza çıkar. "Zıtlar arası uyum, af ve günah yarışta / Bütün zıtlar kavgada, bütün zıtlar barışta" dizelerinde olduğu gibi, Necip Fazıl'ın şiirlerinde tezatlar, anlamın en yüksek düzeyde ve en derin biçimde sunulabilmesi amacıyla titizlikle işlenmektedir. Bu teknik, şiirlerdeki anlamsal yoğunluğu pekiştirerek çok katmanlı bir yorum süreci ortaya koyar ve okuyucuya her bir okuma sırasında yeni anlamlar keşfetme imkânı sunar. Bu zıtlıklar, birbirini tamamlayan ve bir arada var olan iki farklı gücün birlikteliğini ifade eder ve şiirin anlam derinliğini arttırır.⁸¹

⁸¹ Esra Kürüm, Serkan Furtun, “‘Her Şey Zıddıyla Kaimdir’ Necip Fazıl Çile ve Zıtlar Dünyası”, *Gazi Türkiyat*, 19 (2016): 73.

İKİNCİ BÖLÜM

ÇİLE KİTABI DİNÎ KAVRAMLAR

2.1. Allah (1. Bölüm)

En uzun şiirler bu bölümde karşımıza çıkmaktadır. Ama çoğunluğu beyit şeklindeki şiirler almaktadır. Kırk iki şiirden otuz iki tanesinde dinî kavram tespit edilmiştir. Bir dinî kavram (misal: Allah lafzı) birçok şiirde geçtiğinden sadece bir şiirde geçtiği anlamıyla ele alınmaktadır. Bu yüzden bu çalışmada otuz iki dinî kavramdan on dokuz tanesi ele alınmaktadır. Allah sevgisi ve bağlılığı şiirlerinin temalarını oluşturmaktadır.

2.1.1.“Çile” Şiirindeki Dinî Kavramlar

Şair, Çile şiirini yazmasının altında yatan sebep olarak Abdülhakim Arvasî hocasını tanıması sonucu geçirdiği o büyük buhranlı süreci göstermektedir. Bu buhran çeşitli “Zaman nedir, var nedir gibi?” sorularının zihinde oluşturduğu karmaşadır. Yazım aşamasının uzun yıllar sürdüğü aşikâr olan bir şiirdir. Çile kitabına adını vermiş olmasıyla dikkat çekmiştir.

Çile kavramı eziyet, acı ve azap gibi anlamları yanın da tasavvufta ehemmiyet arz eden bir kavramdır. Tasavvufta, nefsin kötü hislerinden temizlenmesi ve kusursuzluğa ulaşabilmesi için kırk gün süren bir meşakkat süreci vardır. Buna Allah’a ulaşmak için çekilen güçlük anlamında çile çekmek denir, sonraki süreçte deyimleşerek mana genişlemesine uğramıştır.⁸²

⁸² Adem Çalışkan, “Necip Fazıl Kısakürek’in “Çile” adlı Şiiri ve Çözümlemesi”, *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 9/42 (2016): 75.

2.1.1.1.Kıyamet

Sözlükte, "Tek tanrılı dinlerin öğretilerine göre, dünyanın sonu geldiğinde ölümler dirilerek mahşer alanında toplanacak, bu olay hesap günü, kıyamet günü ya da mahşer günü" şeklinde tanımlanır. Dini terim olarak ise, "Dünyanın bağlı olduğu kozmik sistemdeki değişikliklerin ardından ölümlerin dirilmesiyle başlayıp, sonsuza kadar sürecek olan âlem"⁸³ anlamına gelmektedir.

Kıyamet gününün gerçekleşeceği Kur'an-ı Kerim'de ayetlerle ifade edilmektedir. "Göklerin ve yerin değişmez egemenliği, sadece Allah'a aittir. Bunun içindir ki, kıyamet günü (son saat) gelip çatığında, dünyada Allah'ın egemenliğini reddederek onun hükümlerini geçersiz kılmaya çalışanlar işte o gün korkuya düşüren bir düş kırıklığına uğrayacaklardır." (Kur'an-ı Kerim, Casiye, 45/27) ayette böyle buyrulmaktadır. Burada kıyamet kelimesi, "son saat gelip çatdığı gün" olarak ifade edilmektedir. Çile adlı şiirde kıyamet kavramına şu şekilde yer verilmiştir:

...

Pencereye koştum: Kızıl **kıyamet**!

Dediklerin çıktı, ihtiyar bacı!

Sonsuzluk, elinde bir mavi tülbent,

Ok çekti yukardan, üstüme avcı.⁸⁴

Şair bu dizelerde alışkınlıklarının yıkılması üzerine hissedilen acıları aynı zamanda da toplumun içinde bulunduğu vaziyet dile getirilmektedir. Kıyamet günü bu dünyanın altüst olduğu bir gün olduğundan dolayı şair kendi hayatındaki dinsel değişim sonucunda hayatında meydana gelen sarsıntıları ve içinde oluşan kaosu o güne benzeterek ne kadar büyük bir boyutta olduğunu dile getirmektedir. İhtiyar bacı gibi doldurma kelimelere birçok şiirinde rastlanmaktadır. Sonsuzluk bir tülbente benzetilerek soyut kavram özelliğini yitirerek somut bir hal almaktadır. Avcı ile Azrail, ok ile ölüm tasavvur edilmektedir.

⁸³ Bekir Topaloğlu, "Kıyamet", *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (Ankara: TDV Yayınları, 2022), 25: 516-522.

⁸⁴ Kısakürek, *Çile*, 16.

2.1.1.2. Azap

Azap sözlükte: “Büyük sıkıntı, eziyet, ezinç”⁸⁵ anlamlarına gelmektedir. Dini terim olarak ise Allah’ı tanımayan veya emirlerine karşı gelenlere dünyada ve ahirette verilen ilahî ceza olarak tanımlanmaktadır. Arapçada azap “terk etmek, vazgeçmek, vazgeçirmek” gibi manalara gelen azb kökünden isim olup “işkence, eziyet ve elem” anlamında kullanılmaktadır. Dert ve acıların bir kısmı beden bir kısmı da ruh üzerinde etkili olduğuna göre azap hem maddi hem de manevi bir elem ve ceza niteliği taşır. Kur’an-ı Kerim’de azap manasında geçen nar, ricz, be’s gibi başka kelimeler de bulunmaktadır.⁸⁶ Şiirde geçen anlamı ise şu şekildedir:

Bir fikir ki, sıcak yarada kezzap,

Bir fikir ki, beyin zarında sülük.

Selam, selam sana haşmetli **azap**;

Yandıkça gelişen tılsımlı kütük.⁸⁷

Şair fikir çilesi çekmektedir. Mükemmel bir tefekkür örneği ortaya koyarken, ilginç benzetmelerle fikri somutlaştırmaktadır. Fikri, kezzap gibi temas ettiği yeri en derin bir şekilde yakıp kavuran bir maddeye benzeterek yeni oluşan bir yaraya döküldüğünde ne kadar büyük boyutlarda acı verdiğini dile getirirken kendi zihnini kurcalayan karmaşık fikirlerinde aynı bu şekilde zihninde büyük tahribatlara yol açtığını ifade etmektedir. Fikir kelimesini sülük gibi kan emerek insanın vücudunu toksitlerden temizlemeye çalışan bir hayvana benzeterek beyinde yaşanan acıyı tarif eder. Diğer taraftan da aynı şekilde tedaviyi de uygulamaktadır. Azap kelimesine haşmetli gibi bir nitelik kazandırmıştır ve onun acı vermesinin yanında insanı ruh yapısı itibarıyla iyileştirici bir özelliğinin de olduğu vurgulanmaktadır. Şaire göre gerçek anlamda düşünmek acı verici bir şeydir. Çile içinden çıkılmaz bir azap olmaktadır. Şairin peşini bırakmadan kovalamaktadır. Bir taraftan korkutucu boyutlarda diğer taraftan sonraki yıllarında kavuşacağı huzurun habercisi durumundadır.

⁸⁵ Türk Dil Kurumu Sözlüğü, s.v. “Azap”, <https://sozluk.gov.tr>.

⁸⁶ Yusuf Şevki Yavuz “Azap”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (İstanbul, TDV Yayınları, 1991), 4: 302-309.

⁸⁷ Kısakürek, *Çile*, 18.

2.1.1.3. Allahsız

“Tanrı’yı tanımayan, Tanrı’nın varlığına inanmayan, Tanrısız”⁸⁸ anlamlarına gelen bu kavram sıfat olarak kullanılmış olup mecaz anlamı da bulunmaktadır. Allah’ı olmayan anlamında kullanılan bu kelime Çile şiirinde şu şekilde dile getirilmektedir:

Uyku, katillerin bile çeşmesi;

Yorgan, **Allahsız**a kadar sığınak.

Teselli pınarı, sabır memesi;

Size şerbet, bana kum dolu çanak.⁸⁹

Bu dördlükte şair, bir karşıtlık üzerinden derin bir anlam kurarak kendisiyle "siz" dediği ötekileri kıyaslar. Katiller ve Allahsızlar gibi figürler, şairin inançlarına ve fikirlerine zıt olan kişileri temsil ederken aynı zamanda insanlığın farklı kategorilerini de simgeliyor. Şair, bu figürleri uyku ve yorgan örnekleriyle ilişkilendirerek onların dış dünyadan kaçışlarını ve sığındıkları güvenli alanı metaforik olarak anlatır. Uyku ve yorgan, aslında bir kaçış ve rahatlık aracı olarak Allahsızlar için de bir sığınak olabilmektedir. Şair, yorganı sadece fiziksel bir örtü değil aynı zamanda ruhsal bir kaçış, bir avuntu, sabır ve manevi bir rahatlama alanı olarak kullanarak bu figürlerin içsel boşluklarına ve zayıflıklarına dikkat çeker. Yani şairin bakış açısından Allahsızların içsel dünyaları, dış dünyadan korunmaya çalışılan ama temelsiz bir sığınak gibi betimleniyor.⁹⁰

2.1.1.4. Ölüm

“Ölüm, insanın nihaî sonudur ve yaratılmışların en şereflişi olarak meleklerden bile daha faziletli konuma getirildiği” (Kur’an-ı Kerim, İsra, 17/70) ifade edilir. Ölenemediği için ölümle yüzleşmek de bir gerçeklik boyutudur.

Ölüm korkusu, insanlık tarihi boyunca her bireyi etkileyen evrensel bir duygudur. Bu duygu, kültürel ve kişisel farklılıklar olsa da herkesin içinde bir şekilde var olan temel bir insani deneyimdir ve Kur’an-ı Kerim’de üç kez yinelenen “Her nefis ölümü tadacaktır.” (Kur’an-ı Kerim, Enbiya, 21/35) ayeti, bütün canlıların sonunda

⁸⁸ Türk Dil Kurumu Sözlüğü, s.v. “Allahsız”.

⁸⁹ Kısakürek, *Çile*, 18.

⁹⁰ Çalışkan, “Necip Fazıl Kısakürek’in “Çile” Adlı Şiiri ve Çözümlemesi”, 85.

ölüm gerçeğiyle karşılaşacağını kesin bir dille ifade eder. Başka bir ayette, “Bizler zaten Allah’a aitiz. Allah dediği için varız. Bütün varlığımız Allah’ın var etmesiyledir. Sonunda hepimiz onun huzuruna dönecek ve hesaba çekileceğiz.” (Kur’an-ı Kerim, Bakara, 2/156) deyişiyle ölümün yok oluş olmadığı ifade edilerek insanın aslına dönüşü (rücu), Allah’a vuslatı, gerçek hayatı yani sonsuzluğu kazanması olarak nitelenmektedir. Necip Fazıl ölümü sorgularken metafiziksel bir duruş sergilemektedir. Bu dünyayı geçici bir dünya olarak gören şair, gerçek olanın ölüm ile başlayacağı inancını savunmaktadır. Necip Fazıl’a göre ölüm hayatın sonu değil sonsuzluk aleminin başlangıcıdır. İnsan hayatının bu dünyaya bakan kısmının sonu manasına gelen ölüm hissiyatı, Necip Fazıl Kısakürek’in şiirlerinde ayrı renklerle karşımıza çıkmakta olup şairin ölüme ve onun yaşamı üzerindeki sonuçlarına ilişkin düşünceleri ve bu düşünceden bir an olsun kopamaması şiirlerinde belirgin olarak göze çarpmaktadır.⁹¹ Ölüm temasına sıklıkla rastlanan çile kitabında sadece bu şiirdeki anlamı ele alınmaktadır.

...

Evet, her şey bende gizli düğüm;

Ne **ölüm** terleri döktüm, nelerden!

Dibi yok göklerden yeter ürktüğüm,

Yetişir çektiğim mesafelerden!⁹²

Necip Fazıl Kısakürek eserlerinde ölüm kavramına çokça yer vermektedir. Ölüme bakışı da hayatı gibi iki kısma ayrılmaktadır. Hocası Arvasî ile tanışmadan öncesi ve sonrası olarak ortaya çıkmaktadır. Ölüm kavramına şiirde bir deyim içerisinde yer verilmektedir. “Ölüm terleri dökmek, ecel terleri dökmek” ile aynı anlama gelecek şekilde kullanılmaktadır. İnsanın akıl melekelerinin henüz kavrayamadığı ölümden şair korkmaktadır. Bu duyguların sona ermesini istemektedir.

2.1.1.5. Nur ve Rab

Arapça ad olarak ortaya çıkan nur kelimesi “ışık, şûle” anlamlarına gelmektedir. Aynı şekilde “nur” ismi Allah’ın Esma-i Hüsnâ’sından olup, Yüce Yaratıcının zahir

⁹¹ Başiböyük, “Necip Fazıl Kısakürek’ in Şiirlerindeki Metafizik Kavramlar ve Bu Kavramların Pedagogik Açıdan İrdelenmesi”, 78.

⁹² Kısakürek, *Çile*, 18.

ismiyle ortaya çıkması yani bütün eşyanın suretlerinde kendini gösteren ilahi varlıktır.”⁹³ Rab kelimesi Allah lafzı ile aynı manaya gelecek şekilde kullanılmış olup Rab ve Allah lafızlarına Necip Fazıl Kısakürek Çile adlı kitabındaki başka şiirlerinde de yer vermiştir. Bu nedenle aynı anlama gelecek bu gibi dinî kavramların tek şiir ile sınırlandırılarak incelemesi yapılmaktadır.

...

Atomlarda cümbüş, donanma, şenlik;

Ve çevre çevre **nur**, çevre çevre **nur**.

İç içe mimari, iç içe benlik;

Bildim seni ey **Rab**, bilinmez meşhur!⁹⁴

Necip Fazıl Kısakürek, maddenin en küçük yapı taşı olan atomlara dikkat çekerek, insanın evrendeki varlıkları ve doğayı derin bir tefekkürle incelemesi gerektiğini vurgulamaktadır. Bu bakış açısında atomların karmaşık yapısı ve düzeni, bir anlamda Allah’ın kudretini ve yaratma sanatını gösteren işaretlerdir. Böylelikle "Rabbini bilen kendini, kendini bilen de Rabbini bilmiş olur" görüşü özellikle İslam tasavvufunun temel ilkelerinden biridir ve insanın manevi yolculuğunda kendi kimliğini, içsel derinliğini ve nihayetinde Yaratan’ını anlamasının önemini vurgulamaktadır.⁹⁵ Atomların ilk hareketten itibaren çekirdek etrafında proton ve elektronlarıyla birlikte dönmeleri, insan davranışlarına benzetilerek "cümbüş", "donanma" ve "şenlik" yapan varlıklar gibi tasvir edildiğinden burada teşhis (kişileştirme) sanatı kullanılmaktadır. Cansız varlık olan atomlara insani özellikler yüklenmiştir. Bu anlatım tarzı, bilimin soyut gerçekliğini sanatın estetik diliyle harmanlayarak daha etkileyici hale getirir. Bu bağlamda şu düşünceyi de eklemek yerinde olur: "Eşyanın duvarını aşan ruh, benliğin içinde eriyeceği bir nurla karşılaşacaktır. İlahi tecelli karşısında bu nur, büyük sonsuzluk ve ebedi varoluşun mutluluğunu hissedecektir." Bu ifadeyle, varlığın maddi sınırlarını aşan ruhun ilahi bir hakikate kavuşarak manevî bir doyuma ulaşacağı vurgulanmaktadır. Böylece hem

⁹³ Uludağ, *Tasavvuf Terimleri Sözlüğü*, 280.

⁹⁴ Kısakürek, *Çile*, 20.

⁹⁵ Çalıskan, "Necip Fazıl Kısakürek’in "Çile" Adlı Şiiri ve Çözümlemesi", 96.

bilimsel hem de metafizik bir bakış açısı bir araya getirilerek derin bir anlam katmanı oluşturulmaktadır.⁹⁶

2.1.1.6. Nefs

Tasavvufta nefis (veya nefis), insanın içsel dünyasında en derin ve karmaşık olan yönüdür. Nefis, insanın maddi dünyada ve dünyevi arzularla ilgilenen, kişisel çıkarlar ve dünyevi tatminler peşinden giden yönünü ifade eder. Nefsin en belirgin özelliklerinden biri, kötü huyları ve olumsuz duyguları barındırmasıdır: kibir, gurur, öfke, şehvet, hırs gibi. Vücudun en pespaye tarafıdır. Kalp ve ruh nefsin karşısında bulunmaktadır.⁹⁷ Nefis öyle bir şey ki insanın özünü bulmasında onun gözünü kör edecek kadar kötü ve acımasız bir olgudur. Nefsine uyanın ziyanda olacağı ilahi mesaj olarak biz insanlara ilahi kitapta açık bir şekilde verilmektedir. Şairde hayatının büyük bir bölümünde bu nefis ile mücadele edegelmiştir. Şair çalkantılı ve buhranlı geçen hayatında nefsinin ona cazip olarak gösterdiği alanlardan uzaklaşmada yaşadığı gelgitleri dile getirmektedir. Şiirde yer verildiği anlamına şu şekilde bakılmaktadır:

...

Diz çok ey zorlu nefis, önümde diz çok!

Heybem hayat dolu, deste ve yumak.

Sen, bütün dalların birleştiği kök;

Biricik meselem, Sonsuza varmak...⁹⁸

Şairin gençlik yıllarındaki şiirlerinde nefsinin tuzağına düştüğünü ve bu sebeple pek çok sorun yaşadığını görmekteyiz. Hayatındaki büyük değişimin ardından egosuyla mücadele etmeye başlamıştır. Nefsinin işitmemesinden serzenişte bulunan şair, nefsinin ıslah etmeye çalışmıştır. Çünkü nefsinin hakikate giden yolda bir engel olarak görmektedir. Onun yaşadığı bu süreç şairde zaman zaman korku ve çaresizlik duygularını yaşamasına zemin hazırlamıştır. Bu hisler şair için süreci zorlaştırsa da şiirini besleyen kaynaklar olmuştur. Şiirlerinde sıklıkla ben zamirini kullanması nedeniyle kendini ön plana çıkarma eğiliminde olduğu gibi görünse de tam tersine öyle bir durum içindedir ki o, insanlara sürekli kötülük fısıldayan nefsinin arzularına kulak

⁹⁶ Sezai Karakoç, *Necip Fazıl'ın Şiiri I, Edebiyat Yazıları II* (İstanbul: Diriliş Yayınları, 1986), 65.

⁹⁷ Uludağ, *Tasavvuf Terimleri sözlüğü*, 37.

⁹⁸ Kısakürek, *Çile*, 20.

vermemiş ve ilahi mesajın gereklerini yerine getirmeye çalışmıştır. Nefsi köpek kavramıyla ilişkilendiren şair, nefsin kontrol edilmediği takdir de ne kadar büyük çaplı zararlara yol açabileceğine vurgu yapmaktadır.⁹⁹

Şairin daha önceki hayatında nefsinin fısıltılarına uyarak yanlış yollarda ilerlediği bilinmektedir. Ama burada nefsine seslenerek uyarı mahiyetinde durması gerektiğini dile getirmektedir. Çünkü bu nefis mücadelesi kendisini oldukça hırpalamış ruhen yormuştur. Ama sonuç kısmına baktığımızda bu yorgunluk tatlı ve değerli bir yorgunluk vasıfları kazanmıştır. Diğer taraftan uzun süren bu nefis mücadelesi kendi lehine, nefsin ise aleyhine gelişme göstermiş olup onu bir nebze olsun yendiğini dile getirmektedir. Şair nefis mücadelesinden galip çıkmış ve nefsinin dizginlerini eline aldığını dile getirmektedir. Nefis soyut bir kavram olması hasebiyle şair durumu somutlaştırmak adına onu güçlü bir rakibe benzetmeyi tercih etmiştir. Zaten onun hayat boyu nefis ile mücadelesini düşünmek gerekirse bu benzetme çok isabetli ve yerinde olmuştur. Yıllarca süren bu çekişme, ıstıraplar sonunda yerini huzura bırakmaya başlamıştır. Artık heybesi hayat ile dolmaya başlamıştır. Bundan sonrasında da Allah'ın kendisinden razı olacağı bir hayatın içinde ruhen ve bedenlen ilerlemeye devam edecektir.

2.1.2. “Nur” Şiirindeki Dinî Kavramlar

Nur şiiri içerisinde “Allah, Mezar ve Sûr” dinî kavramları ele alınmaktadır.

2.1.2.1. Allah

Sözlük anlamında, "Lafza-i celâl" ya da "İsm-i Azam", Yüce Yaratıcı'nın en yüce ve en etkileyici ismi olarak kabul edilir. Bu terim, Allah'ın kudretinin ve mutlak büyüklüğünün sembolü olan, tüm yaratılışın ötesinde bir anlam derinliğine sahip olan bir isimdir. İsm-i Azam, genellikle Tanrı'nın en yüksek ve en güçlü kimliğini ifade etmek için kullanılır. Bütün Esmâ-i Hüsnâ'nın anlamlarını şahsında bir araya getiren, varlığı mutlaka gerekli zatın ismidir. Bütün ilahi sıfat, isim ve eylemleri içeren Yüce Yaratıcının en kapsamlı ismidir.”¹⁰⁰ “Tasavvufa göre ise Allah, Vücut-u Mutlak (Salt varlık), Kemâl-i Mutlak (Salt olgunluk), Cemâl-i Mutlak ve Hüsn-ü Mutlak (Salt güzellik)’tır. Bu yüzden aşk-ı zâtisi ile bilinmeyi istemiş ve kâinatı yaratmıştır. İnsan,

⁹⁹ Adalı, Necip Fazıl Kısakürek'in Çile Adlı Şiir Kitabındaki Kavramlar ve Tasnifi, 257.

¹⁰⁰ Uludağ, *Tasavvuf Terimleri Sözlüğü*, 37.

O'ndan bir cüz olduğu için O'na ulaşmak ister. Müminler cennette arada perde olmadan O'nu bir yönüyle göreceklerdir. O maşuktur, insanın yüreği onun aşkıyla dolup taşmalıdır. İnsanın gayreti O'nun vuslatına erebilmek olmalıdır. Sufi, O'na dünyadayken ulaşmayı hedefleyen kişidir.”¹⁰¹ Bu kelimenin Rab gibi eş anlamlarına başka şiirlerde yer verilmiş olup burada bu kavram değerlendirilmektedir.

İslam âlimleri, "Allah" lafzını tarif ederken kelimenin anlam zenginliğini ve kullanım bağlamlarını göz önünde bulundurarak farklı tanımlar geliştirmişlerdir. Bu tanımlardan biri şöyledir: "Allah, varlığı zorunlu olan ve bütün övgülere layık bulunan Zat'ın ismidir." Tanımındaki varlığı zorunlu olan ifadesi, Allah'ın varlığının yoklukla asla bir arada düşünölemeyeceğini, var olmak için herhangi bir dış sebepten ya da başka bir varlıktan bağımsız olduğunu vurgular. Bu, O'nun mutlak bir varlık olduğunu, varlık için hiçbir şarta muhtaç olmadığını ve bu anlamda evrenin tek yaratıcı ve hâkimi olarak her şeyin asli kaynağı olduğunu ortaya koyar. " Töm övgölere layık olan" ifadesi, Allah'ın sonsuz kemal sıfatlarına sahip olduğunu, yani mutlak mükemmeliyet, eksiklikten uzaklık ve aşkınlıkla nitelendirildiğini belirtir. Bu ifade, Allah'ın tüm varlıklardan üstün olduğunu, hiçbir şekilde eksiklik veya kusurun O'nda bulunmadığını, her türlü övgüyü ve yüceltmeyi hak ettiğini vurgular. "Allah" kelimesi, İslami metinlerde bu anlam çerçevesinde yer alarak gerçek ilahın ve tek yaratıcının özel ismi hâline gelmiştir. Bu nedenle Allah ismi ne Arapçada ne de bu lafzı benimseyen diğer Müslüman toplumların dillerinde başka bir varlığa verilmemiş ayrıca bu ismin çoğul ya da dişil bir formu da oluşmamıştır. Bu durum, Allah lafzının eşsizliğini ve yalnızca Yüce Yaratıcıya mahsus olduğunu pekiştirmektedir.”¹⁰² Bu kelime şairin Çile kitabındaki birçok şiirinde aynı anlamda kullanıldığı için sadece bu şiir ile ele alınmıştır.

...

Sen ol dersin ve olur!

Pırıltı dolu billûr,

Çığlık içinde fağfur

¹⁰¹ İskender Pala, *Divan şiiri Sözlüğü* (İstanbul: Akçağ Yayıncılık, 1995), 35.

¹⁰² Bekir Topaloğlu, "Allah Mad.", *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, 1993), 2:471.

Bir renk bize öteden

Ve bir ses, o besteden;

Nur bize, **Allah**'ım nur!¹⁰³

Kur'an-ı Kerim'in Allah'ın hem yaratıcı hem de varlığı devam ettiren özelliğini ortaya koyduğunu ifade ederken, aynı zamanda O'nun zatının (öz varlığının) mahiyetiyle ilgili bir gerçeği de vurguluyor: Allah hem zahir (açık, görünen) hem bâtın (gizli, görünmeyen) dır. Bu iki kavram aslında Allah'ın hem evrende yarattığı düzen ve olaylar üzerinden açıkça bilinebileceğini hem de zatının insan duyularıyla kavranamayacak kadar aşkın olduğunu gösteriyor.¹⁰⁴ Necip Fazıl Allah'ı her türlü anlayışın ötelinde olan yaratıcı olarak görmektedir. Allah'ı merkeze alarak her türlü hadiseye bu pencereden bakmaktadır. Şiirde ötelere âlemine gidişte Allah'a bir yakarış bulunmaktadır. Ötelere âleminde Allah'ın kullarını nurla donatmasını dilemektedir. O zorlu ve çetin günlerde nura ihtiyacımızın olduğunu ifade etmektedir.

2.1.2.2. Mezar ve Sûr

Sözlükte, “boru veya boynuz” gibi üflenen şey anlamına gelen sûr, dini bir terim olarak kıyametin kopuşunu simgeler ve kıyamet sonrası bütün insanların yeniden dirilerek mahşer yerinde toplanmalarını sağlamak amacıyla İsrâfil tarafından üflenecek boruya verilen isimdir. Bu borunun üflenışı, dünyanın sonunun geldiğini ve yeni bir başlangıcın, ahiret hayatının başladığını duyuran önemli bir işarettir.¹⁰⁵

Mezarlar, insanın ikinci, ebedi ve gerçek olan âlemin birer giriş kapısı konumundadır. Oradan geçmeden ebedi âleme geçiş söz konusu değildir. Şiirlerde makber sözcüğü ile de kullanıldığı görülmektedir. O öyle bir kapıdır ki oradan geçen insan ebedi âlemine daha kolay ulaşmaktadır. Mahşer, sûr, nur deyişleri mana bakımından birbirlerini tamamlayan niteliktedirler. Çünkü bu kavramlar, nur sahibi olan Allah'a yönelmeyi ifade ederken aynı zamanda kıyameti hatırlatmaktadır. Nur şiirinde şu anlama gelecek şekilde kullanılmıştır.

¹⁰³ Kısakürek, *Çile*, 21.

¹⁰⁴ Topaloğlu, “Allah”, 474.

¹⁰⁵ Kotan, “Nurullah Genç'in Şiirlerinde Dini Unsurlar”, 89.

...

Büyük divan ve huzur...

Bekliyor **mezarı sûr**.

Sonsuzluk, ölümsüzlük,

Bitmez tükenmez düzlük;

Nur bize, Allah'ım, nur!¹⁰⁶

Şair, insanların büyük divan ve huzura gidişin ilk durağının mezar olduğunu ve bu gidişin alametinin sûra üflenmesinin olduğunu belirtmektedir. O büyük divanın huzur yeri olduğunu ifade etmektedir. Mezara girecek insan için sonsuzluk âleminin başlayacağını dile getirirken orada da Allah'tan nuru indirmesini dilemektedir.

2.1.3. “Sen” Şiirindeki Dinî Kavramlar

Bu şiirde “Rahmet” dinî kavramı ele alınmaktadır.

2.1.3.1. Rahmet

Sözlükte rahmet: “Birinin suçunu affetme, yargılama, acıma” anlamlarına gelmektedir.¹⁰⁷ . Kur'an-ı Kerim'de “rahmet” kavramı 114 yerde geçmekte olup, bunların 92'sinde doğrudan Zât-ı İlâhiyye'ye nispet edilmektedir. Bunun yanı sıra, rahmet kökünden türeyen fiil kalıpları 119 yerde yer almakta; “er-Rahman” ismi 57, “er-Rahîm” ismi ise 114 defa olmak üzere Allah'a nispetle kullanılmaktadır.¹⁰⁸

Allah (c.c.) şöyle buyuruyor: “De ki: Ey kendi nefisleri aleyhine haddi aşan kullarım! Allah'ın rahmetinden ümit kesmeyin! Çünkü Allah bütün günahları bağışlar. Şüphesiz ki O, çok bağışlayan, çok esirgeyendir.” (Kur'an-ı Kerim, Zümer, 39/53) ifade edilerek insanın yaşadığı bela ve musibetler karşısında rahmetten ayrılmaması daima ümit var olması gerektiği vurgulanmaktadır.

¹⁰⁶ Kısakürek, *Çile*, 21.

¹⁰⁷ Türk Dil Kurumu Sözlüğü, s.v. “Rahmet”.

¹⁰⁸ Abdulhamit Birişik, “Rahmet”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV Yayınları, 2007), 34: 419.

...

Garibe sensin vatan,

Nur yurdunu aratan!

Sensin, sensin yaratan,

Rahmeti analarda.¹⁰⁹

Necip Fazıl bu şiirinde bu hitap ile yaratana seslenmektedir. O’na karşı duyduğu derin duygular ile baktığı her bir yerde, nesnede, varlıkta O’nun yansımalarını gördüğünü dile getirmektedir. Ayrıca büyük bir özlem ile yanıp tutuşmaktadır. Diğer taraftan günahlarından dolayı büyük bir üzüntü duymakta ve bu günahlardan arınmak için kurnalardaki suların bile bitebileceğini söylemektedir. Kimsesiz, Allah’tan başka yâri olmayan kişiler için sığınılacak en sağlam yurt olduğunu ifade etmektedir. Allah’ın rahmetinin bir tecellisinin annelerde olduğunu söylemektedir. İnsanlar bir kul olarak daima yaratanın rahmetine muhtaçtırlar.

2.1.4. “Allah Derim” Şiirindeki Dinî Kavramlar

Bu şiirde “Kefen” dinî kavramı ele alınmaktadır.

2.1.4.1. Kefen

Vefat eden kimsenin (mevta) yıkanıp kurulanmasının ardından, bedenini örtmeye yönelik olarak sarıldığı örtüye "kefen" denir. Mevtanın kefenlenmesi İslam fikhında farz-ı kifaye hükmünde olup bu işleme “tekfin” adı verilir. Sünnet olan kefenleme uygulaması, erkekler için üç parçadan (gömlek, izâr ve lifâfe) oluşurken; kadınlar için bu üç parçaya ek olarak başörtüsü (hımâr) ve göğüs örtüsü (sınâ) ile birlikte beş parçadan ibarettir.¹¹⁰

Ey akıl, nasıl da delinmez küfen?

Ebedî oluşun urbası **kefen!**

Kursa da boşluğa asma köprü, fen,

Allah derim, başka hiçbir şey demem!¹¹¹

¹⁰⁹ Kısakürek, *Çile*, 22.

¹¹⁰ İsmail Karagöz vd., *Dini Kavramlar Sözlüğü* (Ankara: Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, 2006), 369.

¹¹¹ Kısakürek, *Çile*, 23.

İnsanın yaratılışı itibariyle bu dünyaya hizmet için yaratılmamış olduğu aşikâr olup ebedi dünya yolunda adımlar atması gerekmektedir. Daimî gayesi bu yönde olmalıdır. İnsan ancak Allah'ın koyduğu sınırlar çerçevesinde olan biten hayat döngüsünün manasını kavrayabilmekte ve anlamlandırabilmektedir. Şair için dünyadaki sayılı bulunan nimetler en güzel tada sahip olsa da Yunus Emre gibi “Bana seni gerek seni” feryadıyla inlemektedir. Ebediyete giden yolda giyilen elbisenin kefen olduğunu ifade etmektedir. Bilim tarafından ebediyete gidilecek yollara köprü kurulsa bile şairin tek isteği ve arzusu Allah olduğu yadsınamaz bir gerçeklik barındırmaktadır.

2.1.5. “O Ân” Şiirindeki Dinî Kavramlar

Bu şiirde “Secde” dinî kavramı ele alınmıştır.

2.1.5.1. Secde

Namaz, bünyesinde alt ibadetleri toplayan bir ibadettir. Secde de bu alt ibadetlerden biridir. Secde hali namaza ait bölümlerin en önemlisi ve Allah'ın kuluna en yakın olduğu mercidir. O anda Allah kuluna şah damarından bile daha yakındır. Secdeye varmayan başın bu beden için hiçbir anlamı ve hükmü bulunmamaktadır. Şair şiirinde şu şekilde yer vermektedir:

Taş merdivenler gibi, aşınmış ayaklardan,

Secde yerine çarpa çarpa alnım aşınsa!

Göklerin kamçısıyla yediğim dayaklardan,

Erisem de tabutum boşmuş gibi taşınsa!¹¹²

Şair merdiven kavramından yola çıkarak bir benzetme yapmıştır. Şöyle ki merdiven üzerinde yürüdükçe ve kullanıldıkça aşınmaya uğrar ve tahrip olur. Merdiven gibi alnının da secde de aynı şekilde aşınmasını istemektedir. İçinde bulunduğu ruhsal duygu yoğunluğu onu bu benzetmeyi yapmaya itelemiştir. Günahlarından arınmanın yolunun ise göklerden yediği dayaklar ile olacağını dile getirmektedir. O kadar bir abartı yapıyor ki günahlardan arınmasının boyutunun erime seviyesine ulaşmasını ve bu sayede hafifleyeceğini, omuzundaki ağır yüklerden kurtulacağını düşünmesi ile tabutunda bedeninin hacimsel olarak hiç-yok arasında olmasını dilemektedir.

¹¹² Kısakürek, *Çile*, 25.

2.1.6. “Allah Diyene” Şiirindeki Dinî Kavramlar

Bu şiirde “Kurban” dinî kavramı ele alınmaktadır.

2.1.6.1. Kurban

Kurban, özellikle İslam'da Allah'a yakınlaşmak için yapılan bir ibadettir. Kurban Bayramı insanların birbirlerine yardımcı olmak, yoksullara paylaşımda bulunmak için fırsat sunduğu bir zaman dilimidir. Kurban kesmek sadece bir dini yükümlülük değil, aynı zamanda toplumda yardımlaşma ve dayanışma kültürünü pekiştiren önemli bir ibadettir. “İbadet maksadıyla belirli koşulları taşıyan hayvanların belli kurallara dikkat edilerek kesilen hayvanı” ifade eder.¹¹³ Şair şiirinde bu dini kavramı mecaz anlama gelecek şekilde kullanmaktadır.

Her şey her şey şu tek müjdede:

Yoktur ölüm Allah diyene!

Canım **kurban** başı secdede,

İki büklüm, Allah diyene!¹¹⁴

Bu dizeler, bir anlamda derin bir teslimiyet ve inanç duygusunu yansıtmaktadır. Şair, Allah'a olan derin sevgi ve bağlılığı, secdede kendini tamamen Allah'a teslim etme düşüncesiyle dile getirmektedir. "Canım kurban başı secdede" ifadesi, Allah'a duyulan derin sevgi ve bağlılıkla secdeye kapanmayı anlatır. Secde, dua ve ibadetle Allah'a yakınlaşmanın bir yoludur. "Canım kurban başı" da kişinin kendisini tüm benliğiyle feda etmesi, Allah'a olan bağlılığını gösterebilmesi için bir metafordur. Burada kişinin kendini tamamen Allah'a teslim etmesi, her şeyini O'na adaması anlatılmak isteniyor.

2.1.7. “O Var” Şiirindeki Dinî Kavramlar

Bu şiirde “İlahî” dinî kavramı ele alınmıştır.

2.1.7.1. İlahî

Din Bilimi terimi olarak İlahî: “Tanrıyla ilgili, Tanrı'ya has olan; tanrısal, lahuti, rahmanî” anlamlarına gelmektedir. Mecaz anlam olarak ise olağanüstü, mükemmel olan

¹¹³ Karagöz vd., *Dini Kavramlar Sözlüğü*, 388.

¹¹⁴ Kısakürek, *Çile*, 26.

manalarında kullanılmaktadır.¹¹⁵ Ünlem ifade edecek şekilde de kullanıldığı görülmektedir. Bu şiirde Allah'ın varlığı ve birliği dile getirilmektedir. Karşıt ifadeler kullanılarak kavramlar anlatılmaya çalışılmıştır. “O var” ifadesinin tekrarlanması ile Allah'ın tekliğine vurgu yapılmaktadır. Şüphe arz etmeyecek bir şekilde Allah'ın varlığı ve birliği ortaya koyulmuştur. Şair bu kavrama şiirinde şu dizelerde yer vermektedir:

...

Sana daha yakın şahdamarından;

O var!

Arama, ilaç yok eczanede!

O var!

Gayede, sebepte ve bahanede;

O var!

Sevdiğini ebed boyu tutan dinç;

O var!

Ölümsüzlük şevki, **ilahî** sevinç;

O var!¹¹⁶

Şair yaşamımız da her ne olursa olsun daimi tek sığınağımızın Allah olduğunu dile getirmektedir. Allah'ın insana yakınlık açısından olunabilecek en yakınlık olduğunu ve tüm dertlerimizin yegâne çaresinin onda olduğunu belirtmektedir. Hayatın anlamını onda aramamız gerektiğini başka hiçbir varlıkta bulamayacağımızı ifade etmektedir. Onu sevenin hayat boyu ölümsüzlük aşkı ile yanıp tutuştuğunu ve sonunda ona büyük bir mutluluk ile kavuşacağını söylemektedir. Meşhur Hikem-i Atâiye'nin şu fıkrası nazariyesiyle “Hakkı bulan neyi kaybeder ve Onu kaybeden neyi bulur?” anlayışıyla hareket etmek gerektiğini vurgulamaktadır.

2.1.8. “Dua” Şiirindeki Dinî Kavramlar

Dua adlı şiirde “Latif ve Kudret” dinî kavramları ele alınmaktadır.

¹¹⁵ Türk Dil Kurumu Sözlüğü, s.v. “İlahî”.

¹¹⁶ Kısakürek, *Çile*, 32.

2.1.8.1. Latif

Kulun elini açıp yalvar yakar olduğu dua zamanları Allah’a içini dökebildiği en müstesna anlardır. Dua, insanın halini Allah’ a arz etmesidir. Allah ile kul arasında en önemli bağıdır. Allah ile kalben yapılan tek irtibat alanıdır. Dua etmenin kullar için her zaman önemli olduğuna hem ilahî kitapta hem de hadisler de sıkça rastlanılmaktadır. İnsan dua ederken de Allah’ın isimleriyle dua etmektedir. Örneğin, Hakk’ın rahmetine vesile olmak adına İsm-i si ü sevvüm el-Kuddüs¹¹⁷ ismi şerifi ile dua edilebilir. Latif ismi de lütufların sağanak sağanak yağımasını isteyen kulun sığınağı olmaktadır. Şiirde de bu anlamda kullanıldığı görölmektedir. Latif Allah’ın sıfatlarından biridir. Latif ismi de lütufların sağanak sağanak yağımasını isteyen kulun sığınağı olmaktadır. Dua şiirinde Allah’ın birçok sıfatına yer verilmiştir. Şu dizelerde bu kavrama yer verilmektedir:

Bende sıklet, sende letafet...

Allah’ım affet!

“**Latif**ten af bekler kesafet...

Allah’ım, affet!”

Etten ve Kemikten kıyafet...

Allah’ım, affet!¹¹⁸

Şair insan olarak kendinde taşınması çok zor ve ağır olan bir yükünün olduğunu diğer taraftan ise yaratanda tüm güzelliklerin bulunduğunu söylemektedir. Şair lütfu bol olan Allah’tan günahlarından dolayı kendisini affetmesi niyazında bulunmaktadır. İnsanın hatasız olamayacağını bundan dolayı da Allah’ın af lütfuna sığınması gerektiği dile getirilmektedir.

¹¹⁷ Seydi Kiraz, “Fezâyî’nin Çihil-nâm-ı Manzûm Adlı Havâss-ı Esmâ-i Hüsnâ Mesnevisi”, *Cumhuriyet İlahiyat Dergisi*, 22/2(2018): 1013.

¹¹⁸ Kısakürek, *Çile*, 34.

2.1.8.2. Kudret

Güç, erk, erke, iktidar¹¹⁹ anlamlarında kullanılmaktadır. Dini terim olarak ise kudret, kişinin malî veya bedenî bir yükümlülüğü yahut ifaya güç yetirebilmesi anlamında fıkıh terimi olarak kullanılmaktadır.¹²⁰

...

Ey **kudret**, ey rahmet, ey re'fet!

Allah'ım, affet!¹²¹

Allah sonsuz kudret sahibi olandır. İlahî bu kudret tüm yaratılmışları, kâinatı kuşatmaktadır. Şair bu dizelerde duasını Allah'ın bu güzel sıfatıyla taçlandırmakta ve yine günahlarından dolayı duyduğu pişmanlık ile yaratıcının rahmetine sığınmaktadır. Re'fet sıfatıyla yüce yaratıcıdan merhamet dilemektedir. Biz aciz kul olarak daima Allah'ın rahmetine muhtacızdır.

2.1.9. “Tek Kelime” Şiirindeki Dinî Kavramlar

Bu şiirde dinî kavram olarak “Ecel” kelimesi geçmektedir.

2.1.9.1. Ecel

Allah'ın tüm canlıların yaşam süresini belirlemesi ve bu sürenin sona erdiği anı ifade eden “ecel” kavramı, kelâm ilminde teknik bir terim olarak kullanılır. Sözlük anlamı itibarıyla “belirli bir zaman veya sürenin sonu” demektir. Kur'an-ı Kerim'de ise ecel; canlının hayatının sona erdiği vakit, borçların ödenmesi için tayin edilen süre, boşanan ya da eşi vefat eden kadının beklemesi gereken iddet süresi ve inkârcılara verilen geçici mühlet gibi çeşitli bağlamlarda geçmekte olup bu kullanımların tamamı kavramın sözlük anlamıyla bağlantılıdır.¹²² Her doğan varlığın bir gün yaşamının sona ereceği bir vakti bulunmaktadır. Bu son kaçınılmazdır ve bu vakit ecel kavramı ile adlandırılmaktadır. Bir kelim terimi olan ecel önceden yaratıcı tarafından tayin edilmektedir. Takdir edilen bu süre dolduğunda ölüm zamanı gelmiş demektir. Birçok şiirde şairler bu terime yer vermektedir. Necip Fazıl da bu şairlerden biridir.

¹¹⁹ Türk Dil Kurumu Sözlüğü, s.v. “Kudret”.

¹²⁰ Ali Bardakoğlu, “Kudret”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (Ankara: TDV Yayınları, 2002), 26: 317-318.

¹²¹ Kısakürek, *Çile*, 34.

¹²² Cihat Tunç, “Ecel” *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV Yayınları, 1994), 10: 380-382.

Ne var ki, pazarlığa girişecek **ecelle**;

Sermayem tek kelime, Allah azze ve celle...¹²³

İnsan doğası gereği ölümden korkar ve o anın gelmesini hiç istemez. Ama insanın doğumu kadar ölümü de yadsınamayacak bir gerçekliğe sahiptir. Önemli olan ölmek değil öldüğünde sevdiğine olan vuslatındır. Şair de aynı şekilde ölümden korkmaktadır. Bu yüzden ecel kapıya dayansa da Azrail ile bir anlaşma yoluna gideceğini ama ne olursa olsun tüm kazancının tek söylediği Allah'ın zatı olacağını dile getirmektedir.

2.1.10. “Yakın” Şiirindeki Dinî Kavramlar

Bu şiirde dinî kavram olarak “Rakip” kelimesi geçmektedir.

2.1.10.1. Rakip

Allah'ın "Rakip" ismi, kullarının her türlü durumuna vakıf olan anlamına gelir. Bu isim, Allah'ın yarattıklarını sürekli olarak gözetleyip koruma zorunluluğundan kaynaklanır. Allah'ın bu sürekli gözetimi, O'nun her an her şeyi kontrol eden kudretini ifade eder. Aynı zamanda, bu özellik, kulların da her zaman Allah'ı gözetmeleri gerektiği bilincini oluşturur; çünkü Allah, onların her halini ve her eylemini en iyi şekilde bilir ve denetler.¹²⁴ Yakın şiiriyle karşımıza çıkan bu kavram derin anlamlar ifade etmektedir.

Yakın O'dur, gerisi birbirine en uzak

Her şey **Rakip** ismiyle O'nun kurduğu tuzak¹²⁵

Necip Fazıl, şiirlerinde ve felsefi düşüncelerinde, insanın dünyadaki algılarını ve düşüncelerini sürekli olarak geçici ve dünyevi sınırlamalar içinde şekillendiren bir zihinsel tuzağa dikkat çeker. Bu tuzağın merkezinde Rakip ismi yer alır. Allah'ın Rakip ismi, şairin zihnindeki geçici ve sınırlı algıları, maddi dünyadaki karşıtlıkları ve geçici olguları tanımanın ötesine geçmesi gerektiği düşüncesini barındırır.¹²⁶

¹²³ Kısakürek, *Çile*, 47.

¹²⁴ Sadreddin Konevi, *Esma-i Hüсна Şerhi*, çev. Ekrem Demirli, (İstanbul: İz Yayıncılık, 2002), 137.

¹²⁵ Kısakürek, *Çile*, 54.

¹²⁶ Erdoğan Kul, “Tasavvufi İzlekler Açısından Necip Fazıl'ın Şiirleri Üzerine Kavramsal Bir Okuma Denemesi”, *Türkiye Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 19/2 (2015): 163.

2.1.11. “Günah” Şiirindeki Dinî Kavramlar

Şiire adını veren “Günah” dinî kavramı ele alınmaktadır.

2.1.11.1. Günah

Farsça kökenli olan günah kelimesi, sözlük anlamı itibariyle "suç" olarak tanımlanır ancak dini bir kavram olarak kutsal ve doğaüstü varlıklarla doğrudan bağlantılıdır. Beşerî hukuk ve toplumsal kuralların ihlali "suç" olarak adlandırılırken, dini alandaki hatalar, aşırılıklar ve ilahi emirlerin ihlali günah olarak değerlendirilir. Bu fark günahın sadece toplumsal düzeni değil, ilahi yasaları ve kutsal olanı çiğneyen bir davranış olarak kabul edilmesinden kaynaklanmaktadır.¹²⁷

“Sana şahdamarından daha da yakın Allah;

Günah mı dedin; O’ndan uzağa düşmek **günah**...”¹²⁸

Günah işlemek problem olan kısım değildir. Çünkü hatasız bir kul olmayacağı bildirilmektedir. İnsan yaratılışı gereği nefis taşımaktadır ve bu nefis insanı günahlara itmektedir. Tabi ki insan nefisini terbiye etmeli uzak durabildiği kadar günah işlemekten uzak durmalıdır ama bu çoğu zaman mümkün olamamaktadır. Bundan dolayı günah işlemek değil günahsız olduğu iddiasına sığınmak veya gururunu göstermeye çalışmak çok daha tehlikeli ve yanlıştır. Şair hayatının bir kısmında işlemiş olduğu günahlarından dolayı hayatının o kısmını olabildiğince yok saymaya çalışmakta ama diğer taraftan da hayatının Allah ile gerçek manasıyla tanıştığı kısmında ise önceki hayatının izlerini silmeye çalışması ve bunun için çok büyük çile çektiği görülmektedir. Şaire göre günahın kendisinden ziyade günah işleyerek asıl Allah’ın zatından uzaklaşmak çok daha büyük bir hata olarak görülmektedir. Çünkü kendisinin Allah ile ilişkisi mükemmel boyutlarda bulunmaktadır. O Allah’ı bulduğu dönemden itibaren gönlü ve bütün uzuvları Allah için işlevlerini yerine getirmektedir.

2.2. İnsan (2. Bölüm)

Bu bölümde ilk başlarda dörtlükler şeklinde şiirler karşımıza çıkarken daha sonrasında beyit şeklinde şiirler yer almaktadır. Kırk sekiz şiirden otuz tane şiirde dinî kavrama rastlanmaktadır. Bunlardan altı tanesine bu çalışmada yer verilmektedir.

¹²⁷ Ömer Faruk Harman, “Günah”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV Yayınları, 1996), 14: 278-282.

¹²⁸ Kısakürek, *Çile*, 58.

Şair bu bölümde insan benliğinden bahsetmektedir. Peygamber Efendimize ithafen yazılmış şiirler, ruhun temizliği, dinginliği ve ahlak konulu şiirler bulunmaktadır.

2.2.1.“Ben” Şiirindeki Dinî Kavramlar

Bu şiirde dinî kavram olarak “Münker Nekir” kelimesi geçmektedir.

2.2.1.1.Münker Nekir

Münker Nekir, sözlük kökeni itibarıyla “bilinmemek, tanınmamak ve şiddetli, dehşet verici olmak” anlamlarını taşıyan neker (nekâre) kökünden türetilmiş iki terimdir. Kavramsal bağlamda bu isimler, İslam inancında ölüm sonrası başlayan berzah evresinde, kabirdeki bireylere yönelik ilahi sorgulamayı gerçekleştirecek olan iki melek figürünü ifade etmektedir. Münker Nekir, özellikle ölümden sonra bireyin inanç ve amellerine ilişkin ilk hesaplaşmanın sembolleri olarak kabul edilir. Her ne kadar Kur’an-ı Kerim’de kabir hayatına dair çeşitli ayetler bulunsada Münker Nekir isimleri Kur’an-ı Kerim’de doğrudan geçmemekte; bu iki meleğe ilişkin detaylı bilgiler daha çok hadis literatürü ve klasik İslami kaynaklarda yer alan rivayetler aracılığıyla şekillenmektedir. Bu bağlamda Münker Nekir inancı, İslam düşüncesinde ölüm sonrası yaşamın tasviri ve ahiret bilinci bağlamında önemli bir yer tutmaktadır.¹²⁹ Şair şiirinde bu kavramlarla duygularını çok yoğun bir şekilde ifade etmektedir.

...

Hep ben, ayna ve hayal; hep ben, pervane ve mum;

Ölü ve **münker nekir**; baş dönmesi, uçurum...¹³⁰

Öldükten sonra sorgu sual melekleri insana birtakım sorular sorarak insanın amel defterini hangi yönde alacağını belirlemektedir. Şair o günün şiddeti ve dehşetinden bir endişe ve korku duymaktadır. Çünkü geçmiş yaşantılarından duyduğu üzüntü, elem ve pişmanlık şairin kalbinde sürekli canlılığını korumaktadır. Bu ruh hali de şairi ister istemez sıkıntıya sokmaktadır. Ama çaresi yine Allah’ın merhametine ve

¹²⁹ Süleyman Torak, “Münker Nekir”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV Yayınları, 2006), 32: 14-15.

¹³⁰ Kısakürek, *Çile*, 67.

affına sığınmakta olduğunu bilmektedir. Şair deyim aktarmasından yararlanarak sözün etkileyicilik oranını artırmaktadır.

2.2.2. “Benim Nefsim” Şiirindeki Dinî Kavramlar

Bu şiirde dinî kavram olarak “Kefen” kelimesi ele alınmaktadır.

2.2.2.1. Kefen

Sözlükte “örtmek” anlamına gelen kefn masdarından gelmektedir. Mevtanın kefenlenmesine tekfin denilir. Vefat eden kişinin yıkanıp genellikle beyaz ve temiz bir bezle sarılarak defnedilmesi uygulaması; çevre temizliği ve halk sağlığının korunması, insan onuruna saygının sürdürülmesi, merhumun yakınlarının hatıralarına hürmet gösterilmesi ve ölüm gerçeğinin hatırlanması gibi çeşitli hikmetleri içinde barındırır. Bu sebeplerle cenazenin usulüne uygun şekilde defnedilmesi hemen tüm dinlerde ve medeniyetlerde cenaze kültürünün temel unsurlarından biri olarak kabul edilmiştir.¹³¹

Ruhuma bir **kefen** bezi yeter de,

Yetmez aç nefsim sırma ve ipek.

Çare yok, yüzünden düştüğüm derde;

Yesem de “toprakla karışık kepek...”¹³²

Şair doymayan nefsinden şekva eylemektedir. Ruhunun ilahî sevgi ile donandığını, huzur bulduğunu ifade ederken nefsine türlü güzellikler verse de yetmediğinin serzenişini dile getirmektedir. Doymayan nefsi yüzünden çeşitli dertlere müptela olduğunu söylemektedir. Sonuçta toplumsal bir anlayışa bağlı olarak ölen kişi diğer aleme sadece bir bez parçası diye tabir edilen kefeni götürebildiği için şair bu sadelik anlamını kullanarak bu dinî kavrama yer vermektedir.

2.2.3. “Hep Nefs” Şiirindeki Dinî Kavramlar

Bu şiirde dinî kavram olarak “Kâfir” kelimesi ele alınmaktadır.

¹³¹ Mehmet Keskin, “Kefen”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (Ankara: TDV Yayınları, 2022), 25: 184-185.

¹³² Kısakürek, *Çile*, 70.

2.2.3.1. Kâfir

Mümin kavramının zıttı olan “kâfir” sözcüğü bir tanrıya inanmayan anlamında kullanılmaktadır. Arapça bir sözcüktür. Başka bir ismin önüne geldiğinde sıfat görevinde kullanılmaktadır. Kâfir kelimesi örtmek, gizlemek, uzak durmak ve nimete nankörlük etmek anlamlarına gelen “k-f-r” kökünden türemiştir. Sözlükte bu kelime; bir şeyi örten, gizleyen ya da yapılan iyiliğe karşı nankörlük eden kimse anlamına gelir. Kelimenin temelinde “örtme” anlamı bulunduğundan Arapçada mecazî olarak bazı varlıklar için de kullanılmıştır. Örneğin, gündüzü örttüğü için geceye, tohumu toprağa gömdüğü için çiftçiye ve kılıcı sakladığı için kınına bu kökten türeyen ifadelerle atıfta bulunulmuştur.¹³³ Şiirde şu şekilde kullanılmaktadır:

Göğsü yakut ve safir;

Kapıda bir misafir...

Sordum: Kimsin, nesin sen?

Dedi: Şeytandan sefir!

Nefs isimli o **kâfir**...¹³⁴

Şair nefsinin bir düşman bellemektedir. Onu şeytanın bir elçisi olarak görmektedir. Yüreğine Allah sevgisi düştüğünden beri nefsi ile mücadele vermektedir. Bu mücadele onun için hiç kolay değildir. Nefsinin sürekli içinde yer aldığını ve bir misafir gibi sevimli, hoş görünerek geldiğini ama aslında tüm kötülüklerin başkahramanı olduğunu dile getirmektedir.

2.2.4. “Sabır” Şiirindeki Dinî Kavramlar

Bu şiirde dinî kavram olarak “Tevekkül” kelimesi ele alınmaktadır.

2.2.4.1. Tevekkül

Sözlükte “dayanmak, güvenmek, vekil tutmak” anlamlarına gelen tevekkül din dilinde; her konuda Allah’a güvenmek, yaslanmak, teslim olmak işlerini Allah’a havale

¹³³ Karagöz vd., *Dini Kavramlar Sözlüğü*, 357.

¹³⁴ Kısakürek, *Çile*, 72.

etmek demektir. Kur'an'da tevekkül kavramı çeşitli anlamlarda altmış dokuz defa geçmiştir.¹³⁵

...

Sabır, incecik sırat;

Murat içinde murat,

Sabır Hakka **tevekkül**,

Sabır Hakka itimat.¹³⁶

Sabır inanan, inanmayan herkesin öteki âlemde geçmesi gereken köprüye benzetilmektedir. Buradan sabrın ne kadar zor bir iş olduğu anlaşılmaktadır. Sabrın sonunun her türlü güzelliğe kavuşmak olduğu murat kelimesinin tekrar edilmesiyle dile getirilmektedir. Sabrederek Allah'a güvenildiği ve bu güvenin adının da tevekkül olduğu şair tarafından söylenmiştir.

2.2.5. “Müslüman Yüzü” Şiirindeki Dinî Kavramlar

Bu şiirde “Tevhit” dinî kavramı ele alınmaktadır.

2.2.5.1. Tevhit

Sözlükte “bir şeyin tek olduğu kanısına varmak ve onun böyle olduğunu bilmek” anlamına gelen tevhit, ıstılahta, Allah'ın zatını bütün tasavvurlardan, zihinlerdeki hayal ve evhamdan tecrit etmek (soyutlamak) tır. Tevhit üç şekilde olur: Yüce Allah'ın uluhiyetini tanımak, birliğini onaylamak ve O'na hiçbir şeyi eş ve ortak koşmamaktır.¹³⁷ Bu dinî kavrama şiirde şu şekilde yer verilmektedir:

O yüz, her hattı **tevhit** kaleminden bir satır;

O yüz ki, göz değince Allah'ı hatırlatır...¹³⁸

Şair bu dizelerde bir nevi Müslümanın tarifini yapmaktadır. Müslümanın yüzüne, haline ve davranışlarına bakıldığına Allah'ı hatırlatması gerektiğini ifade etmektedir. Müslümanın yüz hatlarının her birinin Allah'ın yaratılış harikası olduğunu dile getirmektedir.

¹³⁵ Karagöz vd., *Dini Kavramlar Sözlüğü*, 658.

¹³⁶ Kısakürek, *Çile*, 73.

¹³⁷ Karagöz vd., *Dini Kavramlar Sözlüğü*, 659-660.

¹³⁸ Kısakürek, *Çile*, 94.

2.2.6. “Şarkı” Şiirindeki Dinî Kavramlar

Bu şiirde dinî kavram olarak “Tabut” kelimesi ele alınmaktadır.

2.2.6.1. Tabut

Tabut cenazenin taşınmasını kolaylaştıran bir araçtır ve genellikle ölülerin gömülmeden önce taşındığı, içinde bir kişinin yatabileceği genişlik ve uzunluktaki bir yapıdır. Tabut, ön kısmından ayak ucuna doğru daralan bir yapıya sahiptir. İslami gelenekte tabut, dini açıdan anlam taşıyan bir unsurdur ve ölünün sade, gösterişten uzak bir tabutla defnedilmesi uygun ve makbul kabul edilmiştir.¹³⁹ Şair başta ölüm dinî kavramı olmak üzere bu kavramın çağrıştırdığı kavramlara da şiirlerinde yer vermektedir.

Her ağızdan, her telde fânîlik dırıltısı

Sonunda tek bir şarkı, **tabutun** gıcırtısı...¹⁴⁰

İnsanların sürekli bir gün öleceğini tekrarladığını ama bu söylemin bir ehemmiyet ifade etmediğini dile getirmektedir. Çünkü eninde sonunda herkesin o tabuta gireceğini ve onun çıkarmış olduğu sesi teşbih sanatı ile dile getirmektedir. Tek gerçeğin bu olduğu söylemlerin boş olduğunu söylemektedir.

2.3. Ölüm (3. Bölüm)

Ölüm teması Necip Fazıl Kısakürek için önemi olan bir mevzudur. Şair şiirlerinde herkesin misafir olduğunu, bir gün bu dünyadan göçüp gideceğini, vaktinin ne zaman, nerede olacağını dahi bilemeyeceğimizi dile getirmektedir. Bu bölümde otuz dokuz şiirinin otuzunda dinî kavram tespit edilmiştir.

2.3.1. “İnanmaz” Şiirindeki Dinî Kavramlar

Bu şiirde dinî kavram olarak “Teneşir, Namaz ve Salâ” kelimeleri ele alınmaktadır.

2.3.1.1. Teneşir-Namaz-Salâ

Teneşir, üzerinde mevtanın yıkandığı masa şeklindeki uzun serîre denir. Namaz Arapçadaki salât sözcüğüne karşılık gelen Farsça bir sözcüktür. Sözlükte dua, istiğfar ve

¹³⁹ Kotan, “Nurullah Genç’in Şiirlerinde Dinî unsurlar”, 161.

¹⁴⁰ Kısakürek, *Çile*, 110.

övgü anlamlarına gelen salât, dinî bir kavram olarak İslam'ın beş temel şartından biridir ve belirli eylemler ile rükünlerden oluşan özel bir ibadettir. Namaz bu ibadetin bir parçası olarak zikir, teşbih, dua ve secde gibi alt ibadetleri içeren önemli bir ibadet şeklidir.¹⁴¹ Namaz müminin miracı vasfına sahip olup bir Müslümanın kılmakla yükümlü olduğu bir vazifesidir. Gerçek ve samimi yani tüm erkânı ile eda edildiği zaman insanın ruhunun huzura kavuşmasıdır.

Salâ ise cuma ve cenaze namazlarını duyurmak gayesiyle minarelerden Hz. Muhammed ve diğer peygamberler için okunan salavata denir. Bu uygulama peygamberden sonraki dönemlerde ortaya çıkmıştır.¹⁴² Şair bu kavramlara şiirlerinde şu şekilde yer vermektedir:

Ticaretin tüm ziyan!” diye bir ses rüyada;

Mezarına birlikte girecek şeyi kazan!

Seni gözleyen eşya, bitpazarı dünyada,

Patiska kefen, çürük **teneşir**, isli kazan.

Minarede “ölü var!” diye bir acı **salâ**...

Er kişi niyetine saf saf **namaz**... Ne âlâ!

Böyledir de ölüme kimse inanmaz hâlâ!

Ne tabuta taşıyan ne de toprağı kazan...¹⁴³

Daha önce bu dizelerde geçen kefen, mezar vd. dinî kavramlara değinildiği için burada yer verilmemektedir. Şair bu şiirinde insanın dünya hayatının meşgalelerine aldanmaması gerektiği, esas mekânı olan ahiret hayatı için çaba sarf etmesinin gerekli olduğunu anlatmaktadır. Ticaretle kazanılan her şeyin boş diğer taraftan ise yanımızda götüreceğimiz şeylerin bir o kadar ufak, basit şeyler olduğundan bahsetmektedir. Salâ ile bir kişinin daha bu dünya hayatından kayıp gittiği haberi verilmektedir. Sonrasında da kılınacak cenaze namazına işaret edilmektedir. Tüm bu olanlara rağmen hâlâ

¹⁴¹ Karagöz vd., *Dini Kavramlar Sözlüğü*, 514.

¹⁴² Karagöz vd., *Dini kavramlar Sözlüğü*, 575.

¹⁴³ Kısakürek, *Çile*, 116.

insanların gaflet içinde olduğu, bu boş dünyanın uğraşlarıyla ömrünü tükettiğini ve bu gerçekler ile yüzleşmediğini dile getirmektedir.

2.3.2. “Boş Dünya” Şiirindeki Dinî Kavramlar

Bu şiirde dinî kavram olarak “Melek” kelimesi ele alınmaktadır.

2.3.2.1. Melek

Sözlükte “haberci ve kuvvet” anlamlarına gelen bu kavram nurdan yaratılmış birçok özelliğı olan nuranî varlıklar olarak tarif edilmektedir.¹⁴⁴ Melek kavramı birçok farklı kültür ve inançta yer alan, genellikle ilahi bir varlık olarak tasvir edilen bir figürdür. İslam, Hristiyanlık ve Yahudilik gibi büyük semavi dinlerde önemli bir yeri vardır. Melekler; insanlara yardım eden, Allah’ın emirlerini yerine getiren, insanları koruyan ve onlara rehberlik eden varlıklar olarak kabul edilirler. Onlar, Tanrı’nın iradesini ve mesajlarını ileten, insanlara doğru yolu gösteren, yardım eden ve insanları kötü etkilerden koruyan varlıklardır. Şair şiir dizelerinde Azrail meleğini kastedecek şekilde kullanmaktadır.

...

Gözlerim müebbet,

Günü gelir elbette

Gelir, **melek** nöbette,

Safa geldi, hoş geldi.¹⁴⁵

Derin bir manevi anlam taşıyan hem huzur verici hem de içsel bir kabulü yansıtan bir şiirsel anlatımı ifade etmektedir. Her bir dize, birbiriyle bağlantılı bir tema etrafında şekillenir ve mecazi anlamlar içerir. Şiirin genelinde melek figürü bir koruyucu, bir bekçi veya bir ilahî huzur kaynağı olarak öne çıkmaktadır.

2.3.3. “Tebessüm” Şiirindeki Dinî Kavramlar

Bu şiirde dinî kavram olarak “Azrail” kelimesi ele alınmaktadır.

¹⁴⁴ Karagöz vd., *Dini Kavramlar Sözlüğü*, 421.

¹⁴⁵ Kısakürek, *Çile*, 132.

2.3.3.1. Azrail

İnsanların bu alemde öteki aleme geçmesi için onların canını almakla vazifeli dört büyük melekten biri olup İbranice asıllı bir sözcüktür. Kur'an ve sahih hadislerde halk arasında sıkça kullanılan "Azrail" ismine doğrudan yer verilmemekte; bunun yerine ölüm meleğini tanımlamak üzere "melekü'l-mevt" (ölüm meleği) ve "elçilerimiz" gibi daha genel, işlevsel ve görev temelli ifadeler tercih edilmektedir. Bu kullanım ölüm olgusunun kişisel bir varlık tarafından değil, ilahi irade tarafından görevlendirilmiş melek aracılığıyla gerçekleştiğini vurgular. Bu bağlamda ölüm rastlantısal ya da doğal bir süreçten ziyade, ilahi takdirin bir yansıması ve bilinçli bir varoluş düzeninin parçası olarak konumlandırılmaktadır. Kur'an'da bu durum şu şekilde ifade edilir: "De ki: Sizinle görevlendirilen ölüm meleği canınızı alacak, sonra Rabbinize döndürüleceksiniz." (Kur'an-ı Kerim, Secde, 32/11). Bu ayet, ölümün yalnızca biyolojik bir son değil, aynı zamanda insanın ilahi huzura dönüşünü sağlayan metafiziksel bir geçiş süreci olduğunu ortaya koymaktadır. Şair şiirinde bu kavrama şu şekilde yer vermektedir:

Bu dünyada renk, nakış, lezzet, ne varsa küsüm;

Gözümde son marifet, **Azrail'e** tebessüm...¹⁴⁶

Necip Fazıl Allah'ı gönlüne yerleştirdikten sonra boş dünyanın bomboş uğraşlarına yüz çevirmiş ve ölüm anında vuslata ereceğini bildiği için dört büyük melekten biri olan Azrail'i büyük bir tebessüm ile karşılayacağını dile getirmektedir. Şairin, dünya işlerinden ve zevklerinden uzaklaşarak ölümle barış içinde bir ilişki kurduğuna dair bir izlenim veriyor. "Azrail'e tebessüm" ifadesi, ölümle yüzleşmenin ya da ona kabullenişin bir sembolü olabilir. Şiirin genel havası oldukça melankolik ve huzurlu bir bitiş arayışı taşımaktadır.

2.3.4. "Güzel Şey" Şiirindeki Dinî Kavramlar

Bu şiirde "Peygamber" dinî kavramı ele alınmaktadır.

2.3.4.1. Peygamber

Haber getiren anlamındaki Peygamber sözcüğü Farsça asıllı bir kelimedir. Kur'an-ı Kerim'de Nebi, Resul ve Mürsel kelimeleri peygamber sözcüğü ile eş anlama

¹⁴⁶ Kısakürek, *Çile*, 147.

gelecek şekilde kullanılmaktadır. Anlamı; Allah'tan vahiy ile aldığı bilgileri ve emirleri insanlara iletmekle, insanları hak dine davet etmekle sorumlu kılınan yüksek vasıflara sahip kişi olarak tanımlanmaktadır.¹⁴⁷ Şiirde şu dizelerde yer verildiği görülmektedir.

Ölüm güzel şey; budur perde ardından haber...

Hiç güzel olmasaydı ölür müydü **Peygamber?**..¹⁴⁸

Peygamberlerin bile ölümü tattıklarından bahsedilmektedir. Onların bunu yaşamış olması ölümün kötü bir şey olmadığına göstergesidir. Çünkü ardında sevgiliyle bir vuslat yaşanmaktadır. Şair burada, ölümün güzelliğini ve kaçınılmazlığını sorgular hatta ölümün bir güzellik olduğuna dair güçlü bir düşünceyi ifade eder. "Ölüm güzel şey; budur perde ardından haber" cümlesi; ölümün bir son değil, bir başka başlangıç ya da bir başka boyuta geçiş olduğunu ima eder. Bu düşünce, özellikle tasavvuf edebiyatında sıkça yer bulur. "Hiç güzel olmasaydı ölür müydü Peygamber?" sorusu ise, Peygamberlerin de ölümü kabul etmeleri ve onlara yüklenen olağanüstü değerler üzerinden, ölümün aslında evrensel bir güzellik ve olgu olduğuna dair bir yorum denilebilir.

2.4. Şehir (4. Bölüm)

Bu bölümde on üç şiirin on tanesinde dinî kavram bulunmaktadır. Bundan önceki bölümde ele alınan kavramlara burada tekrar değinilmemektedir. Bu bölümden sonraki Tabiat, Kadın, Korku adlı bölümlerdeki dinî kavramlar bundan önceki bölümlerde yer verildiği için tekrar değinilmemiştir.

Necip Fazıl bu bölümde şehirleri tema olarak ele almaktadır. Çoğunlukla onun için ayrı bir yere sahip olan İstanbul şehri üzerine yazdığı şiirler yer almaktadır. On üç şiirden oluşmaktadır. Kaldırımlar şiiri bu bölüm içerisinde yer almaktadır.

2.4.1. "Kaldırımlar" Şiirindeki Dinî Kavramlar

Bu şiirde dinî kavram olarak "Cin" kelimesi ele alınmaktadır.

¹⁴⁷ Yusuf Şevki Yavuz, "Peygamber", *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV Yayınları, 2007), 34: 257-262.

¹⁴⁸ Kısakürek, *Çile*, 153.

2.4.1.1.Cin

Sözlükte “örtmek, gizlemek” anlamına gelen "cinn" kökünden türetilen bu terim, tekil olarak "cinnî" şeklinde kullanıldığında "örtülü ve gizli şey" anlamını taşır. Terimsel olarak ise duyularla algılanamayan, tıpkı insanlar gibi şuur ve iradeye sahip olan, ilahî emirlere uymakla yükümlü kılınan ve müminlerle kâfirlerden oluşan bir varlık türünü ifade eder.¹⁴⁹ Şair kaldırımlar şiirinde bu kavrama şu şekilde yer vermektedir:

...

Kara gökler kül rengi bulutlarla kapanık;

Evlerin bacasını kolluyor yıldırımlar.

İn **cın** uykuda, yalnız iki yoldaş uyanık;

Biri benim, biri de serseri kaldırımlar.¹⁵⁰

Şair içinde bulunduğu mekânı anlatmaktadır. Kaldırımlar onun için yoldaştır ve onunla aynı duruma, özelliklere sahiptir. Şair bu dizelerde bazı nesnelere insanî özellikler yüklemektedir. Yalnızlık duyguları içinde kıvranan yazar buhranlı bir ruh haliyle karşı karşıya bulunmaktadır. İn cin uykuda söz öbeği ile tüm canlı varlıkların hepsinin ölüm halinin bu dünyadaki provasını pozisyonundaki uyku hali içinde olduğunu ve etrafa büyük bir sessizliğin hâkim olduğunu dile getirmektedir.

2.4.2. “Azgın Deniz” Şiirindeki Dinî Kavramlar

Bu şiirde “Cehennem” dinî kavramı ele alınmaktadır.

2.4.2.1. Cehennem

Bu dünyada yapılan iyiliklerin ve kötülüklerin bir karşılığı olacağı inancı mevcuttur. Bunlarında karşılanacağı yer ahiret yurdu olarak kabul görmektedir. İyilerin mükâfatlandıracağı mekân cennet, kötülerin cezalandırılacağı yer ise cehennem olarak ifade edilmektedir. Günahkârlar burada azap çekerler. Bu konuya değinen ayetlerden birkaçı şöyledir:

¹⁴⁹ M. Süreyya Şahin, “Cin”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV Yayınları, 1993), 8: 8-10.

¹⁵⁰ Kısakürek, *Çile*, 157.

"Ayetlerimizi inkâr eden ve onları yalanlayanlar, cehennem halkıdır. Orada sonsuza kadar kalacaklardır. O, varılacak en kötü yerdir. "Ayetlerimi ve peygamberlerimi inkâr edip onları bir eğlence aracı olarak görenler, işte bu sebeple cehennemle cezalandırılacaklardır." (Kur'an-ı Kerim, Kehf, 18/106-108). Şair bu kavramı gerçek anlamıyla şiirinde ele almaktadır.

Hangi hissin parmağı dokundu ki, derine,
Düştü bir gizli alev salkımı içerine?
Hangi kâbus bastı ki, seni uykularında,
Birdenbire **cehennem** kaydadı sularında?
Örtüldü baştanbaşa tenin beyaz bir terle,
Duman duman yayılan incecik köpüklerle.

...

Bir şey dinleme artık, artık bir şey dinleme!

Çağır, bütün günahkâr ruhları **cehenneme!**¹⁵¹

Şair kendi içinde yaşadığı çalkantılı duygularını dile getirmektedir. Günahlarının kendi içinde yarattığı tahripler onun acı çekmesine neden olmaktadır. İnsanları söyledikleri, yaptıkları ve işledikleri günahları yüzünden kişinin ruhunun derinliklerinde yaralar oluşacağı, kâbuslar göreceği bir nevi dünyada cehennem hayatı yaşayacağını belirtmektedir. Tüm günahkâr kulların mekânının cehennem olacağını dile getirmektedir.

2.4.3. "Su 1" Şiirindeki Dinî Kavramlar

Bu şiirde dinî kavram olarak "Cennet ve Kevser" kelimeleri ele alınmaktadır.

2.4.3.1. Cennet- Kevser

"Bitki ve ağaçları örten bahçe" anlamına gelen Cennet sözcüğü, "örtmek, gizlemek" anlamındaki "cenn" kökünden türemiş bir isimdir. Ahiret hayatında müminlere bahşedilecek olan ebedî saadet yurdu cennetin bu şekilde adlandırılması ya betimsel özellikleriyle dünya bahçelerini andırmasına ya da içerdiği benzersiz

¹⁵¹ Kısakürek, *Çile*, 182.

nimetlerin insan aklıyla tam olarak kavranamayacak mahiyette olmasına dayandırılmaktadır.¹⁵² Cennet ilahî kitapta da birçok ayette insanlar için tasvir edilmektedir. Burası mümin olanların yurdu olacaktır. Şiirde kavramın gerçek anlamıyla kullanıldığı görülmektedir.

Bir hamam ki, arınma gayesinden şaheser;

Arınmışların yeri, **cennette** nurlu **Kevser**.¹⁵³

Bu dizelerde şair dünyanın yaşanmaz bir hale gelmesi ve insanın cennete giden yollardan alıkonması hem manevi bir bakış açısı hem de günümüzdeki ahlaki ve toplumsal bozulmaları anlatan derin bir mesaj vermektedir. Şeytanın ve hain ruhların insanları yanıltma çabası, nefsin etkisiyle birleşerek insanları cennetin yolundan saptırır. Bu düşünceye göre insanın içsel mücadelesi nefesine karşı verdiği savaşla tanımlanır ve nefis, şeytanın kölesi olarak insanı sürekli kötü yola sürükler. Bu bağlamda cennete ulaşmak isteyen kişinin ilk adımı tövbe etmek ve günahlardan arınmak olmalıdır. Günahlarından arınmış insanların mükâfatı o eşsiz diyar olan cennettir. Cennete gidenlerin içtiği en tatlı, miskten daha güzel kokulu su ise Kevser olacaktır

2.5. Daüssıla (5. Bölüm)

Daüssıla kelimesinin anlamı “yurt özlemi”dir.¹⁵⁴ Şair gurbet günlerine binaen içinde duyduğu özlemi, yalnızlığı bu şiir dizelerine dökerek ruhi rahatlamayı sağlamaya çalışmaktadır. Herkese göre yurt özlemi farklıdır. Kimine göre anne özlemi, kimine göre yurt özlemi, kimine göre de yaşadığı şehirdir. Ama hepsinin ortak noktası bağlanılan bir şeylerin olmasıdır. Bu bölümde otuz şiirden on beşinde dinî kavram görülmektedir. Şairin bu bölümde diğer bölümlere oranla dinî kavramlara daha az yer verdiği görülmektedir.

2.5.1. “Hicret” Şiirindeki Dinî Kavramlar

Bu şiirde dinî kavram olarak “Hicret” kelimesi ele alınmaktadır.

¹⁵² M. Süreyya Şahin, “Cennet”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV Yayınları, 1993), 7: 376-386.

¹⁵³ Kısakürek, *Çile*, 188.

¹⁵⁴ Türk Dil Kurumu Sözlüğü, s.v. “Daüssıla”.

2.5.1.1. Hicret

Sözlükte “terk etmek, ayrılmak, ilgisini kesmek” gibi anlamlara gelen "hecr" (hicran) kökünden türetilen hicret bir kişinin bedeneni, dilsel olarak veya kalben bir şeyden uzaklaşması anlamını taşır. Bununla birlikte, bu terim özellikle bir yerin terk edilip başka bir yere göç edilmesi anlamında kullanılmaktadır.¹⁵⁵ Şiirde bu kavram şu şekilde yer almaktadır:

Baktığımızda her ufkun öte yanına hasret;

Bir ömür sürüyoruz; nereye varsak **hicret**...¹⁵⁶

Şair Müslümanın inandığı gibi yaşamadığından sürekli bir şeylerden hicret içinde bulunduğunu dile getirmektedir. Hep bir şeylere özlem duyarak bu hayatı yaşadığımızı dile getirmektedir.

2.5.2. “Ramazan” Şiirindeki Dinî Kavramlar

Bu şiirde dinî kavram olarak “Ramazan” kelimesi ele alınmaktadır.

2.5.2.1. Ramazan

Sözlükte “günün aşırı sıcak olması, güneşin kum ve taşları ısıtması, kızgın bir zemin üzerinde yalınayak yürürken ayakların yanması” gibi anlamlara gelen ramazan kelimesi, "ramad" mastarından veya güneşin güçlü etkisiyle ısınmış yer anlamına gelen "ramdâ" kelimesinden türetilmiştir. Ramazan, kameri takvime göre, Şaban’dan sonra ve Şevval’dan önce gelen dokuzuncu aydır.¹⁵⁷ İnananların yemek ve içmekten belli saat dilimleri arasında kendilerini alı koydukları on bir ayın sultanı olarak anılan mübarek bir aydır. Şair benzetmeler kullanarak bu kavrama şiirinde şu şekilde yer vermektedir:

Ramazan mübarek ay, müminlerin balayı;

Hatırla der, suyu bal kaydedilmiş sılayı...¹⁵⁸

Şair ramazan ayını balayına benzetmektedir. İnanan insanların yaşadığı en mübarek aydır. Günahlardan arınma zamanıdır. Huzuru ve mutluluğu en zirvelerde

¹⁵⁵ Ahmet Önköl, “Hicret”, *Türkiye Diyanet Vakfı n İslâm Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV Yayınları, 1998), 17: 462-466.

¹⁵⁶ Kısakürek, *Çile*, 243.

¹⁵⁷ Hacı Mehmet Günay, “Ramazan”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV Yayınları, 2007), 34: 435-437.

¹⁵⁸ Kısakürek, *Çile*. 248.

yaşayacağı bir andır. Ahiret yurdunu da bal ile bezenmiş sılaya benzetmektedir. Burada zıtlıklardan yararlanarak bir taraftan bal gibi tatlı bir nesneye benzetme yaparken diğer taraftan dizelerini sıra ile özlem duygularını ortaya çıkaracak bir kelimeyle tamamlamıştır. Ahiret hayatının ramazan ayı ile beraber çok daha fazla hatırlanması gerektiği ifade edilmektedir.

2.6. Ukde (6. Bölüm)

Ukde bir düğüm anlamına geldiği gibi aynı zamanda “içine dert olan şey”¹⁵⁹ anlamına da gelmektedir. Necip Fazıl burada yer verdiği şiirlerinde iki anlamda da kullanmaktadır. Tıpkı zamandan etkilenen ve popülerliği tüketen sorundan etkilenen düğümler düşüncesiyle şiirlerini ele almaktadır. Bu bölümde yirmi dokuz şiirden on sekiz tane şiirde dinî kavram tespit edilmiştir.

2.6.1. “Perdeler” Şiirindeki Dinî Kavramlar

Bu şiirde dinî kavram olarak “Seccade” kelimesi ele alınmaktadır.

2.6.1.1. Seccade

Seccade, Müslüman olan kişilerin namaz kılmak ve namaza hürmet adına kılınan yerin temizliği için yere serdikleri örtüdür. Bu dinî kavrama şair şiirinde şu şekilde yer vermektedir:

...

Son noktada son perde;

Çevrilmiş **seccadeler**.

Orada işte, işte,

Ölümden azadeler!

Perdeler, hep perdeler...¹⁶⁰

Şair artık son noktaya gelindiği ve hayatın son perdesinin görüldüğünü dile getirmektedir. Perdelerin hepsi aradan kalktığında ortada hiçbir varlığın kalmayacağını, Yaradan’dan başkasının son bulacağını dile getirmektedir. Ölüm teması Necip Fazıl’ın şiirlerinde ana unsur olmaktadır.

¹⁵⁹ Türk Dil Kurumu Sözlüğü, s.v. “Ukde”.

¹⁶⁰ Kısakürek, *Çile*, 259.

2.6.2. “Aynalar Yolumu Kesti” Şiirindeki Dinî Kavramlar

Bu şiirde dinî kavram olarak “Nuh Tufanı” kelimesi ele alınmaktadır.

2.6.2.1. Nuh Tufanı

Nuh Peygamber zamanında yaşanan bir olay olarak anlatılmaktadır. Cudi Dağı Nuh gemisinin tufandan sonra üzerine oturduğu yer olarak belirtilmektedir.

Tufan kavramı sözlükte, “şiddetli yağmur sonucu oluşan sel, su baskını ve tüm alanı kaplayan su kütlesi” şeklinde tanımlanmaktadır. İlahî tarih anlatılarında ise bu terim, özellikle Hz. Nuh’un yaşadığı dönemde vuku bulan ve yeryüzünü bütünüyle sular altında bıraktığı rivayet edilen büyük kozmik felaketi ifade etmek üzere kullanılmakta; bu hadise literatürde “Nuh Tufanı” olarak yer bulmaktadır. Kırk gün boyunca aralıksız yağan yağmur 150 gün süresince devam eder ve bu süre zarfında su yeryüzünü tamamen kaplar. Bir yılın sonunda, Nuh Tufanı sona erer. Tanrı’nın emriyle, Nuh, ailesi ve gemide bulunan diğer insanlar karaya çıkarlar.¹⁶¹ Şair bir benzetme ile bu kavrama şiirinde yer vermektedir:

...

Günah günah, hasat yerinde demet;

Merhamet, suçumdan aşkın merhamet!

Olur mu, dünyaya indirsem kepenk:

Gözyaşı döksem, **Nuh Tufanı’na** denk?¹⁶²

Necip Fazıl hocası Abdulhakim ile tanıştıktan sonra İslam’ın kurallarına hassas bir şekilde uymaya çalışmıştır. Önceki hayatında birçok hovardalık yapmış ve bunlardan dolayı duyduğu üzüntüyü dile getirmektedir. Günahları onun için o kadar fazladır ki ıstırabı onu yakıp kavurmaktadır. Bu günahlarından dolayı Allah’ın merhametini dilemektedir. Günahlarından dolayı duyduğu pişmanlık o kadar çoktur ki gözyaşları sel olup akıp gitmektedir. Bu gözyaşlarını da benzetme sanatı yaparak Nuh Tufanına benzetmektedir.

¹⁶¹ Ömer Faruk Harman, “Nuh Tufanı”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV Yayınları, 2007), 33: 224-227.

¹⁶² Kısakürek, *Çile*, 271.

2.6.3. “Uyumak İstiyorum” Şiirindeki Dinî Kavramlar

Bu şiirde dinî kavram olarak “Namaz, Ezan ve Peygamber” kelimeleri ele alınmaktadır.

2.6.3.1. Ezan

Ezan, sözlükte "Müslümanların namaz kılma zamanının geldiğini bildirmek amacıyla müezzinin yüksek sesle yaptığı davet" olarak tanımlanır. Dini terim olarak ise, "bildirmek, duyurmak, çağrıda bulunmak, ilân etmek" anlamlarına gelen bir mastar olan ezan, farz namazlarının vakti geldiğini, belirli naslarla ve özel bir şekilde müminlere duyurmayı ifade eder.¹⁶³

Ezan, İslam'ın en önemli ibadetlerinden biri olan namaza çağrışı sembolize eden ve ilahi bir davet olarak kabul edilen bir ibadet biçimidir. Ezan, Allah'ın büyüklüğünü ve İslam dininin kutsallığını ifade eden anlamlı bir mesaj taşımaktadır. Ezan, İslam toplumlarında sadece namaz vaktinin geldiğini ve cemaatle ibadet edileceğini bildiren bir çağrı olmanın ötesinde aynı zamanda Allah'ın yüceliğini, Hz. Muhammed'in O'nun elçisi olduğunu ve bireyin kurtuluşa ermesinin namaz gibi temel ibadetlerle mümkün olduğunu ilan eden dinî bir bildiridir.¹⁶⁴ Şairin dizelerinde şu şekilde geçmektedir:

...

Göz kapaklarımda gün, kapkara bir kızılık;

Kulağımda tarihin çıkrık sesi, bin yıllık.

Bir yurt ki bu, diriler ölü, ölüler diri;

Raflarda toza batmış, Peygamberden bildiri.

Her gün yalnız namazdan namaza uyanayım;

Bir dilim kuru ekmek acı suya banayım!

Ve tekrar uyuyayım ve kalkayım **ezanla**!

Yaşaya dursun insan, hayat dediği zanla...¹⁶⁵

¹⁶³ Abdurrahman Çetin, “Ezan”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV Yayınları, 1995), 12: 43-45.

¹⁶⁴ H. Yunus Apaydın, *İlmihal 1. İman İbadetler* (Ankara: DİB yayınları, 2006), 266.

¹⁶⁵ Kısakürek, *Çile*, 273

Şair içindeki benle sürekli bir çatışma içindedir ve bu çatışmadan dolayı yorgun düşmektedir. Bundan dolayı da uyumak istemektedir. Hayatın tüm karmaşasından uzak bir şekilde olmak istemektedir. Sadece namazdan namaza uyanmak istemektedir. Bunu da namaza çağrının sembolü ezan ile yapmak istediğini dile getirmektedir. Peygamber ve namaz kavramlarına daha önceki bölümlerde değinildiği için tekrardan değinilmemektedir.

2.6.4. “Aynadaki Hayalime” Şiirindeki Dinî Kavramlar

Bu şiirde “Cenaze” dinî kavramı ele alınmaktadır.

2.6.4.1. Cenaze

Cenaze, insanın hayatta olduğu sürece kaçınılmaz olan ölümün bir yansımasıdır. Hem bireysel hem de toplumsal açıdan önemli bir olgudur ve farklı kültürler ve inançlar cenazeyi farklı şekillerde ele alır. Cenaze, insanın ölümünü ve hayatın sonlanmasını simgeler. Ölüm, hayatın doğal bir parçasıdır ve cenaze ölümün somut bir hatırlatıcısıdır. Cenaze, bir bakıma insanın geçici varlığını hatırlatarak ölümün kaçınılmaz olduğu gerçeğini kabul etmeye yardımcı olur. Şair şiirinde bu dinî kavramı şu şekilde ifade etmiştir.

...

Geçti bir **cenaze** peşinde ömrün;

Bilemem, vardığın neresi bugün?

Her gün yürüdüğün kadar yürüdün,

Arkasından kendi ölünün; gördüm.¹⁶⁶

Bu dizeler, derin bir felsefî anlam taşıyan ölüm ve yaşamın geçici doğasına dair derin bir sorgulama içeriyor. Şair hayatın ve ölümün kaçınılmazlığını bir insanın yaşam yolculuğunun aslında bir cenaze yolculuğuna dönüştüğünü anlatıyor. "Geçti bir cenaze peşinde ömrün; "Bu dize, insan hayatının geçici ve sonlu olduğunu vurgular. Cenaze kelimesi sadece bir ölüm değil aynı zamanda hayatın sona erdiği, bir yolculuğun bittiği anlamına gelir. Şair, insanların yaşamları boyunca her zaman ölümün izinde olduğunu

¹⁶⁶ Kısakürek, *Çile*, 275.

yani bir şekilde ölümle birlikte yaşadığımızı anlatıyor. Cenaze, hayatın sonunda yaşanan bir gerçekliktir ve bu, her an içinde olduğumuz bir gerçektir.

2.7. Tecrit (7. Bölüm)

Bu bölümde otuz altı şiirden on üç tanesinde dinî kavram olduğu görülmektedir. Şairin şiirlerinin konu ve biçimsel açıdan önemli olduğu görülmektedir. Tecrit kavramı da bunlardan biridir. Soyutluğu somut kalıplar üzerinden verdiği görülmektedir. Otuz altı şiirden oluşan bu bölümde şair bu bölümde şiirlerini felsefi bir bakış açısıyla kaleme almıştır. Soyutlama yapmaktadır. Şaire göre iç şekil önemlidir ve bunu da şiirini somuttan soyuta götürerek yapmaktadır.

2.7.1. “Kader” Şiirindeki Dinî Kavramlar

Bu şiirde “Kader” dinî kavramı ele alınmaktadır.

2.7.1.1. Kader

Sözlükte, "gücü yetmek, plan yapmak, ölçüyle hareket etmek, bir şeyin şekil ve özelliklerini belirlemek, kıymetini anlamak, rızkı kısıtlamak" gibi anlamlar taşıyan kader terimi Allah'ın tüm varlık ve olayları ezeli bilgisiyle bilip belirlemesi anlamında kullanılmaktadır.¹⁶⁷ Şair şu dizelerle bu kavramı benzetmeler kullanarak tanımlamaktadır:

Kader, beyaz kâğıda sütle yazılmış yazı;

Elindeyse beyazdan, gel de sıyr beyazı!..¹⁶⁸

Her şeyin bir başlangıcı olduğu gibi bir de sonu bulunmaktadır. Her şey yapmak ister insanoğlu ama ilahî merci tarafından bir yerde dur denilmektedir. Son bir hamle daha yapmak istersiniz ama mecaliniz yetmez. Anlarsınız ki bu iş buraya kadardır. Tam bu noktada kaderi anlarsınız. Beyazdan beyazı ayırmak zordur. Zor olan esas teslim olmaktır. Şair bu dizelerde kaderden kaçılmayacağını, insanın idrakinin üstüne bir güç olduğunu dile getirmektedir.

2.7.2. “Kelime” Şiirindeki Dinî Kavramlar

Bu şiirde dinî kavram olarak “İman ve İhlas” kelimeleri ele alınmaktadır.

¹⁶⁷ Yusuf Şevki Yavuz, “Kader”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV Yayınları, 2001), 24: 58-63.

¹⁶⁸ Kısakürek, *Çile*, 359.

2.7.2.1. İman- İhlas

İman, bir varlığa, yaratana güvenmek anlamlarında kullanılmaktadır. Genel olarak bir dine veya yaşam tarzına gönlünden bağlanmaktır. İslam inancına göre; Peygamber Efendimiz (s.a.s.)'in Yüce Allah'tan getirdiği öğretileri doğru kabul etmek ve bunlara gönlünden inanmak, İslam inancının temel unsurlarından biri olup imanın özünü oluşturmaktadır. İhlâs, hulûs kökünden türemiş arınmak, saflaşmak, kurtulmak manalarına gelmektedir. Terim olarak ibadet ve iyilikleri gösteriştten ve çıkar endişelerinden temizleyip sadece Allah için yapmak demektir.¹⁶⁹ Aynı şiirde bu iki kavrama yer verildiği görülmektedir.

İman, ihlâs vecd ve aşk, bunlar birer kelime...

Kelimeyi boğardım verselerdi elime...¹⁷⁰

Şair sözcüklerin kendisinin değil anlamlarının hayata uygulanmasının daha önemli olduğunu ifade etmektedir. Sözcüklerin anlamları ile bir mana kazandıklarını dile getirmektedir. İman ve ihlâs, ruhun dünyevi gerçeklikten kurtulduğu ve coşkunluk haline ulaştığı anlardır.

2.7.3. “Aşk” Şiirindeki Dinî Kavramlar

Bu şiirde dinî kavram olarak “Resul” kelimesi ele alınmaktadır.

2.7.3.1. Resul

Sözlükte “Risalet görevini yerine getiren elçi” anlamına gelmektedir. Resul kavramı nebi kavramına göre daha geniş kapsamlıdır.¹⁷¹ Resul kavramı, sadece dini bir anlam taşımakla kalmaz aynı zamanda bir insanın görevi, sorumluluğu ve toplumuyla ilişkisini de simgeler. Peygamberlerin diğerlerinden farkı, yalnızca bir mesaj taşımakla kalmayıp aynı zamanda o mesajla birlikte bir kitap ya da kutsal yazı da getirmeleridir. Bu dini kavrama üstat şiirinde şu şekilde yer vermiştir:

¹⁶⁹ Süleyman Ateş, “İhlas”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV Yayınları, 2000), 21: 535-537.

¹⁷⁰ Kısakürek, *Çile*, 366.

¹⁷¹ Karagöz vd., *Dini Kavramlar Sözlüğü*, 552.

Allah, **resul** aşkıyla yandım; bittim, kül oldum

Öyle zayıfladım ki sonunda Herkül oldum.¹⁷²

Bu dizeler, derin bir manevi aşk ve teslimiyetin ifadesidir. Şair, Allah'a duyduğu aşkla, Resul'e olan sevgiyle yanmayı ve bu duygularla varoluşunu dönüştürmeyi anlatmaktadır. Her iki dize de hem içsel bir kavrayışı hem de bireysel bir değişimi simgelediği söylenebilir. Şair, Allah'a ve Resul'e olan sevgisiyle "yanmak" ifadesini kullanarak içsel bir arınmayı, kendini tamamen bu sevgiye adama sürecini dile getirmektedir. Bu, bir kişinin Allah'a olan bağlılığını derinleştirmesi, bu aşkın tüm benliğini kapsaması anlamına geldiği ifade edilebilir.

2.8. Kahramanlar (8. Bölüm)

Bu bölümde yer alan kahramanlar, bireysel bir arayışa çıkan manevi ve içsel bir dönüşüm yaşamak isteyen bireylerin simgesel figürleridir. Bu figürler şairin yaşadığı sıkıntıların, zorlukların ve mücadelelerin birer yansımasıdır. Necip Fazıl'ın *Çile* kitabındaki kahramanlar, genellikle şairin içsel dünyasındaki çatışmaları ve insanın Tanrı ile olan ilişkisini ifade eder. İçsel bir arayış, zorluklarla başa çıkma, sabır ve teslimiyet gibi temalar kahramanlar aracılığıyla vurgulandığı söylenebilir.

2.8.1. “O Erler ki” Şiirindeki Dinî Kavramlar

Bu şiirde dinî kavram olarak “İbadet” kelimesi ele alınmaktadır.

2.8.1.1. İbadet

İbadet; İslam'da Allah'a kulluk etmek ve O'na olan bağlılığı, sevgi ve saygıyı ifade etmek için yapılan her türlü eylemi ve insanın nefsi arzularının tersi hareket ederek Rabb'ına tazim için yaptığı fiilleri¹⁷³ olarak tanımlanır. İbadet, sadece namaz, oruç gibi belirli ritüellerle sınırlı değildir; hayatın her anında, Allah'ın emirlerine uymak ve O'na yaklaşmak için yapılan tüm ameller ibadet kabul edilir. İbadet, bireyin ruhsal gelişimini, toplumsal sorumluluklarını yerine getirmesini ve iç huzuru bulmasını sağlayan bir yol olarak kabul edilir. Şiir dizesinde şu şekilde yer verildiği görülmektedir:

¹⁷² Kısakürek, *Çile*, 376.

¹⁷³ Karagöz vd., *Dini Kavramlar Sözlüğü*, 285.

...

Yıldızları tesbih tesbih çeker de,
Namazda arka saf hizasındalar.

İçine nefs sızan **ibadetlerin**,
Birbiri ardınca kazasındalar.¹⁷⁴

Şair bu şiirinde manevi bir içsel yolculuk, ibadetler ve nefsin etkisi gibi derin temaları işlemektedir. Şair, bu dizelerinde ibadetin ruhsal derinliğini ve insanın içsel mücadelelerini tasvir eder. Bu dizede yıldızlar, her biri Allah'a yönelen bir ibadet aracı gibidir. "Tesbih" kelimesi, Allah'ı anma ve O'na şükretme anlamına gelmektedir. Bu, ibadetin sabırlı ve sessiz bir şekilde gerçekleşmesi gerektiğini ve zamanla daha derin bir manevi bağ kurmayı simgeler. İbadet, bazen dışarıdan bakıldığında sıradan görünebilir ancak yıldızların tesbih çekmesi gibi, derin bir manevi etkiyi temsil eder. Burada ise nefsin (insanın dünyevi istekleri ve arzu dürtüleri) ibadetlere nasıl etki ettiğine dair bir uyarı vardır. Nefs, insanın en büyük düşmanlarından biridir ve ibadetlerde samimiyetsizlik yaratabilir. İbadetlerin içine nefsin sızması, kişinin Allah'a yönelik olan samimi niyetinin bozulması anlamına gelmektedir.

2.9. Dâva ve Cemiyet (9. Bölüm)

Bu bölüm kitabın en fazla şiirin yer verildiği kısımdır. Dinî kavram sayısı da oldukça fazladır. Ama yine önceki bölümlerde yer verilen kavramlara tekrara düşmemek adına yer verilmemektedir. Şair bir İslam şuurunu insanlığa aşılatabilmek davasını hayatı boyunca ön planda tutmaktadır. Çile kitabının en uzun bölümünü oluşturmaktadır. Altmış bir tane şiir yer almaktadır. Necip Fazıl'ın davası İslam'ın ta kendisiydi ve bunu cemiyete duyurabilmektir.

2.9.1. "O'nun Ümmetinden Ol!" Şiirindeki Dinî Kavramlar

Bu şiirde dinî kavram olarak "Kâbe ve Put" kelimeleri ele alınmaktadır.

¹⁷⁴ Kısakürek, *Çile*, 388.

2.9.1.1. Kâbe-Put

Müslümanlar için kutsal kabul edilen yerin adıdır Kâbe. Mekke’de inşa edilmiştir. İslam’ın en kutsal yeridir. Müslümanlar tarafından Beytullah olarak isimlendirilmektedir. Allah’ın evi anlamındadır. Namaz ibadetinin yerine getirilmesinde Müslümanlar için kıbledir. Tarih boyunca birçok müşrik saldırısına rağmen yeniden inşa edilmiştir.

Sözlükte; bazı gelişmemiş toplumlarda tabiatüstü güç ve etkisi olduğuna inanılan canlı veya cansız nesne, tapınacak, sanem, fetiş¹⁷⁵ olarak tanımlanmaktadır. Cahiliye döneminde İslam’ın ortaya çıktığı sırada müşrikler kendi elleriyle yapmış oldukları putlara tapınmaktaydı. Şair şu dizelerinde bu kavramlara yer vermektedir:

...

Sen, hiçliğe bakan yön!

Hep sıfır, arka ve ön!

Dosdoğru **Kâbe**’ye dön!

O’nun Ümmetinden ol!

...

Gökte çıkıyor haber,

Geber çelik **put** geber!

Doğrul yeni seferber,

O’nun Ümmetinden ol!¹⁷⁶

Ne günah işlemiş olursan ol veya hangi yöndeysen yine de kiblemiz olan Kâbe’ye dönülmesi gerektiği vurgulanmaktadır. Peygamber Efendimiz ’in ümmeti olmanın en doğrusu olacağı ifade edilmektedir.

2.9.2. “Son Sığınak” Şiirindeki Dinî Kavramlar

Bu şiirde dinî kavram olarak “Gaflet, Müslümanlık, Kur’an, Hak, Peygamber ve Kader” kelimeleri ele alınmaktadır.

¹⁷⁵ Türk Dil Kurumu Sözlüğü, s.v. “Put”.

¹⁷⁶ Kısakürek, *Çile*, 397.

2.9.2.1. Gaflet- Müslümanlık

Şair bu şiirinde birçok dinî kavram kullanmaktadır. Gaflet, insanların Allah’tan uzaklaşıp dünyaya gönül vermeleridir. Manevi sorumlulukları unutan insan dünyanın zevk ve sefasına dalmış adeta “yaratılmışların en şerefli” unvanına da yüz çevirmiş demektir.

...

Şu **gaflet** yükü insana bak;

Kendinden varlık cakasında.

Ve aşksız yobaz... İşi gücü,

Namazla Cennet takasında.

Tam dört asırdır **Müslümanlık**,

Cansız etiket markasında¹⁷⁷

Şair kendi döneminde insanların gaflet içinde olduklarını ve bu şekilde bir varlık havası içinde yer aldıklarını dile getirmektedir. Dini Allah’a duyulan aşktan yoksun, kulluk görevlerinden biri olan namazı da sadece cenneti kazanmak uğruna yaptıklarını söylemektedir. Hak dinlerden biri olan Müslümanlığın hak ettiği şekilde yaşanmadığını bundan dolayı da onu cansız etiket markasına benzetmektedir.

2.9.2.2. Kur’an-Hak

Kur’an, İslam dininin kutsal kitabıdır. Son Peygamber Hz. Muhammed’e (S.A.V.) indirilmiştir. İslam dinin emir ve yasaklarının bulunduğu Kur’an’ı Kerim kıyamete kadar da son kitap olarak kalacaktır. Peygamber Hak’tan aldığı mesajları insanlara tebliğ etmekle görevli kişidir. Burada Hak yaratıcı olarak kullanılmaktadır.

...

Kur’an kalbi kör ezbercide,

Din üfürükçü muskasında.¹⁷⁸

¹⁷⁷ Kısakürek, *Çile*, 429.

¹⁷⁸ Kısakürek, *Çile*, 429.

Şair Kur'an-ı Kerim'in gerçek anlamda anlaşılmadığı, sadece kuru kuruya okunduğu, içindekilerle amel edilmediği ve din kisvesi altında muska yapanların bir aracı olduğunu dile getirmektedir.

...

Hürriyet nerde, söyleyeyim:

Hakka esaret halkasında.¹⁷⁹

Esas özgürlüğün hakka tabi olmakla kazanılabileceğini dile getirmektedir. Hakkı bulan her şeyi bulan demektir. O'na sıkı sıkıya bağlı olunması gerektiği insanın ruhunun özgürlüğe bu yolla kavuşabileceğini ifade etmektedir.

2.9.3. Düzen” Şiirindeki Dinî Kavramlar

Bu şiirde dinî kavram olarak “Ezel ve Ebed” kelimeleri ele alınmaktadır.

2.9.3.1. Ezel-Ebed-İslam

Ezel terimi, klasik İslam düşüncesinde ve sözlük bilimsel kaynaklarda zaman kavramının başlangıçla sınırlanamayacağı bir boyutunu ifade eder. Bu bağlamda ezel, herhangi bir başlangıç noktasına atıfta bulunulmaksızın zihinsel olarak da tasavvuru mümkün olmayan geçmişe doğru sonsuz bir sürekliliği imler. Varlığın veya bir var edicinin zaman dışı ya da zaman öncesi mutlak mevcudiyetine gönderme yapan bu kavram özellikle kelam, felsefe ve tasavvuf literatüründe metafizik bir zaman anlayışını temellendirmek amacıyla kullanılmıştır.¹⁸⁰

Ebed kavramı, klasik kelâm ve İslam felsefesi literatüründe zamanın sona ermediği bir varoluş boyutunu ifade eder. Zihinsel olarak bir sonun tahayyül edilemediği, geleceğe yönelik sürekliliğin kesintisiz biçimde devam ettiği bu zaman anlayışı özellikle varlıkların sonsuz geleceğiyle ve özellikle ahiret inancıyla ilişkilendirilir. Ebed, başlangıcı olup da sonu bulunmayan zaman fikrini imlerken Tanrı'nın sıfatları ve insan ruhunun ölüm sonrası varoluşu gibi metafizik meselelerin

¹⁷⁹ Kısakürek, *Çile*, 429.

¹⁸⁰ Ahmet Saim Kılavuz, “Ezel”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV Yayınları, 1995), 12: 49-50.

tartışılmasında merkezi bir kavram olarak kullanılmıştır.¹⁸¹ Şiirde bu dinî kavramlara şu şekilde yer verilmektedir:

Doğan güneşler her gün aynı da her gün yeni;

Ezelden ebede dek, işte İslâm düzeni!..¹⁸²

Her gün doğan güneş aynı ama her doğan güneş yeni bir günün habercisidir. Şair, İslam dininin gelişinden bu yana bu düzen hep bu şekilde olduğunu ve kıyamete kadar da bu şekilde ilerleyeceğini dile getirmektedir.

¹⁸¹ Ahmet Saim Kılavuz, “Ebed”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV Yayınları,1995), 12: 49-50.

¹⁸² Kısakürek, *Çile*, 459.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

DKAB ÖĞRETİM PROGRAMLARI

Bu bölümde DKAB öğretim programlarının genel özelliklerinden bahsedilmektedir.

3.1. DKAB Öğretim Programlarının İncelenmesi

2011 yılından itibaren mevcut program uygulanmakta olup Talim Terbiye Kurulunun 19.01.2018 tarih ve 2 sayılı kararı ile 2018-2019 öğretim yılından itibaren uygulanmak üzere ilkokul 4. sınıf ortaokul (5-8. sınıflar) ve imam hatip ortaokulu (5- 8. sınıflar) Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi Dersi öğretim programı tekrar güncellenmiştir.¹⁸³ Din Kültürü Ahlak Bilgisi öğretim programı (4-8. sınıflar) 2018 yılından daha sonra 2024 yılında Türkiye yüzyılı maarif modeli olarak tekrar güncellenmiş ve 2024-2025 eğitim-öğretim yılından itibaren kademeli olarak (5. ve 9. sınıflarda) 2024 öğretim programının uygulanmasına başlanmıştır. Bu bağlamda çalışmaya konu olan ders kitapları incelenirken 5. sınıf DKAB ders kitabı 2024 öğretim programı, diğer sınıf kademelerine ait ders kitaplarında ise 2018 öğretim programı esas alınmıştır. Bu tür programların temel felsefesi, öğrencilere din ve ahlak konularında sağlam bir bilgi altyapısı kazandırmak ve bu bilgileri kavramlar arası ilişkilendirme ile pekiştirmektir. Bu yaklaşım, sadece belirli dinî ya da ahlakî öğretileri öğretmekle kalmaz, aynı zamanda öğrencilerin kavramları daha derinlemesine anlamalarına yardımcı olup bu kavramların arasındaki bağlantıları keşfetmelerini sağlamaktadır. Böylece öğrencilerin dinî ve ahlakî kavramları yorumlamaları ve araştırma, sorgulama, problem çözme gibi

¹⁸³ Millî Eğitim Bakanlığı, *Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi Dersi Öğretim Programı (4- 8. sınıflar)*, (Ankara: Millî Eğitim Bakanlığı Yayınları), 2018.

temel becerilerini geliştirmeleri hedeflenmiştir.¹⁸⁴ DKAB öğretim programlarının en önemli noktalarından biri, kavramlar ve bu kavramların birbirleriyle olan ilişkileri etrafında şekillenen öğrenme alanlarıdır. Bu yaklaşım, öğrencilerin sadece tek bir kavramı öğrenmekle kalmayıp, kavramlar arasındaki bağlantıları anlamalarını sağlamaktadır. Bu tarz yaklaşımlar, öğrencilerin somut yaşantılardan, duygulardan ve günlük yaşam deneyimlerinden soyut ve derin anlamlar çıkarabilmelerine yardımcı olmayı amaçlayan bir öğretim yöntemini ifade etmektedir. Bu yaklaşımlar, özellikle din ve ahlak eğitimi gibi alanlarda, öğrencilerin bilgiyi sadece yüzeysel olarak değil, daha derin ve anlamlı bir biçimde kavrayabilmelerini sağlar. Kavramsal yaklaşım sadece dinî ve ahlakî kavramları öğretmekle kalmaz, aynı zamanda öğrencilerin genel bilişsel ve sosyal becerilerini geliştirmeyi amaçlayan bir öğretim metodudur. Bu yaklaşım, öğrencilere problem çözme, etkili iletişim kurma ve akıl yürütme gibi önemli becerileri kazandırarak hayatın çeşitli alanlarında karşılaştıkları zorluklara daha etkili bir şekilde yanıt verme yeteneği kazandırır. DKAB dersi kapsamında ise öğrenciler, dinî kavramları anlama, yorumlama ve kendi düşüncelerini paylaşma becerilerini geliştirirler.¹⁸⁵

3.2. DKAB 2018-2024 Öğretim Programlarının Amacı

Güncellenen 2018 ders programının, Milli Eğitim Temel Kanunu'nun 2. Maddesinde yer alan Türk Milli Eğitiminin Genel Amaçları ve Temel İlkeleri doğrultusunda hazırlanmış olması, eğitimin ulusal hedefler ve değerlerle uyumlu bir biçimde şekillendirildiğini gösterir. Bugün eğitim biliminin kabul ettiği temel görevler iki aşamalı bir şekilde değerlendirilebilir: Bunlardan ilki toplumda var olan yasalara, anayasal düzenlere ve hukukun üstünlüğüne dair bilinç kazandırıp bireylerin toplumsal düzeni korumak, haklarını savunmak ve başkalarının haklarına saygı göstermek konusunda eğitilmesini sağlamak diğeri ise eğitimin bireyleri sadece mevcut değerlerle donatmakla kalmayıp aynı zamanda onların potansiyellerini en üst düzeye çıkarmak ve topluma yenilikçi katkılar sunmalarını sağlamaktır.¹⁸⁶

¹⁸⁴ Mehmet Zeki Göksu, “Ortaöğretim Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi (9-12. sınıf) Öğretim Programında ve Ders Kitaplarında Yaratılış Konusu”, VII. Uluslararası *Bilimler Işığında Yaratılış Kongresi*, (Erzincan: Erzincan Binali Yıldırım Üniversitesi Yayınları, (2023), 137.

¹⁸⁵ Betül Elmas, “6. Sınıf Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi Dersi Müfredatının ‘İnanç, Hz. Muhammed, Ahlak’ Öğrenme Alanı Öğrenci Kazanımlarının Öğretmenler Tarafından Değerlendirilmesi” (Yüksek Lisans Tezi, Necmettin Erbakan Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2017), 13.

¹⁸⁶ Halis Ayhan vd., *Din ve Ahlak Öğretiminde Yeni Yaklaşımlar* (İstanbul: Dem Yayınları, 2004), 20.

Ortaokul öğrencilerinin gelişim sürecinde bedensel, zihinsel ve duygusal gelişimlerini desteklemek büyük bir önem arz etmektedir. Bu süreç, öğrencilerin sağlıklı bir şekilde birey olma yolunda attıkları adımlardır ve ahlaki bütünlük, öz güven ve öz disiplin gibi kavramların şekillendiği, karakter gelişimlerinin temelini oluşturduğu bir dönemdir. Bu hedef doğrultusunda ortaokul öğretim programının temel amacı, öğrencilerin yalnızca akademik bilgiyle donanması değil aynı zamanda milli ve manevi değerleri benimseyen haklarını kullanan ve sorumluluklarını yerine getiren bireyler olmalarını sağlamaktır.¹⁸⁷ Eğitim etkinliklerinin etkili olabilmesi için toplumun ihtiyaçlarını karşıladığı varsayılmaktadır. Program hedeflerine gelince, inanç ve ibadetin davranışları iyileştirmedeki etkisinin farkında olmaları gerektiğini söylemektedir. Dikkate alınması gereken bir diğer husus ise ortamın programın hedeflerini gerçekleştirme sürecine uygun bir vaziyette hazırlanmasıdır. Ancak program daha çok hedeflere odaklanıyor. İslam ve diğer dinlere ilişkin temel çalışmaların tanımlayıcı olarak öğretilmesi temel hedeflerden biridir. Programda benzer şekilde İslam ve diğer dinler kavramlarının tanıtılmasına ağırlık verildi. Amaç aynı zamanda Kur'an ve sünnetten yararlanarak bilimsel yöntemle oluşturulan çerçeveyi takip eden içerikler oluşturmaktır.¹⁸⁸ 2024 Yeni Maarif Modelinin amacı ise; insanın anlam arayışını sınırlandıran yeni sosyal gerçekliğin din ve ahlak öğretimine duyulan ihtiyacı ortaya çıkarması, bireylerin ortaya konan önermeleri her açıdan değerlendirme yeteneği kazanması, bilimsel ve teknolojik gelişmeleri ve sosyal-toplumsal değişimleri bireyin sağlıklı bir şekilde değerlendirme ve yönetme yeteneği kazanabilmelerini sağlamak ve üst düzey bilişsel becerileri geliştirmeyi amaçlayan, insanı merkeze yerleştiren beceri temelli gibi çeşitli öğrenme modellerine dayandırılan bir öğretim gerçekleştirmek hedeflenmektedir.¹⁸⁹ Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi dersi öğretim programı öğrencilere din ve inançlar konusunda dengeli ve tarafsız bir anlayış kazandırmayı hedefler. "Dinden öğrenme" ve "din hakkında öğrenme" yaklaşımları, öğrencilerin hem kendi

¹⁸⁷ Millî Eğitim Bakanlığı, *Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi Dersi Öğretim Programı*, 1.

¹⁸⁸ Kahraman, "Ortaokul Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi Ders Kitaplarında Yer Alan Hz. Muhammed (S.A.S.) ile İlgili Ünitelerin Öğretim Programı Kazanımlarının Gerçekleşmesine Katkısı" 34-35.

¹⁸⁹ Millî Eğitim Bakanlığı, *Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi Dersi (4-8. sınıf) Öğretim Programı: Türkiye Yüzyılı Maarif Modeli*, (Ankara: Millî Eğitim Bakanlığı Yayınları, 2024), 4-5.

dinlerini daha iyi anlamalarını hem de diğer din ve inanç sistemleri hakkında bilgi edinmelerini sağlamak için kullanılır.¹⁹⁰

3.3. DKAB 2018-2024 Öğretim Programlarının Temel Felsefesi

Günümüz çağında bilginin daha hızlı ortaya çıkışı konusu ve hızlı elde edilişi öğrenme gibi konuları öğrenmenin içinde yer alan bireyler tarafından daha kolay ve hızlı olarak öğrenmesini sağlamaktadır. Bu yüzden öğretim programı içerik bakımından yeniden düzenlenmiş ve temel felsefesi de birey üzerine inşa edilmiştir. Bu programda (2018) gelişimsel basamaklara göre din eğitimi öğretmenin rehberliğinde ve öğrencinin aktif bir şekilde yer aldığı açık, anlaşılır, bilimsel ve sistemli yeğlemelerin olduğu bir program karşımıza çıkmaktadır.

Ülke genelinde eğitim ve öğretime yön veren tüm çalışmalar eğitimin her kademesinde tamamlayıcı hedeflere ulaşabilmeye yöneliktir. Öğrencilerin gelişim düzeyleri dikkate alınarak İslam'ı ve diğer dinleri anlatan bir model sunulmaktadır.¹⁹¹ Temel hususlar arasında aklın dinî sorumluluğa yol açması, dini kavramların akıl yoluyla anlaşılabilmesi ve toplumda farklı dinî inançlara ve yaşam tarzlarına sahip insanlara yönelik hoşgörü yer almaktadır.¹⁹² Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi Dersi (4-8. Sınıf) öğretim Programı'nın (2024) felsefesinde bilgiye sahip olmaktan ziyade bilginin kişisel ve toplumsal yaşamdaki işlevselliği, aktarılabilir olması ve sürdürülebilirliği önem arz etmektedir. Yeni model, deneyimlenen sosyal ve epistemik değişimi ve var olan pedagojik birikimi göz önünde bulundurarak kişinin ihtiyacını giderecek bir anlayış sunmaktadır.¹⁹³

3.4. DKAB 2018- 2024 Öğretim Programları Kazanımlarına Genel Bakış

Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi dersi mecburi bir şekilde ortaöğretim kurumlarında yer alan bir derstir. Örgün eğitim kurumları nitelikli, planlı ve programlı bir doğrultuda dini bilgiyi eğitim ve öğretim alan bireylere ulaştırmakla vazifelidir. Doğru ve güvenilir dini bilgiyi ilgili mercilere ulaştırmakla sorumluluk almaktadır. Teknolojik gelişmelerle

¹⁹⁰ Millî Eğitim Bakanlığı, *Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi Dersi (4-8. sınıf) Öğretim Programı: Türkiye Yüzyılı Maarif Modeli*, 6.

¹⁹¹ Soner Üzmez, "Ortaokul Din, Ahlak ve Değerler Alanı Seçmeli Dersleri ile DKAB Dersinin Kazanım ve İçerik Açısından Karşılaştırılmalı İncelemesi", 26.

¹⁹² Kahraman, "Ortaokul Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi Ders Kitaplarında Yer Alan Hz. Muhammed (S.A.S.) ile İlgili Ünitelerin Öğretim Programı Kazanımlarının Gerçekleşmesine Katkısı " 36.

¹⁹³ Millî Eğitim Bakanlığı, *Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi Dersi (4-8. sınıf) Öğretim Programı: Türkiye Yüzyılı Maarif Modeli*, 5.

birlikte eğitim programlarının içeriğinde düzenlemelere gidilmiştir. Dersin işlenişinde çok daha fazla teknolojik aletler ve yöntemler kullanılmaya başlamıştır. Bununla beraber öğretmenin ders işleme stilinden öğrencinin ders konusu ve işleyişi algısı da değişmektedir. Ülkemizde değişikliklere uygun olarak DKAB ders programlarında çeşitli düzenlemelere gidilmiştir. Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi ders kitapları içerik açısından yeni ders programı ile uygun olacak şekilde ortaya konmuştur. 1982 yılından beri DKAB ders programları ihtiyaçlar göz önünde bulundurularak çeşitli değişikliklere gidilmiştir. 2018’de düzenlenen öğretim programı içerik olarak daha önceki programlara göre değişmiş olup sade ve az konu başlıkları ile karşımıza çıkmaktadır. Bu öğretim programı yapılandırmacı yaklaşım üzerine inşa edilmiştir. Yapılandırmacılık kuramı, eğitimin ve öğrenmenin doğasını yeniden şekillendiren bir yaklaşım olarak, geleneksel eğitim anlayışından farklı olarak çok yönlülük ve çoklu bakış açıları fikrini savunmaktadır. Bu kurama göre, öğrenciler aktif bir şekilde bilgiyi inşa ederler yani yalnızca pasif alıcılar değildir. Bu da demektir ki, bilgi sabit ve tek bir doğruya indirgenemez aksine bir sorunun birden fazla cevabı olabilir ve bu cevaplardaki çeşitlilik, öğrencinin düşünsel gelişimine katkı sağlar. Yapılandırmacı kuramın temel prensiplerinden biri; öğrencinin bilgiye kendi deneyimleri, gözlemleri ve etkileşimleri ile ulaşmasıdır. Bu anlayış öğretim sürecinin merkezine öğrenciyi koyar ve öğrencilerin aktif katılımını, sorgulamalarını ve kendi öğrenme süreçlerini yönlendirmelerini teşvik eder. Ayrıca bu yaklaşıma göre eğitimde yalnızca tek bir doğru yoktur çünkü bireylerin bilgiye ulaşma yolları ve yorumları birbirinden farklı olabilir. Bu da eğitimin çok yönlü ve dinamik olmasını sağlar. Teknolojinin gelişmesiyle birlikte bilgiye erişim kolaylaşmış ve medyanın etkisi artmıştır. Bu durum, eğitimi daha çok kaynaklı hale getirmektedir. Piaget ve Bruner’in çalışmalarıyla oluşan bu yaklaşım insanın nasıl öğrenmesi gerektiğini ortaya koymaktadır.¹⁹⁴ Öğretim programlarının en önemli unsurlarından biri olan kazanımlar, öğrencilerin eğitim sürecinin sonunda elde etmeleri beklenen bilgi, beceri, tutum ve değerleri açıkça ifade eden hedeflerdir. Kazanımların belirlenmesinde öğrencilerin gelişim düzeyleri, programın amaçları ve içeriği gibi faktörler oldukça önemlidir. Bu faktörlerin dikkate alınması, öğretim sürecinin verimli ve etkili olmasını sağlamaktadır.¹⁹⁵ Öğretim programları, eğitim

¹⁹⁴ Muhiddin Okumuşlar, *Yapılandırmacı Yaklaşım ve Din Eğitimi* (Konya: Yediveren Yayınları, 2014), 16-17.

¹⁹⁵ Hasan Yılmaz, Ali Murat Sünbül, *Öğretimde Planlama ve Değerlendirme* (Konya: Çizgi Kitabevi,

sürecinin temel yapı taşıdır ve okullarda öğretim faaliyetlerinin başarılı bir şekilde gerçekleştirilebilmesi için önemli bir çerçeve oluşturur. Öğretim programları, bireylerin gelişimini ve toplumun ihtiyaçlarını karşılamayı baz alır. Bilimde ve teknolojiadaki gelişmeler, bireylerin ve toplumların ihtiyaçlarını sürekli olarak değiştirmekte ve bu değişimler eğitim sistemlerini de derinden etkilemektedir. Bu bağlamda öğrenme ve öğretme süreçlerinde de köklü dönüşümler yaşanmış olup bu durum öğreten ve öğrenenin rollerinin değişmesine de neden olmuştur. Bu bağlamda günümüzde bilgiyi üreten ve bu bilgiyi işlevsel bir şekilde kullanarak problem çözebilen, eleştirel düşünebilen bireylerin yetişmesi eğitim sistemlerinin en önemli hedeflerinden biri haline gelmiştir.¹⁹⁶ Çağdaş eğitim anlayışı doğrultusunda, örgün öğretim süreçlerinin öğrencilerin analiz, sentez ve değerlendirme gibi üst düzey bilişsel becerilerini geliştirmeye yönelik olarak yapılandırılması, günümüzde eğitimin niteliğini artırma açısından kaçınılmaz bir gereklilik hâline gelmiştir. Bu durum Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi (DKAB) dersi için de geçerlidir. Diğer dersler gibi DKAB dersi de öğrencilerin çağın gerektirdiği bilgi, beceri ve anlayışları kazanmalarına ve kişilik gelişimlerine katkı sağlamaktadır.¹⁹⁷ Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi Dersi (4-8. sınıf) öğretim programı (2024) yapısı sadece bilgi aktarmayı hedefleyen bir yaklaşım yerine öğrencilerin aktif bir şekilde öğrenmesini, bilgi, beceri ve değer kazanmasını sağlamak amacıyla organize edilmiş olup programda öğretilen konular öğrenme çıktıları doğrultusunda sistematik bir şekilde sunulmaktadır. Öğrenciler, her bir konuyu öğrenirken sadece bilgi edinmekle kalmaz aynı zamanda bu bilgileri analiz etme, uygulama ve farklı bağlamlarda kullanma becerisi de kazanırlar. Öğrencilere sadece bilgi sunmakla kalmayıp onları bilgiye dayalı düşünme, sorunları çözme, empati kurma ve toplumsal değerleri içselleştirme gibi önemli becerilerle donatan bir yapı sunmaktadır. Öğrencilerin ihtiyaçları, gelişimsel özellikleri ve çağın gereksinimleri göz önünde bulundurularak, geleneksel yaklaşımlar ile yenilikçi yöntemler bir arada ele alınmıştır. Programda her yaş ve kademe grubunun özelliklerine uygun, etkili bir öğrenme süreci oluşturulması sağlanmaktadır.¹⁹⁸

2004), 59.

¹⁹⁶ Millî Eğitim Bakanlığı, *Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi Dersi Öğretim Programı*, 11.

¹⁹⁷ Millî Eğitim Bakanlığı, *Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi Dersi Öğretim Programı*, 1.

¹⁹⁸ Millî Eğitim Bakanlığı, *Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi Dersi (4-8. sınıf) Öğretim Programı: Türkiye Yüzyılı Maarif Modeli*, 8.

Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi Dersi (4-8. sınıflar) öğretim programında (2018) yer alan üniteler, kazanım sayıları, kazanımların işlenişi için ayrılacak yaklaşık süre aşağıdaki tabloda verilmiştir:

Tablo 3 1. 2018 Öğretim Programına Göre 4. Sınıf Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi Dersi Üniteleri

4. Sınıf			
Ünite Sırası	Ünite Adı	Kazanım Sayısı	Ders Saati
1	Günlük Hayattaki Dini İfadeler	4	16
2	İslam'ı Tanıyalım	4	16
3	Güzel Ahlak	3	12
4	Hz. Muhammed'i Tanıyalım	6	16
5	Din ve Temizlik	2	12
Toplam		19	72

Kaynak: Millî Eğitim Bakanlığı, DKAB Öğretim Programı, (2018, s. 13).

DKAB öğretim programı (2018) dördüncü sınıf ünite ve kazanımlarına bakıldığında beş ünite, toplam on dokuz kazanımdan oluştuğu görülmektedir. Bir konunun başlangıç seviyesini oluşturacak şekilde konulara yer verildiği söylenebilir. Birinci ünite günlük hayatta yer alan ifadelerle yer verilmektedir. Günlük konuşmalarda din ile ilgili (Allah'a şükür, maşallah, Allah'a emanet ol, helal, haram, günah, sevap vb.) dinî ve kalıplaşmış ifadeler ele alınmaktadır. Kavram haritaları kullanılarak kavramlar düzenlenerek simgeleştirilmektedir. Somut düşünce düzeyinde yer alan bireylerin Kur'an ve hadislerde yer alan kıssalar ile ilgi odağı oluşturulmaktadır. Din, dua, iman, İslam, ibadet, Hz. Muhammed, abdest anahtar kavramlar olarak ortaya çıkmaktadır. Dinî ifadelerin günlük hayatta nasıl kullanılması gerektiği ifade edilmektedir. İslam'ın inanç esaslarının detaylı bir şekilde ikinci ünite içerisinde yer verildiği tespit edilmektedir. Güzel ahlak ile din ilişkisi, sosyal hayat içerisindeki kişilerle olan ilişkilerle bağlantı kurularak anlatılmaktadır. İslam'ın temel kaynağı olan Kur'an-ı Kerim'in doğru anlaşılması, aynı zamanda onun tatbik edicisi ve açıklayıcısı olan Hz. Muhammed'in hayatının örnek alınarak izlenmesini gerektirir.¹⁹⁹ İslam kültüründe, Hz. Muhammed'in hayatı sadece dinî bir lider olarak değil, aynı zamanda ahlaki ve sosyal değerler açısından da insanlara rehberlik eden bir örnek olarak kabul edilir. Dördüncü ünite peygamberin hayatının genel bilgileri yer almaktadır. Dinimizin temizliğe verdiği önem benimsetilmeye çalışılmaktadır. 2024 Türkiye

¹⁹⁹ Kahraman, "Ortaokul Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi Ders Kitaplarında Yer Alan Hz. Muhammed (S.A.S.) İle İlgili Ünitelerin Öğretim Programı Kazanımlarının Gerçekleşmesine Katkısı", 40.

Yüzyılı Yeni Maarif modeli ile her sınıf düzeyi ünitelerinde bazı değişiklikler yapılmış olup 4. sınıf ünite ve kazanımlarına bakıldığında bu değişikliklere yer verilmiş ama bu basamakta uygulamaya geçilmemiştir. Ünite sayısı aynı ama kazanım sayıları, ders saatleri, ünite isimleri ve içeriklerinde değişikliğe gidildiği görülmektedir. Birinci ünite “Günlük Hayat ve Din” başlığı ile ele alınmakta olup kazanım sayısının dörtten beşe çıkarıldığı görülmektedir. 2018 DKAB öğretim programında “Din ve Temizlik” adlı beşinci üniteye, yeni maarif modelinde birinci ünite içinde “İslam’ın temizliğe verdiği önemi gözleme dayalı tahmin edebilme” kazanımı ile yer verildiği görülmektedir. “İslam’ı Tanıyalım” adlı ikinci ünite yerine “Allah Sevgisi” başlıklı üniteye bir kazanım sayısı artırılarak toplam beş kazanımla yer verildiği ve ders saatinin de on altıdan on dörde düşürüldüğü görülmektedir. 2018 DKAB öğretim programında peygamber temalı dördüncü ünite ile son peygamber olan Hz. Muhammed’in tanıtılması hedeflenirken yeni programda üçüncü ünite olarak ve peygamber sevgisi teması bireylere verilmeye çalışılmaktadır. Kazanım sayısı altı iken beş ders saati de on altıyken on dörde düşürüldüğü tespit edilmektedir. Güzel ahlak ünitesi yerine de ahlaki değerlerimizden adalet, sabır ve yardımseverlik değerleri ve bu değerlerin davranışlara yansımaları dördüncü üniteye ele alınmakta olup üç olan kazanım dörde çıkarılmaktadır. Ayrıca beşinci ünite olarak da “Hak ve Sorumluluklar” başlığı altında beş kazanımlı yeni bir ünite eklendiği görülmektedir.²⁰⁰

Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi Dersi (4-8. sınıflar) Öğretim Programı’nda (2024) yer alan ünite öğrenme çıktıları sayısı ve ayrılacak yaklaşık süre aşağıdaki tabloda verilmiştir.

²⁰⁰ Millî Eğitim Bakanlığı, *Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi Dersi (4-8.Sınıf) Öğretim Programı: Türkiye Yüzyılı Maarif Modeli*, 12; Millî Eğitim Bakanlığı, *Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi Dersi Öğretim Programı (4- 8. sınıflar)*, 13.

Tablo 3.2. 2024 Öğretim Programına Göre 5. Sınıf Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi Dersi Üniteleri

5.Sınıf			
Ünite Sırası	Ünite Adı	Kazanım Sayısı	Ders Saati
1	Allah İnancı	4	14
2	Namaz	4	18
3	Kur'an-I Kerim	4	14
4	Peygamber Kıssaları	3	12
5	Mimarimizde Dinî Motifler	3	10
Toplam		18	72

Kaynak: Millî Eğitim Bakanlığı, DKAB (4-8. sınıf) Öğretim Programı: Türkiye Yüzyılı Maarif Modeli (2024, s. 12).

Türkiye Yüzyılı Maarif Modeliyle (2024) birlikte sınıf düzeylerindeki üniteler, kazanım sayıları, kazanımların işleniş, içeriği ve ders kitaplarında bazı değişikliklere gidilmiştir. Yapılan değişikliklere kademeli olarak geçiş sağlanacağı ifade edilmiştir. İlk olarak 5. sınıf kademesinde uygulanmaya başlandığı için bu sınıf düzeyinde 2024 programı baz alınmaktadır. Maarif modelinin temel amaçlarına ve felsefesine uygun kazanım ve bir ders kitabı hazırlandığı söylenebilir. Birinci ünitenin adı 2018 programındaki adla aynı olup kazanım sayısı sekizden dörde, ders saati de on sekizden on dörde düşürüldüğü tespit edilmektedir. Birinci ünitenin başlık olarak aynı ama içerik olarak konuya farklılıklar getirildiği gözlemlenmektedir. Birinci ünite Allah inancının nasıl olması gerektiği hususuna geçilmeden önce bireylerin bu konuyu sezerek öğrenmeleri adına evrendeki mükemmel düzene değinilmiş olup hem görsel hem de tümevarıma dayalı akıl yürütme yöntemi ile düşünerek evrendeki düzenin bir yaratıcı tarafından oluşabileceği anlayışını yakalayabilmeleri sağlanmaktadır. Konuyu içeren metinden yola çıkarak çeşitli sorular eşliğinde sonuca ulaşabilmeleri hedeflenmektedir. Böylece bireylerde ön sezgiler ve gözleme dayalı tahminlerle Allah'ın varlığı ve birliği kavratılmaya çalışılmaktadır. Evrendeki mükemmel işleyişin Allah'ın varlığı ve birliği sayesinde olduğu anlayışı bireylere benimsetilip sevdirmeye çalışıldıktan sonra dinin direği olarak vasıflandırılan ve kulun Allah'a en yakın olduğu an olan secde eylemini içeren namaz konusu öğrencilere benimsetilmeye, öğretilmeye ve sevdirmeye çalışılmaktadır. 2018 DKAB öğretim programında “Ramazan ve Oruç” başlıklı ikinci ünite yerine altıncı sınıf seviyesinde yer alan “Namaz” ünitesi beşinci sınıf seviyesine ikinci ünite olarak geçirildiği tespit edilmektedir. Namaza hazırlık aşamaları tüm detayları görsellerle desteklenerek ve bol etkinlik yer almaktadır. Üçüncü ünite “Adap ve Nezaket” başlığında ele alınırken “Kur'an-ı Kerim” başlığı ile tamamen değiştirildiği

görülmektedir. Kur'an-ı Kerim'in iç düzeni verilerek kitap düzeni ile ilgili bilgi aktarımı yapıldıktan sonra ilahi kitabın temel özellikleri benimsetilmeye çalışılmakta sonra da ana konuların neler olduğu ile ilgili bilgiler verilmektedir. Dördüncü ve beşinci ünitenin ise aynı konunun başka hususları yer alacak şekilde değiştirildiği gözlemlenmektedir. Ayrıca kazanım sayılarının azaltıldığı ders saatlerinin kazanımla orantılı olarak değiştirildiği de tespit edilmiştir. 2018 DKAB öğretim programında dördüncü ünite peygamberin aile hayatı ele alınırken yeni programda peygamber ve peygamberlik vasıfları ile konuya giriş yapılarak Kur'an-ı Kerim'de yer alan peygamber kıssalarına değinilmektedir. 2018 DKAB öğretim programında beşinci ünite “Çevremizde Dinin İzleri” adı altında ele alınırken yeni programda “Mimarimizde Dinî Motifler” başlığı ile ele alındığı görülmektedir. Mimarimizde, edebiyatımızda, musikimizde ve örf adetlerimizde dinin izlerinin neler olduğu ile ilgili bilgi sahibi olunması sağlanmaktadır. Bu konuların işlenişinde edebî eser olarak hikâye, ayet ve hadislerden yararlanıldığı görülmektedir.²⁰¹

Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi Dersi (4-8. sınıflar) Öğretim Programı'nda (2018) yer alan üniteler, kazanım sayıları, kazanımların işlenişi için ayrılacak yaklaşık süre aşağıdaki tabloda verilmiştir:

Tablo 3.3. 2018 Öğretim Programına Göre 6. Sınıf Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi Dersi Üniteleri

6. SINIF			
Ünite Sırası	Ünite Adı	Kazanım Sayısı	Ders Saati
1	Peygamber ve İlahî Kitap İnancı	7	16
2	Namaz	5	16
3	Zararlı Alışkanlıklar	6	12
4	Hız. Muhammed'in Hayatı	4	16
5	Temel Değerlerimiz	2	12
Toplam		24	72

Kaynak: Millî Eğitim Bakanlığı, DKAB Öğretim Programı, (2018, s. 14).

Türkiye Yüzyılı Yeni Maarif modeli ile birlikte altıncı sınıf ünitelerinde değişiklikler yapılmış olup ders kitabı olarak eski öğretim programı (2018) baz alınmaktadır. 2018 DKAB öğretim programında yer alan “Peygamber ve İlahî kitap İnancı” adlı birinci ünite yeni maarif modelinde aynı başlıkla yer aldığı görülmekte olup

²⁰¹ Millî Eğitim Bakanlığı, *Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi Dersi Öğretim Programı (4- 8. sınıflar)*, 13; Millî Eğitim Bakanlığı, *Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi Dersi (4-8. sınıf) Öğretim Programı: Türkiye Yüzyılı Maarif Modeli*, 12.

kazanım sayısının yediden dörde düşürüldüğü, ders saatinin ise aynı olduğu tespit edilmektedir. 2018 programına göre İslam dininin ibadetlerinden önem sırasına göre ilk başlarda yer alan namaz ibadetine 6.sınıf düzeyinde ikinci üniteye yer verilirken yeni maarif modelinde beşinci sınıf ikinci ünitesi olan “Ramazan ve Oruç” adlı ünite ile yer değiştirildiği görülmektedir. Ayrıca yeni program ikinci ünitesinde on dört ders saati ve dört kazanım yer almaktadır. Namaz gibi meşakkatli ve sevmek ile yapılabilecek ibadetin bu düzeyde verilmesinin nedeni diğer alt basamaklarda ilk önce Allah sevgisini bireylerin kalplerine yerleştirip sonra emirlerini devreye sokmak olabileceği düşünülmektedir. Namaz ile ilgili detaylara (namaz çeşitleri ve nasıl kılındığı) yer verilmektedir. Öğrenci düzeylerine uygun olarak edebî eserlere, atasözleri ve vecizelere yer verildiği söylenebilir. Etkinlik sayısının ders kitabının genelinde artırılması öğrencilerin derse daha aktif bir şekilde katılmasını sağlayacağı söylenebilir. 2018 DKAB öğretim programında yer alan “Zararlı Alışkanlıklar” adlı üçüncü ünite yeni maarif modelinde “Ahlaki Davranışlar” başlığı ile değiştirilmiş olup ders saati aynıken kazanım sayısı beşe düşürülmüştür. İslam dinin zararlı alışkanlıklara bakış açısıyla ilgili genel bilgiler elde dilmektedir. 2018 DKAB öğretim programında peygamberin Mekke ve Medine dönemleri ele alınırken yeni maarif modelinde bu ünite “Peygamberliğinden Önce Hz. Muhammed” başlığı ile yer almaktadır. “Temel Değerlerimiz” başlıklı beşinci ünite ise yeni maarif modelinde “Kültürümüzdeki Dinî Motifler” başlığı ile değiştirilmiş olup ders saati aynı iken kazanım sayısı ikiden bire düşürülmüştür.²⁰²

Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi Dersi (4-8. sınıflar) Öğretim Programı’nda (2018) yer alan üniteler, kazanım sayıları, kazanımların işlenişi için ayrılacak yaklaşık süre aşağıdaki tabloda verilmiştir:

²⁰² Millî Eğitim Bakanlığı, *Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi Dersi Öğretim Programı (4- 8. sınıflar)*, 14; Millî Eğitim Bakanlığı, *Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi Dersi (4-8. sınıf) Öğretim Programı: Türkiye Yüzyılı Maarif Modeli*, 12.

Tablo 3.4. 2018 Öğretim Programına Göre 7.Sınıf Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi Dersi Üniteleri

7.Sınıf			
Ünite Sırası	Ünite Adı	Kazanım Sayısı	Ders Saati
1	Melek ve Ahiret İnancı	7	16
2	Hac ve Kurban	6	14
3	Ahlaki Davranışlar	5	12
4	Allah’ın Kulu ve Elçisi	3	16
5	İslam Düşüncesinde Yorumlar	4	14
Toplam		25	72

Kaynak: Millî Eğitim Bakanlığı, DKAB Öğretim Programı, (2018, s. 14).

DKAB öğretim programındaki (2018) birinci ünite ile yeni maarif modeli birinci ünite aynı olup kazanım sayısı yediden dörde düşürüldüğü görülmektedir. İkinci ünite de ise ders kitabında umre ile ilgili bölüm yer alırken ünite adında belirtilmediği görülmekte olup yeni maarif modeli ile başlık Hac, Umre ve Kurban olarak değiştirildiği ve kazanım sayısının da altıdan dörde düşürüldüğü tespit edilmektedir. “Ahlaki Davranışlar” başlıklı üçüncü ünite altıncı sınıfa kaydırılmış yeni programda buraya eski programda beşinci ünite olan “İslam Düşüncesinde Yorumlar” adlı ünite eklenmiş ve ders saati ile kazanım sayısının değişmediği tespit edilmektedir. Dördüncü ünitenin ise sadece aynı anlama gelebilecek başka bir başlıkla (Peygamber Olarak Hz. Muhammed) adlandırıldığı ve kazanım sayısının da üçten dörde çıkarıldığı görülmektedir. Beşinci ünite üçüncü üniteye kaydırılmış olup yeni maarif modelinde “Yaşayan Dünya Dinleri” adlı yeni bir konuya yer verildiği görülmektedir. Bu ünitenin kazanım sayısı bir, ders saati ise ondur. 7. sınıf seviyesi ile birlikte bilişsel gelişim düzeylerinden biri olan soyut kavramlar boyutu başlangıcı gözlemlenmektedir. Soyut kavramları daha iyi, akıl karışıklığına neden olmadan anlaşılmasını sağlayacak etkinliklere yer verildiği söylenebilir. Varlık aleminin özelliklerini, melekleri ve özelliklerini ayırt edebilme yetisi kazandırıldığı düşünülmektedir. Ahiret ile ilgili dini kavramların çokça yer aldığı bir sınıf düzeyidir. Hac ve umre ibadetinin önemi, aşamaları, kurban ibadetinin insanlar arası yardımlaşmaya katkısını ayırt etmeyi sağladığı söylenebilir. Örnek tutum ve davranışların, birey ve toplumların ahlaki gelişimine olan katkısını değerlendirebilme özelliği kazandırılmaktadır. Peygamberin

insani ve peygamberlik yönünü ayırt etme özelliği kazanılmaktadır. Dinin farklı yorum biçimlerinin olabileceğinin farkına varılmaktadır.²⁰³

Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi Dersi (4-8. sınıflar) Öğretim Programı'nda (2018) yer alan 8. sınıf üniteleri, kazanım sayıları, kazanımların işlenişi için ayrılacak yaklaşık süre aşağıdaki tabloda verilmiştir:

Tablo 3.5. 2018 Öğretim Programına Göre 8. Sınıf Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi Dersi Üniteleri

8. Sınıf			
Ünite Sırası	Ünite Adı	Kazanım Sayısı	Ders Saati
1	Kader İnancı	6	14
2	Zekât ve Sadaka	5	14
3	Din ve Hayat	4	14
4	Hz. Muhammed'in Örneği	9	16
5	Kur'an-I Kerim ve Özellikleri	4	14
Toplam		28	72

Kaynak: Millî Eğitim Bakanlığı, DKAB Öğretim Programı, (2018, s. 15).

DKAB programında (2018) yer alan “Kader İnancı” başlıklı birinci ünite yeni maarif modelinde kazanım sayısı dörde düşürülmüş şekilde yer almakta olduğu görülmektedir. Allah'ın (cc) her şeyi bir ölçüye göre yaratmasını ve bunu kader kavramıyla ilişkilendirerek anlamalarını hedefleyen bir yaklaşım söz konusu olduğu düşünülmektedir. Öğrencilerin kader inancının insan davranışlarına olan etkisini anlaması bu inancı yalnızca bir kaderi kabul etme meselesi değil aynı zamanda insanın iradesi, sorumluluğu ve çabasıyla nasıl bir ilişki kurduğunu keşfetmeleri açısından önemli bir eğitim süreci olabileceği düşünülmektedir. Bu sürecin sonunda öğrencilerin hem kişisel hem de toplumsal düzeyde kaderin ve kaza inancının davranışların nasıl şekillendirdiği üzerine düşündükleri bir bakış açısı geliştirmeleri beklendiği söylenebilir. İkinci ünitenin “Zekât ve Sadaka” başlığıyla aynı kaldığı sadece kazanım sayısının dörde düşürüldüğü tespit edilmektedir. Öğrencilerin zekât ve sadaka ibadetlerini gözlemleyerek bu ibadetlerin kültürümüze yansımalarını anlamaları ve kendi hayatlarına nasıl yansıtabileceklerini keşfetmeleri amaçlanmaktadır. Zekât ve sadaka İslam kültüründe yardımlaşma, paylaşma ve toplumsal sorumluluk gibi değerlerle derin bir bağa sahiptir. Bu tür bir gözlem, öğrencilerin bu kavramları daha

²⁰³ Millî Eğitim Bakanlığı, *Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi Dersi Öğretim Programı (4- 8. sınıflar)*, 14; Millî Eğitim Bakanlığı, *Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi Dersi (4-8. sınıf) Öğretim Programı: Türkiye Yüzyılı Maarif Modeli*, 13.

somut bir şekilde algılamalarına, günlük yaşantılarında yardımlaşma ve paylaşma bilincini arttırmalarına yardımcı olabilir. Öğrencilerin bu ibadetlerin kültürel yansımalarına dair gözlemleri hem bireysel anlamda hem de toplumsal düzeyde zekât ve sadakanın nasıl bir etki yarattığına dair tahminlerde bulunmalarını teşvik edebilir. Bu gözlemler, bireysel sorumlulukların toplumsal yardımlaşma ve dayanışma ile nasıl şekillendiği konusunda önemli farkındalıklar yaratabilir. Üçüncü ünitenin başlığına sosyal kelimesinin eklendiği ve üniteye “Din ve Sosyal Hayat” olarak yer verildiği görülmektedir. Ayrıca hem ders saati on dörtten on ikiye hem de kazanım sayısının dörtten üçe düşürüldüğü tespit edilmektedir. Dinin gayesi ve sosyal hayattaki işlevi ele alındığı görülmektedir. Dört ve beşinci ünitelerin birbiriyle sentezlendiği, “Kur’an ve İnsan” başlığı şeklinde değiştirilmiş olduğu, “8.4.3. Kur’an-ı Kerim’e göre Hz. Muhammed’in (s.a.s.) örnekliliğini çözümleyebilme” kazanımıyla peygamber konusunun ilişkilendirildiği tespit edilmektedir. Kazanım sayısı beş olup ders saati de on dördür. Yeni maarif modelinde beşinci üniteye “Müslümanların Bilim ve Kültüre Katkısı” başlığıyla yer verildiği görülmektedir. 2018 DKAB programı ünitelerinde konuların ele alınmasında öğrencilerin deneyimleri ve hazır bulunuşluk düzeyleri göz önünde bulundurulmaktadır. Kader konusuna bu düzeyde yer verilmesinin nedeni de kaderi pasif bir beklenti olarak gören yanılgıların ve insanın irade ve davranışını sorumlu kılan çaresizliğin giderilmesine yönelik olduğu söylenebilir. İnsanın ilmi, iradesi, sorumluluğu ile kader arasında ilişkiyi kavrayabilme özelliği kazandırıldığı düşünülmektedir. Toplumdaki yanlış kader anlayışlarını sorgulayabilme imkânı sağlayabilmektedir. İslam’ın yardımlaşmaya verdiği önemi zekât ve sadaka ibadeti üzerinden anlama özelliği kazanması sağlandığı söylenebilir. İslam dininin toplumu ilgilendiren hususlarında ortaya koyduğu ilke ve hedefleri analiz edebilme özelliği kazandırılmaktadır. İslam dinin temel kaynağı olan Kur’an-ı Kerim’in ana konularını sınıflandırabileceği ve onun temel özelliklerini değerlendirebileceği düşünülmektedir.²⁰⁴

²⁰⁴ Millî Eğitim Bakanlığı, *Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi Dersi Öğretim Programı (4- 8. sınıflar)*, 15; Millî Eğitim Bakanlığı, *Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi Dersi (4-8. sınıf) Öğretim Programı: Türkiye Yüzyılı Maarif Modeli*, 13.

3.5. 2018-2024 DKAB Öğretim Programları Kazanımlarında Yer Alan Dinî Kavramların 4-8. Sınıf Düzeylerine Göre İncelenmesi

İnsanın hayatı boyunca kafasında çeşitli sorularla beraber karmaşıklığa iten kavram din kavramıdır. Dinî Kavramların öğrenimi insan hayatının her aşamasında farklı gelişimsel düzeylerde farklı şekillerde ve uygulamalarla ortaya çıkmaktadır. Bu bağlamda gelişimsel düzeylerin özelliklerine uygun olarak dinî kavramların aktarımı yapılmalıdır. DKAB öğretim programı hazırlanırken bu gelişimsel düzeylerin özellikleri dikkate alınmıştır. Kazanımlarda yer alan her dinî kavram ele alınmamaktadır. Çalışmanın konusuna uygun olanlara yer verilmektedir.

Aşağıdaki yer alan tüm tablolardaki kazanımlar 2018 ve 2024 Öğretim Programı Kılavuzundan alınmıştır.

3.5.1. Dördüncü Sınıf Kazanımları ve Dinî Kavramları

Somut işlemler evresinde bulunan bireyleri kapsayan bu sınıf düzeyinde yer alan dinî kavramların, dinin temelini teşkil eden kavramlar olduğu görülmektedir. Ayrıca daha net, kolay anlaşılabilir kavramlardır.

Mantıksal düşünmenin ön plana çıktığı bu evrede bireyler kavramlar üzerine düşünerek sonuçlar çıkarabilmektedir. Birey bu dönemde kolay inanırlık özelliğinden dolayı din ile ilgili şüphesi yoktur ve söylenenleri çok rahatlıkla kavrayabilir. Hem dilin hem ruhun inanışı olduğundan kavramlar genel olarak kabul görür. Ders kitabına bakıldığında yazı puntosu dahi bireylerin düzeylerine uygun olarak hazırlanmıştır. Allah'a verdiği nimetlerden dolayı şükretmeleri gerektiğini bildikleri ama nasıl şükretmeleri gerektiği noktasında yeterli bir bilgiye sahip olmadıkları görülmektedir.

Tablo 3.6. Dördüncü Sınıf Birinci Ünite Kazanım ve Dinî Kavramlar

Kazanımlar	Dinî Kavramlar
Dinî ifadeleri, günlük konuşmalarda doğru ve yerinde kullanır.	Sevap, Günah, Haram, Helal, Allah, Din, Rahman, Rahim, Hamd, Şükür
Tekbir ve salavatı söyler.	Bayram, Tekbir, Salavat
Dilek ve dualarda kullanılan dinî ifadelerle örnekler verir.	Dua
Sübhaneye duasını okur, anlamını söyler.	-

Kaynak: Millî Eğitim Bakanlığı, DKAB Öğretim Programı, (2018, s. 16-40).

Birinci ünite de günlük hayatta kullanılan dini kavramların ele alındığı görülmüş olup bu kavramlar çeşitli etkinliklerle öğrencilere sunulmaktadır. Bu etkinliklerin başında kavram haritaları ön plana çıkmaktadır. Kavramların sözlük anlamlarına yer verilmiş ve kavramlarla ilgili açıklamalar yapılmıştır. Yeryüzünde insanlar toplum içinde yaşadıkları için insan ilişkilerinde çeşitli dinî kavramların olduğu gösterilmiş ve öğrencilere bunların öneminden görsellerle desteklenerek bahsedilmektedir. Bunlardan bazıları selam, haram, helal, günah ve sevaptır. Mesela; haram kavramının hem dinî tanımı hem de günlük hayatta nasıl kullanıldığı ile ilgili cümlelere yer verilmektedir. Bu kavramın günlük hayatta sıklıkla kullanıldığı ve daha çok kalıplaşmış ifadeler içinde yer aldığı görülmektedir. Örneğin: “Hakkım sana haram olsun, haram lokma yeme” gibi.²⁰⁵ Bu gibi kavramlar bu yaş grubunun anlayabileceği düzeydedir. Bu ünite içerisinde edebî tür olan şiirden de yararlanılması kavramların daha anlaşılmasını ve somut hale gelmesini sağlayacağı öngörülmektedir. Şiirler insanların duygularına da hitap ettiği için bireylerin etkilenme oranları da yüksek olabilir. Kitapta edebî metin olan şiirden sadece ikinci ünite de yararlanılmış olduğu diğer ünitelerde şiire yer verilmediği görülmektedir.²⁰⁶ Yeni nesil bireylerin hem şiir kültürlerinin gelişmesi hem de edebiyatımızın tanınmış ve dönemine damga vurmuş şairlerinden biri olan Necip Fazıl Kısakürek’i tanıyabilmeleri adına da şiirden faydalanılması yerinde ve isabetli bir eylem olacaktır. Necip Fazıl Kısakürek Çile kitabında kavramları kullanırken zıtlıklardan çok yararlanmış bir şairdir. Birinci ünite de günlük hayatta kullanılan kavramlar zıtları ile beraber verilmiştir. Helal-haram, günah-sevap gibi. Günah kelimesinin olduğu bölümde şairin şu dizelerinin yer alması konunun, konu içerisinde yer alan dinî kavramların daha iyi anlaşılmasını ve konunun etkileyciliğini arttıracakı söylenebilir:

Sana şahdamarından daha da yakın Allah;

Günah mı dedin; O’ndan uzağa düşmek **günah**...²⁰⁷

Bu dizelerde esas Allah’tan uzak kalınırsa günah ve yazık olunacağı ifade edilmektedir. Çünkü Allah insana şah damarından daha yakındır ve her an her dakika Allah’ın bizim yapıp ettiklerimizden haberdar olduğu bilinciyle yaşanılması gerektiği vurgulanmaktadır. Şair burada Allah’a olan yakınlığı ve O’na duyulan derin sevgiyi,

²⁰⁵ Selahattin Çamyar, *Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi 4 Ders Kitabı* (Ankara: Anka Yayınevi, 2022), 22.

²⁰⁶ Çamyar, *Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi 4 Ders Kitabı*, 10-28.

²⁰⁷ Kısakürek, *Çile*, 58.

insanın en yakın olduğu varlıkla yani şahdamarıyla özdeşleştiriyor. Şahdamarı, insanın yaşamının en temel unsurlarından biri olduğu için bu ifade Allah'ın insana olan yakınlığını ve O'nun her an varlığını hissettiren etkisini anlatmak için çok güçlü bir metafordur. "Günah mı dedin; O'ndan uzağa düşmek günah" cümlesi ise insanın en büyük günahının Allah'tan uzaklaşmak olduğunu vurgulamaktadır. Kısacası şairin anlatmak istediği şey, Allah'a duyulan yakınlık ve sadakati ifade etmektedir. Günah, sadece Allah'tan uzaklaşmak ve O'nu unutmakla işler. Burada, Allah'a olan bağın bozulması, bir nevi ruhsal çöküş ve kayboluş anlamına gelmektedir.

Tablo 3.7. Dördüncü Sınıf İkinci Ünite Kazanım ve Dinî Kavramları

Kazanımlar	Dinî Kavramlar
İslam'ın inanç esaslarını sıralar.	İman, İslam, Tevhit, Allah, Rab
İslam'ın şartlarını söyler.	Ahiret, Melek, Peygamber, Allah, Kaza, Kader, Namaz, Hac, Zekât, Oruç, Tavaf, Vakfe, Arafat İhram, Say
Kur'an-ı Kerim'in iç düzeni ile ilgili kavramları tanımlar.	Kur'an-ı Kerim, Ayet, Sure, Cüz, Vahiy, Hatim
Amentü duasını okur, anlamını söyler.	-

Kaynak: Millî Eğitim Bakanlığı, DKAB Öğretim Programı, (2018, s. 16-40).

İkinci ünite de İslam'ı tanımanın yolunun İslam'ın şartları ve imanın esasları ile olabileceği anlatılmaktadır. İslam'ın şartları ve imanın esasları tek tek alt başlıklar şeklinde aktarılmaktadır. Her birinde ayrı dinî kavram karşımıza çıkmaktadır. Melek, Kader, Ahiret, Peygamber, Namaz, oruç, Zekât, Hac gibi dinî kavramlar bunlardan bazılarıdır. Hac kavramının kendi içinde birçok dinî kavram yer aldığı görülmektedir. Bu bölümde sadece kavramların tanımlarına, ayet ve hadis destekli açıklamalarına yer verilmiştir. Görselleri ile bu bilgiler desteklenmektedir.²⁰⁸ Tam da burada soyut kavram olan melek kavramının daha net anlaşılması ve anlamlandırılması adına şiir türüne başvurulabilir. Necip Fazıl Kısakürek'in şu dizelerinde bu dini kavramın yer aldığı görülmektedir:

Hep ben, ayna ve hayal; hep ben, pervane ve mum;

Ölü ve **münker nekir**; baş dönmesi, uçurum...²⁰⁹

Şair, şiirinde ölüme dair dinî bir kavramı ele alarak sorgu sual meleklerinin adını kullanmaktadır. Şair, "benliğini aynanın yansımada gerçekleştiremediği arayışının

²⁰⁸ Çamyar, *Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi 4 Ders Kitabı*, 30-48.

²⁰⁹ Kısakürek, *Çile*, 67.

hayalinde sorgulamaya devam eder. Pervane ve mum benzetmesiyle Tek'i arama yolunda yanacağını bilmesine rağmen ışığın ateşine kendini feda etmeye hazır olduğunu ifade etmektedir. Münker Nekir meleklerinin adını anarak bu meleklerin İslam inancındaki temel anlamlarına atıfta bulunur. İslam'a göre ölen kişiye bu melekler Rabbini, dinini ve peygamberini sorarlar; inanan kişi bu sorulara cevap verebilirken inanmayan kişi cevap veremez. Şair, bu inanca göndermede bulunarak ölüme ve ölüm sonrasına dair çağrışımlar yapar. İçinde bulunduğu umutsuz durumu ise baş dönmesi ve uçuşum benzetmesiyle, bitmemiş bir cümleyle tamamlar.²¹⁰

Tablo 3.8. Dördüncü Sınıf Üçüncü Ünite Kazanım ve Dinî kavramları

Kazanımlar	Dinî Kavramlar
Bireyin güzel ahlaklı olmasında dinin rolünü fark eder.	Amel, Din
İnsani ilişkilerin gelişmesinde sevgi ve saygının önemini ve gerekliliğini savunur.	Peygamber, Rab
Fatiha suresini okur, anlamını söyler.	-

Kaynak: Millî Eğitim Bakanlığı, DKAB Öğretim Programı, (2018, s. 16-40).

Bu ünite de çoğunlukla güzel ahlakın nasıl olması gerektiği hususuna değinilmektedir. Bunu da Peygamber Efendimizin güzel ahlakının nasıl olduğu belirtilerek yapılmaktadır. İnsan ilişkilerinin nasıl olması gerektiği ifade edilmekte ve bunlar görsellerle desteklenmektedir. Bu ünite de daha çok sosyal hayat ile ilgili kavramlara yer verilmiş olup dinî kavram çok az yer almaktadır. Bunlardan Rab kelimesi Allah lafzının yerine kullanabilecek bir kavram olarak karşımıza çıkmaktadır.²¹¹ Çile kitabında yer alan şu şiir ile bu kavram desteklenebilir:

Atomlarda cümbüş, donanma, şenlik;

Ve çevre çevre **nur**, çevre çevre **nur**.

İç içe mimari, iç içe benlik;

Bildim seni ey **Rab**, bilinmez meşhur!²¹²

Şair burada hem mikro hem de makro düzeydeki evrenin birbiriyle uyum içinde dönen, sonsuz bir sistem olduğunu ifade etmektedir. "Atomlarda cümbüş, donanma, şenlik" ifadesi evrendeki her bir parçanın, her bir atomun içinde bir hareket ve canlılık

²¹⁰ Hatice Altunkaya, "Necip Fazıl Kısakürek'in "Ben" Şiirinin Ontolojik Tahlil Yöntemi ile Çözümlemesi", *Birey ve Toplum Sosyal Bilimler Dergisi*, 3/5 (2013): 147.

²¹¹ Çamyar, *Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi 4 Ders Kitabı*, 50-66.

²¹² Kısakürek, *Çile*, 20.

bulunduğunu anlatan bir metafordur. Burada bir tür kozmik düzen ve canlılık bulunmaktadır. Ardından gelen "Ve çevre çevre nur, çevre çevre nur" dizesi ilahi ışığın her şeyi kuşatan, her yere yayılan bir özellik taşıdığını simgelemektedir. Bu, Allah'ın varlığının her yeri kaplayan ve her şeyi aydınlatan kudretini dile getirmektedir. "İç içe mimari, iç içe benlik" kısmı ise insanın içsel yapısının ve evrenin birbirine bağlı ve iç içe geçmiş bir yapı olduğunu ifade etmektedir. İnsan da tıpkı evren gibi bir düzen ve tasarım olarak kabul edilmektedir. "Bildim seni ey Rab, bilinmez meşhur" dizesi ise şairin Allah'ı derin bir kavrayışla bildiğini ancak yine de O'nun varlığının nihai anlamda bilinmezliğine, sonsuzluğuna ve büyüklüğüne vurgu yapmaktadır. Bu, tasavvufi bir bakış açısıyla Allah'ın mutlak sırrının insan zihniyle tamamen kavranamayacağını anlatan bir anlam taşımaktadır. Şairin bu dizelerinde yer alan kavramlar, Allah'ın her şeyi kapsayan kudretini, evrenin her an bir düzen içinde dönen büyük bir sistem olduğunu ve insanın bu sistemin bir parçası olarak Allah'a yakınlık arayışını yansıtmaktadır. Aynı zamanda bu dizeler, bir yandan da insanın Allah'a olan sevgi ve teslimiyetini ifade eder.

Tablo 3.9. Dördüncü Sınıf Dördüncü Ünite Kazanım ve Dinî Kavramları	
Kazanımlar	Dinî Kavramlar
Hiz. Muhammed'in (s.a.v.) doğduğu çevrenin genel özelliklerini açıklar.	Hiz. Muhammed, Hanif, Müşrik
Hiz. Muhammed'in (s.a.v.) aile büyüklerini tanıır.	Aile büyüklerinin isimleri yer almaktadır.
Hiz. Muhammed'in (s.a.v.) doğumu, çocukluk ve gençlik yıllarını özetler.	Mekke, Medine
Hiz. Muhammed'in (s.a.v.) çocukluk ve gençlik yıllarındaki davranışlarını kendi hayatı ile ilişkilendirir.	Peygamber
Hiz. Muhammed'in (s.a.v.) Mekke ve Medine yıllarını özetler.	Mescit, Ensar, Hutbe, Müşrik, Taif, Muhacir, Miraç, İsrâ, Hicret
Salli ve Barik dualarını okur, anlamını söyler.	Dua
Kaynak: Millî Eğitim Bakanlığı, DKAB Öğretim Programı, (2018, s. 16-40)	

Dördüncü ünite Hiz. Muhammed'i tanımayı sağlayacak şekilde sınıf düzeyine uygun bir şekilde bilgi aktarımı yapıldığı söylenebilir. Görseller ve kavram haritaları bu bilgilerin gözde canlanmasını sağlayarak anlaşılabilirliğini daha kolay hale getirdiği düşünülmektedir.²¹³ Burada hicret, Peygamber dinî kavramlarının geçtiği şiir dizelerine yer verilmesiyle kuru bilgi aktarımdan uzaklaşmayı hem de şiir türünün duygulara hitap

²¹³ Çamyar, *Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi 4 Ders Kitabı*, 68-94.

etmesi özelliğinden yola çıkararak etkileyicilik oranının artırılması sağlanabilir. Çile kitabında yer alan bu dinî kavram ile ilgili dizeler kitabın bu bölümünde yer verilebilir. Bu sayede öğrenen bireylere özellikle hicret kavramının mecaz anlamı ile nasıl kullanıldığı gösterilebilir.

Baktığımız her ufkun öte yanına hasret;

Bir ömür sürüyoruz; nereye varsak **hicret**...²¹⁴

Şair alemlerin ötesine duyduğu özlemi dile getirmekte ve nerede olursa olsun asıl yurdun diğer alem oluşundan dolayı bir sahiplenememe durumunun olduğunu dile getirmektedir. Hayatın geçiciliğini ve insanın sürekli bir arayış içinde olduğunu vurgulayan bir anlatım olduğu söylenebilir. "Baktığımız her ufkun öte yanına hasret;" cümlesi insanın sürekli olarak bir şeyin peşinden gittiğini hep başka bir yere, başka bir duruma özlem duyduğunu ifade etmektedir. Bu, insanın içsel bir tatminsizlik içinde yaşadığını, mevcut olan her şeyin ötesinde bir arayış içinde olduğunu simgelemektedir. İnsan, bulunduğu anı ya da durumu yeterli görmez; her zaman bir eksiklik hissiyle geleceği, daha iyi olmayı, daha fazla anlam bulmayı istemektedir. "Bir ömür sürüyoruz; nereye varsak hicret" dizesi ise hayatın aslında bir tür göç olduğunu, her adımda, her geçen gün bir yerden başka bir yere doğru ilerlediğimizi anlatmaktadır. Burada hicret sadece fiziksel bir hareket değil aynı zamanda bir ruhsal yolculuğun da sembolüdür. İnsan, her zaman daha yüksek bir anlam arayışı daha derin bir huzur, daha gerçek bir içsel dinginlik peşindedir. Bu bir tür manevi yolculuk bir tür içsel göçtür.

Tablo 3.10. Dördüncü Sınıf Beşinci Ünite Kazanım ve Dinî kavramlar

Kazanımlar	Dinî Kavramlar
İslam dininin temizliğe verdiği öneme örnekler verir.	Abdest, Münafık
Temiz ve düzenli olmaya özen gösterir.	Taharet, Mesh, Misvak

Kaynak: Millî Eğitim Bakanlığı, DKAB Öğretim Programı, (2018, s. 16-40).

İslam dininin temizliğe verdiği önem ve bu konunun hangi alanlarda gerçekleştirilmesi gerektiği bilgileri verilmektedir. Din ile temizlik kavramları arasında nasıl bir ilişki olduğu dile getirilmektedir. Din boyutunda insanın hem beden hem de manen kirlilerden arındığının göstergesi olan abdest ve abdestin nasıl alınması gerektiği hususları yer almaktadır. Yine her bölümde olduğu gibi burada da ayet, hadis ve

²¹⁴ Kısakürek, Çile, 243.

görseller ile konu zenginleştirilmektedir.²¹⁵ Şairin burada yer alan dinî kavramlarla ilgili Çile kitabında yer alan bir şiiri olmadığı için herhangi bir şiire yer verilmemektedir.

3.5.2. Beşinci Sınıf Kazanımlar ve Dinî Kavramlar

2024 yılında uygulamaya konulan maarif modeli ile beraber DKAB beşinci sınıf ders kitabı da bu müfredat çerçevesinde yenilenmiştir. Beşinci sınıf ders kitabı Milli Eğitimin genel amaçları, okulun amaçları ve Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi dersinin özel amaçları doğrultusunda incelenmektedir. Kazanımların adı yeni maarif modeli ile birlikte öğrenim çıktısı olarak değiştirilmiştir. Bu sınıf düzeyinde beş tane ünite ve beşinci ünite de üç, diğer ünitelerde dörder tane kazanım bulunmaktadır. Kazanımlara ait dinî kavramlar tespit edilmektedir.

Tablo 3.11. Beşinci Sınıf Birinci Ünite Kazanım ve Dinî Kavramlar

Kazanımlar	Dinî Kavramlar
Evrendeki mükemmel düzene ilişkin akıl yürütebilme	Allah, Tevhit
Evrendeki mükemmel düzeni gözlem yoluyla fark edip Allah'ın (cc) varlığı ve birliğini gözleme dayalı tahmin edebilme	Yaradan, İhlas
Allah'ın (cc) güzel isimleri hakkında bilgi toplayabilme	Rahman, Rahim, Alim, Kadir, Basir, Semi

Kaynak: Millî Eğitim Bakanlığı, DKAB (4-8. sınıf) Öğretim Programı: Türkiye Yüzyılı Maarif Modeli (2024, s. 16-117).

Birinci üniteye toplam dört tane kazanım yer almaktadır. Bu kazanımlar üniteyi açıklayıp daha da detaylandırmaktadır. Allah inancının temel kavramlarından yola çıkılarak Allah'ın varlığı ve birliği ispatlanmaya çalışılmaktadır. Allah'ın güzel isimlerinin evrendeki varlıklarda nasıl tecelli ettiğine dair gözlem yoluyla farkındalık oluşturulmakta ve buradan hareketle Allah'ın varlığı ve birliği delillerle ortaya konulmaya çalışılmaktadır. Bu kazanımlara ait anahtar kavramlar; ihlas, tevhit ve Esmâ-ül Hüsnâ olarak yer almaktadır. Ders kitabında tüm kazanımlar konuyu pekiştirici nitelikte olan görsellerle desteklenmekte ve öğrenimin etkililik oranı artırılmaktadır. Bireylerin gözlem yapmalarına olanak sağlayan bu kazanımlar sayesinde bireylerin konuyu daha net anlamaları sağlanabilmektedir. Çeşitli metin türlerinden, tablolardan, kavram haritalarından ve boşluk doldurma etkinliklerinden faydalandığı tespit edilmektedir. Kazanımlara ilişkin ön gözlem veya tecrübeyi, Allah'ın varlığı ve birliği

²¹⁵ Çamyar, *Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi 4 Ders Kitabı*, 96-109.

ile ilişkilendirerek çıkarım yapabilme hedeflenmektedir.²¹⁶ Bu kazanımlarla ilişkili olarak karşımıza çıkan tevhit dinî kavramı çalışmanın içeriğinde yer alan Necip Fazıl Kısakürek'in şiirlerinde de yer aldığı görülmektedir. Tam bu kısımda edebî türlerden biri olan şiire de yer verilerek etkinlik adına çeşitlilik arz edebileceği gibi bireylerin şiir kültürlerinin geliştirilmesi de sağlanabilir. Tevhit dinî kavramı ile ilgili yer alan kavram haritasının olduğu bölümde Necip Fazıl Kısakürek'in "Müslüman Yüzü" adlı şiirine yer verilerek tevhit kelimesinin anlamsal boyutu üzerine akıl yürütme tekniği kullanılarak kavrama dair bireylerin zihninde yeni düşünceler oluşturulabilir.

O yüz, her hattı **tevhit** kaleminden bir satır;

O yüz ki, göz değince Allah'ı hatırlatır...²¹⁷

Bir Müslümanın hal diliyle ve yüzündeki nuruyla diğer insanlara Allah'ı hatırlatması gerektiğine vurgu yapan şair bu sayede yaratılan her varlıkta olduğu gibi insanda da Allah'ın varlığı ve birliğine ait tecellisinin olduğunu ifade etmektedir. Dizeler, bir insanın yüzünün, ruhsal ve manevi bir derinlik taşıyan bir güzellik olduğunu anlatır. "Her hattı tevhit kaleminden bir satır" ifadesi, yüzün her bir özelliğinin Allah'ın birliğini (tevhit) hatırlatan bir yansıma olarak görüldüğünü belirtir. Yüzdeki her bir çizgi ve iz, Allah'ın varlığını ve birliğini anımsatan bir öge olarak kabul edilir. "O yüz ki, göz değince Allah'ı hatırlatır..." kısmı ise, bu yüzün bakışlarıyla insanı manevi bir uyanışa sevk ettiğini, Allah'a yönelme hissi uyandırdığını ifade eder.

Tablo 3.12. Beşinci Sınıf İkinci Ünite Kazanım ve Dinî Kavramları

Kazanımlar	Dinî Kavramlar
Namaz ibadetini özetleyebilme	Farz, Nafile, Vacip, İbadet, İslam
Namazın kılınışını gözlemleyebilme	Abdest, Gusül, Teyemmüm, Rükû, Secde, Tekbir, Kıyam, Kıraat, Ka' de-i ahîre, Rekât
Namazın insan hayatına etkileri hakkında düşünebilme	Cemaat
Tahiyyat duasını ve bu duanın anlamını okuyarak yorumlayabilme	Dua

Kaynak: Millî Eğitim Bakanlığı, DKAB (4-8. sınıf) Öğretim Programı: Türkiye Yüzyılı Maarif Modeli (2024, s. 16-117).

Namazı konu edinen bu üniteye dört tane kazanım ve bu kazanımlara ait alt başlıklar yer aldığı tespit edilmektedir. Eski programa göre bu konu 6. Sınıf düzeyinde

²¹⁶ Hatice Büşra Paksoy vd., *Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi 5. sınıf* (Ankara: Korza Yayıncılık, 2024), 14-56.

²¹⁷ Kısakürek, *Çile*, 94.

bireylere aktarılırken yeni maarif modeli ile beşinci sınıf düzeyinde ele alındığı görülmektedir. Dinin direği sıfatı ile ifade edilen namazla beraber İslam'ın beş temel şartına giriş yapılmaktadır. Bu kazanımlara ait temel kavramlar abdest, farz, gusül, nafil, teyemmüm ve vacip olarak belirlendiği gözlemlenmektedir. Namaz ibadetinin önemi, kılınışı ve insan hayatı üzerine etkileri bireylere kavratılmaya çalışılmaktadır. Dinî kavramların tanımlarına yer yerilerek ayet ve hadislerle bu kavramlar pekiştirilmektedir. Bu üniteye disiplinler arasından faydalanıldığı ve boyama, doğru-yanlış etkinliklerine yer verildiği görülmektedir. Namaz kavramı her yönden detaylı bir şekilde ele alınmaktadır. Görsellerle abdestin nasıl alınacağı ve namazın nasıl eda edileceği en belirgin bir halde anlatılmaktadır. Namazın şartlarından ve Allah'a en yakın an olan secde hali insanların huzuru yakalamasına vesile olması adına önem arz etmektedir.²¹⁸ Necip Fazıl Kısakürek de bu dinî kavrama “O Ân” şiirinde yer verdiği görülmektedir:

Taş merdivenler gibi, aşınmış ayaklardan,

Secde yerine çarpa çarpa alnım aşınsa!

Göklerin kamçısıyla yediğim dayaklardan

Erisem de tabutum boşmuş gibi taşınsa!²¹⁹

Şairin bu şiiri ile öğrencilerin namaz kavramına parça verilerek bütünü anlaması yoluyla ulaşması sağlanabilir. Şairin mecaz anlam kullanarak bunu dile getirdiği anlaşılmaktadır. Çünkü şair bu dizeler ile namazın şartlarından biri olan secde kavramına vurgu yaparak namaz ile kirlerden, yüklerden insanın arınabileceğini dile getirmektedir. Yine şair “İnanmaz ve Allah Diyene vb.” şiirlerinde de namaz ve secde kavramlarına yer vermektedir. Şair, manevi bir yolculukta yaşadığı zorlukları ve çektiği acıları, içsel bir arınma ve Allah'a yakınlaşma süreci olarak dile getirmektedir. Şairin uzun bir yolculuğa çıktığı, her adımda zorluklar ve sıkıntılarla karşılaştığı anlatılmaktadır. Taş merdivenler, sert ve zahmetli bir yolu simgelemektedir. Aşınmış ayaklar ise sürekli yürümekten yorulmuş ama yine de yolculuğa devam eden bir insanın halini yansıtmaktadır. Şairin Allah'a olan bağlılığını ve ibadetlerine olan adanmışlığını vurgulamaktadır. Alnın secdeye değmesi, manevi olarak teslimiyeti ve huzuru ifade

²¹⁸ Paksoy vd., *Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi 5. Sınıf*, 60-92.

²¹⁹ Kısakürek, *Çile*, 25.

etmektedir. Alnın aşınması çokça secde ederek Allah’a en derin bağlılığı simgelemektedir. Allah’ın iradesinin şairi eğitici ve arındırıcı bir şekilde yönlendirdiğini göstermektedir. Göklerin kamçısı, bir anlamda göksel bir uyarı ya da takdirin simgesi olduğu ifade edilmektedir. Şair çektiği acıların, başına gelen zorlukların birer terbiye ve arınma aracı olarak görmektedir. Şairin dünyadan tamamen vazgeçme ve ölümü kabul etme arzusunu dile getirdiği anlaşılmaktadır. Tabutun boş olması manevi bir arınmışlık, dünya yüklerinden ve bağılıklardan kurtulma isteğini simgelediği düşünülmektedir.

Tablo 3.13. Beşinci Sınıf Üçüncü Ünite Kazanım ve Dinî Kavramları

Kazanımlar	Dinî Kavramlar
Kur’an-ı Kerim’in iç düzenini çözümleyebilme	Ayet, Cüz, Sure, Hatim, Hafız
Kur’an-ı Kerim’in temel özellikleri hakkında bilgi toplayabilme	Hayır, Ayet
Kuran-ı Kerim’in ana konularını sınıflandırabilme	İnanç, İbadet,
Kevser suresini ve bu surenin anlamını okuyarak yorumlayabilme	Sure, Kevser

Kaynak: Millî Eğitim Bakanlığı, DKAB (4-8. sınıf) Öğretim Programı: Türkiye Yüzyılı Maarif Modeli (2024, s. 16-117).

Bu üniteye dört kazanım yer almaktadır. Bu kazanımlar ile Müslümanların kutsal kitabı olan Kur’an-ı Kerim iç düzeni, temel özellikleri ve ana konuları ile ifade edildiği görülmektedir. Bu konulara değinilirken ilk iki üniteden farklı olarak çözümleme, bilgi toplama ve sınıflandırma yöntemleri kullanıldığı tespit edilmektedir. Kur’an-ı Kerim’e ait olan cüz, sure, ayet kavramları bu sıralama gözetilerek kavram haritaları ile anlatılmaya çalışıldığı gözlemlenmektedir. Ayrıca Kur’an-ı Kerim’in ana konularının inanç, ibadet, ahlak, sosyal hayat ve kıssalardan oluştuğu ayrı başlıklar şeklinde ifade edilmektedir.²²⁰ Tam bu konular içinden ibadet başlığının altında Necip Fazıl Kısakürek’in “O Erler Ki” başlıklı şiirine yer verilmesi genel bir kavram olan ibadetin ifade ettiği alt kavramların neler olabileceği düşüncelerinin doğmasına ve böylece öğrencilerin beyin fırtınası yaparak kavramı daha iyi anlamaları sağlanabilir.

²²⁰ Paksoy vd., *Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi 5. Sınıf*, 96-125.

O erler ki, gönül fezasındalar,
Toprakta sürünme ezasındalar.

Yıldızları tesbih tesbih çeker de,
Namaz da arka saf hizasındalar.

İçine nefis sızan **ibadetlerin**,
Birbiri ardınca kazasındalar.

Şair bu şiiri derin anlamlar içermektedir. O erler diyerek insanlar içinde bazı kulları kastederek yaptıkları çeşitli ibadetlere nefsini karıştırdığını ve bu şekilde olan ibadetleri yapmaya çalıştıklarını dile getirirken şiirin önceki dizesinde de ibadetlerden biri olan namaz dinî kavramına açıkça yer verdiği görülmektedir. Şair, nefsin ibadetlere nasıl müdahale ettiğini ve bunun ruhsal arınmaya engel teşkil ettiğini anlatmaktadır. Kişinin ibadetlerinde içsel bir samimiyet eksikliği olduğunu ima etmektedir. Nefsin, yani insanın dünyevi arzularının ve egoist isteklerinin ibadete karışması, o ibadetin manevi değerini bozmaktadır. İbadetlerin kalpten ve samimi bir şekilde yapılması gerektiği, nefsin bu saf hali kirlettiği vurgulandığı söylenebilir. Nefsin etkisiyle yapılan ibadetlerin geçersizleşmesi veya tam anlamıyla yerine getirilememesi anlatıldığı düşünülmektedir.

Tablo 3.14. Beşinci Sınıf Dördüncü Ünite Kazanım ve Dinî Kavramlar

Kazanımlar	Dinî Kavramlar
Peygamberlik hakkında akıl yürütebilme	Peygamber, Elçi
Peygamber kıssalarında verilen öğütleri sentezleyebilme	Davet, Ülülazm, Hz. Muhammed, Kavim, Mucize, Hanif, Beyti mukaddes
Kureş suresini ve bu surenin anlamını okuyarak yorumlayabilme	Sure

Kaynak: Millî Eğitim Bakanlığı, DKAB (4-8. sınıf) Öğretim Programı: Türkiye Yüzyılı Maarif Modeli (2024, s. 16-117).

Bu üniteye üç tane kazanımın olduğu görülmektedir. Kazanımları verirken akıl yürütme ve sentezleme tekniklerinin kullanıldığı tespit edilmektedir. Peygamberlerin görevlerini araştırırken tümdengelim dayalı akıl yürütme tekniği kullanılmaktadır. Daha sonra peygamber kıssalarını içeren bölüm gelmektedir. Kur'an-ı Kerim'de yer alan peygamber kıssalarının tek tek ele alındığı tespit edilmektedir. Öğrencilerin grup halinde etkinlik yapmaları sağlanmaktadır. "Peygamber" kelimesi konunun genelini

kapsayacak şekilde üniteye yer verilen bir dinî kavramdır.²²¹ Bu kavrama şair Necip Fazıl Kısakürek'in birkaç şiirinde yer verdiği görülmektedir. Bu üniteye şairin bu şiirlerinden faydalanılması hem etkinlik çeşitliliği hem de konunun pekişmesi açısından faydalı olacağı düşünülmektedir. Şair ayrıca peygamber kavramının yanı sıra peygambere için kullanılan resul ve nebi kavramlarına da şiirlerinde yer vermektedir. Şairin "Ölçü" başlıklı" şu şiiri konuya ışık tutacak şekildedir.

Müjdecim, Kurtarıcım, Efendim, **Peygamberim;**

Sana uymayan ölçü, hayat olsa teperim.²²²

Bu dizeler, Necip Fazıl Kısakürek'in derin bir teslimiyet ve sevgiyle yazdığı, Hz. Muhammed'e duyduğu derin saygı ve bağlılığı yansıtan bir ifadeye sahip olduğu anlaşılmaktadır. Şair, Peygamberi bir "Kurtarıcı, Efendi ve Peygamber" olarak yücelterek, ona duyduğu sevgi ve itaatin en üst seviyede olduğunu vurgulamaktadır. "Müjdecim, Kurtarıcım, Efendim, Peygamberim;" dizesi, Hz. Muhammed'i sadece bir dini lider olarak değil aynı zamanda insanın hayatını aydınlatan, ona doğru yolu gösteren bir rehber olarak görmenin ifadesi olduğu söylenebilir. Şair, Peygamberi her şeyin üstünde, bir kurtarıcı ve yol gösterici olarak kabul etmektedir. Bu, onun Allah'a olan derin bağlılığını ve inancını simgelemektedir. "Sana uymayan ölçü, hayat olsa teperim" ise, Peygamber'in öğretilerine ve onun hayatına tamamen sadık olmayı ifade etmektedir. Başka bir şiirinde;

Allah, **Resul** aşkıyla yandım, bittim, kül oldum!

Öyle zayıfladım ki, sonunda Herkül oldum.²²³

Bu dizeler şairin peygambere olan sevdasının yürekten koparak dile dökülmüş halidir. Peygamber sevgisinin kendi canından bile daha kıymetli olduğunu dile getirmektedir. "Allah, Resul aşkıyla yandım, bitim, kül oldum!" ifadesi, bir kişinin, Allah'a ve Resul'e olan derin sevgisiyle kendini feda etmesini ve bu aşkın onu manevi olarak nasıl dönüştürdüğünü anlatmaktadır. "Öyle zayıfladım ki, sonunda Herkül oldum" dizesi ise zayıflamanın aslında bir güçlenmeye, manevi bir kudrete dönüşme

²²¹ Paksoy vd., *Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi 5. sınıf*, 128-158.

²²² Kısakürek, *Çile*, 81.

²²³ Kısakürek, *Çile*, 376.

halini ifade etmektedir. Bu tür sözler genellikle tasavvufi bir bakış açısını yansıtır ve içsel dönüşümü simgelemektedir.

Tablo 3.15. Beşinci Sınıf Beşinci Ünite Kazanım ve Dinî Kavramlar

Kazanımlar	Dinî Kavramlar
Dinin mimarimize etkisini çözümleyebilme	Cami, Mescit
Camilerin bölümlerini tanıyabilme	Cami, Kubbe, Minare, Minber, Mihrap, Hutbe, Vaaz, Hatip, Şadırvan, Şerefe,
Kültürümüzde yer alan cami örneklerini karşılaştırabilme	Mescit, cami

Kaynak: Millî Eğitim Bakanlığı, DKAB (4-8. sınıf) Öğretim Programı: Türkiye Yüzyılı Maarif Modeli (2024, s. 16-117).

Bu üniteye üç tane kazanımın olduğu, ana kavramların cami ve mescit olarak tespit edildiği görülmektedir. Müslümanların ibadet yeri olarak kabul edilen cami ve mescitlerin mimariye olan etkisine değinilmektedir. Din ile mimari arasındaki ilişki gözler önüne serilmektedir. Camilerin bölümlerini tanıyabilmek kazanımında camiye dair birçok dinî kavrama yer verildiği tespit edilmiştir. Görseller ile kavramın anlaşılması sağlandığı söylenebilir.²²⁴ Bireyler bu kavramlarla günlük hayatlarında karşılaştıklarından ve birebir canlı gördüklerinden dolayı kavramları anlamlandırmakta zorluk yaşadıkları düşünülmemektedir. Şairin Çile kitabına bakıldığında bu ünite ile ilgili sadece kubbe kavramının geçtiği şiiri yer almakta olup bu kavramın bu yaş seviyesine uygun olmadığı düşünüldüğünden yer verilmemesin isabetli bir karar olabileceği söylenebilir.

3.5.3. Altıncı Sınıf Ünite Kazanımları ve Dinî Kavramları

Beşinci sınıf düzeyinde Allah sevgisi ve inancı benimsetilmeye çalışıldıktan sonra altıncı sınıf düzeyinde Peygamber ve İlahî kitap inancı benimsetilmeye çalışılmaktadır. Müslüman inancına göre Allah'ı seven ve Allah'a inanan biri O'nun elçisi ve Resul'ü olanı da sevmek ve benimsek şartıyla inancının gereğini yerine getireceğinden kademeler arası böyle bir ilişki kurulmaktadır. İman esaslarına göre ilerleyen bir düzen içerisinde İlahî kitap inancı da önemli bir husus olarak görülmektedir. Dinin direği olan namaz ile bu taçlanmaktadır. Altıncı sınıf ders kitabında bireylerin yaş düzeyine uygun konuların yer aldığı görülmektedir. Konu

²²⁴ Paksoy vd., *Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi 5. sınıf*, 162-185.

dağılımına bakıldığında üç ünitenin inanç esasları ile ilgili olduğu diğer iki ünitenin ise sosyal hayatı ilgilendiren konuları kapsadığı söylenebilir.²²⁵

Tablo 3.16. Altıncı Sınıf Birinci Ünite Kazanım ve Dinî Kavramları

Kazanımlar	Dinî Kavramlar
Peygamber ve peygamberlik kavramlarını tanımlar.	Peygamber, Nübüvvet, Resul, Risalet, Nebi
Peygamberlerin özelliklerini ve görevlerini açıklar.	Elçi
Peygamberlerde insanlar için güzel örnekler olduğunu fark eder.	Sıdk, Mucize, İsmet, Tebliğ
Vahyin gönderiliş, amacını araştırır.	Vahiy
İlahi kitapları ve gönderildiği peygamberleri eşleştirir.	İlahî, Suhuf, Ayet, Sure, Tevrat, Zebur, İncil, Kur'an-ı Kerim
Hz. Adem'in (as.) hayatını ana hatlarıyla özetler.	Peygamber
Kunut dualarını okur, anlamını söyler.	Dua

Kaynak: Millî Eğitim Bakanlığı, DKAB Öğretim Programı, (2018, s. 16-40).

Hiz. Muhammed (s.a.s.)'in hayatının tüm yönleriyle din eğitime entegre edilmesi, onun İslam peygamberi olmasından ve İslam'ı kendi hayatında bizzat uygulayarak örnek bir şahsiyet olarak sunmasından kaynaklanmaktadır. Peygamberimizin hayatına dair pek çok kaynak bulunmakla birlikte en birincil kaynak Kur'an-ı Kerim'dir. Bu nedenle Peygamberimizin hayatını konu alan metinlerde Kur'an-ı Kerim'den faydalanmak büyük bir öneme sahiptir. Bu çerçevede, örgün eğitim sistemindeki İlköğretim Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi öğretim programlarında yer alan Hiz. Peygamber ile ilgili ünitelerin²²⁶ bir peygamber anlayışının doğru ve düzgün şekilde oluşmasına katkı sağlayacağı düşünülmektedir. Bu ünite içerisinde inancın en temel hususlarından biri olan peygambere iman ve onlara gönderilen İlahi kitapların neler olduğuna dair bilgiler yer almaktadır. Peygamber kavramının tanımı, Kur'an-ı Kerim'de geçen Peygamber adları, peygamberlerin özellikleri, görevleri, insanlara örnek oluşları ve vahiy konularına temas edildiği görülmektedir. Ünite sonunda ilk insan ve ilk peygamber özelliğine sahip olması adına konunun bütünlüğüne uygun olarak Hiz. Adem'in hayatı ele alınmaktadır. Ünite içerisinde görsellere yer verilmiş olmakta ama konuyu açıklayacak veya konunun akıllarda şekillenmesini sağlayacak daha anlam

²²⁵ Sadullah Macit, *Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi 6. sınıf* (İstanbul: FCM Yayıncılık, 2022).

²²⁶ İlyas Cenikli, "İlköğretim Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi Öğretim Programında Hiz. Peygamber İmajı", *İstanbul Üniversitesi Hasan Ali Yücel Eğitim Fakültesi E-Şarkiyat İlmi Araştırmalar Dergisi*, 5 (2011): 53.

yüklü görsellerle desteklenmesinin faydalı olacağı düşünülmektedir. Konuyla alakalı ayet ve hadise oldukça fazla yer verildiği gözlemlenmektedir. Kavram haritaları basit düzeylerde verilmiş olup daha fazla geliştirilebileceği öngörülmektedir. Disiplinler arası ilişkiden yararlanmak adına kültür ve edebiyatımızın önemli bir parçası olan şiirlerden faydalanılarak konunun somutlaştırılması, anlamsal açıdan derinleştirilmesi, neslin tanınması gerektiği düşünülen önemli şahsiyetlerin varlığının farkına varması adına önem arz ettiği düşünülmektedir.²²⁷ Bu bağlamda Necip Fazıl gibi önemli bir şahsiyetin Çile adlı şiir kitabındaki şiirlere ünite içerisinde peygamber dinî kavramının daha etkin hale getirilmesi için yer verilmesinin uygun olabileceği düşünülmektedir. Şair peygamber başlıklı şiiri ile peygamber sevgisini dile getirmektedir:

PEYGAMBER

Sen, fikir kadar güzel;

Ve tek, birden daha tek!

İtrını süzmüş ezel;

Bal sensin, varlık petek...²²⁸

Şairin Çile kitabında başka şiirlerinde de peygamber kavramı geçmektedir ama bu ünite de kavramının anlamına en uygun olduğu düşünülen şiirine yer verilmesi daha isabetli olacağı söylenebilir. Şair burada, sevgilinin yalnızca fiziksel değil, manevi ve entelektüel güzelliklerini de öne çıkarıyor. "Sen, fikir kadar güzel" ifadesi, sevgilinin aklının ve düşüncelerinin güzelliğine dikkat çekerken; "Ve tek, birden daha tek!" dizesi, sevgilinin eşsizliğini vurguluyor. "İtrını süzmüş ezel; / Bal sensin, varlık petek" kısmı ise, sevgilinin varlık aleminin özüdür, en saf haliyle bal gibi tatlı ve değerli olduğunu ima eder.

²²⁷ Macit, *Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi 6. sınıf*, 10-29.

²²⁸ Kısakürek, *Çile*, 64.

Tablo 3.17. Altıncı Sınıf İkinci Ünite Kazanım ve Dinî Kavramlar

Kazanımlar	Dinî Kavramlar
İslam’da namaz ibadetinin önemini, ayet ve hadislerden örneklerle açıklar.	Namaz, İbadet, Din, Mümin, Secde, Kul, Rab
Namazları, çeşitlerine göre sınıflandırır.	Farz, Vacip, Nafile, Farz-ı Kifaye
Namazın kılınışına örnekler verir.	Ezan, Günah, Kamet, Sünnet, Abdest, Tahiyat, Rekât, Vitir, Hutbe, Bayram, Cenaze, Teravih, Cami, Salat
Hz. Zekeriya’nın (as.) hayatını ana hatlarıyla tanır.	Peygamber
Fil suresini okur, anlamını söyler.	Sure

Kaynak: Millî Eğitim Bakanlığı, DKAB Öğretim Programı, (2018, s. 16-40).

Namaz ünitesi hali hazırda altıncı sınıf ders kitaplarında yer almakta olup maarif modeli ile beşinci sınıf düzeyi ders kitaplarına da eklenen bir konu olarak görülmektedir. Üniteye konu ile ilgili ayet, hadis, görseller ve kavram haritalarından yararlanılarak konunun pekiştirilmeye çalışıldığı gözlemlenmektedir.²²⁹ Etkinlik sayısının ise daha fazla yapılarak öğrencilerin konuya olan ilgisinin arttırılabileceği öngörülmektedir. Beşinci sınıf ders kitabına bakıldığında bu hususunun bol etkinlikli ve görselli bir şekilde uygulandığı görülmektedir. İslam inancının en önemli hususlarından biri olan namaz konusunun öğrencilere sevdirmesi ve hayatlarında uygulanabilirliğinin sağlanabilmesi açısından ders kitaplarının içeriğinin zenginleştirilmesi gerektiği öngörülmektedir. Burada namaz kavramının ve onun öneminin kavratılması adına Necip Fazıl Kısakürek’in Çile kitabında yer alan şiirlerinden birkaçının ders kitaplarında ünitenin içeriğinde yer alması konunun anlaşılmasını kolaylaştıracakı söylenebilir.

Bu kasvet dünyasında kalmadı özlediğim,

Namaz vaktinden başka, ânını gözlediğim...²³⁰

Bu dizeler, Necip Fazıl Kısakürek’in manevi bir derinlik arayışı, içsel huzuru bulma çabası ve dünyadan uzaklaşma isteğini çok etkili bir şekilde ifade etmektedir. Şair dünya hayatının geçici ve kasvetli doğasını, içindeki boşluğu ve arayışı dile getirmektedir. "Bu kasvet dünyasında kalmadı özlediğim," cümlesi dünya hayatının her şeyin geçici, sıkıcı ve karanlık olduğu bir yer olduğunu, buradaki tüm arayışların ve isteklerin tatmin olmadığını anlatmaktadır. "Kasvet" kelimesi duygusal ve manevi bir

²²⁹ Macit, *Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi 6. sınıf*, 32-56.

²³⁰ Kısakürek, *Çile*, 279.

daralma, bir tür umutsuzluk anlamına gelmektedir. Şair bu dünyada aradığı huzuru, anlamı ve mutluluğu bulamamaktadır. "Namaz vaktinden başka, ânını gözlediğim" dizesi, şairin tek huzur kaynağının, içsel dinginlik bulduğu anların namaz vakti olduğunu ifade etmektedir. Namaz, sadece bir ibadet değil aynı zamanda şair için dünyadan uzaklaşma, ruhsal bir arınma ve Allah ile olan bağına güçlendirme anı olduğunu dile getirmektedir. Bu dizede şairin dünyevi sıkıntılardan kaçışı, manevi huzura ve Allah'a yönelmesi vurgulanmaktadır. Namaz onun için bir sığınak, bir beklenen an haline gelmektedir. Şair namaz başlıklı şiirinde ise bu dini kavrama şu şekilde yer vermektedir;

Namaz, sancıma ilâç, yanık yerime merhem;

Onsuz, ebedî hayat benim olsa istemem!²³¹

Şairin namaz kavramının geçtiği başka şiirleri de yer almaktadır. Ama burada bu iki şiirin yer alması yeterli görülmektedir. Şiirlere bakıldığında şairin namaz ile ilgili duygularının yer aldığı, namaza karşı hangi hislerle yaklaştığı anlaşılmaktadır. İçinde bulunduğu hayattan hiçbir zevk ve tat alamadığını bunu ancak namaz ile sağlayabildiğini dile getirmektedir. Ayrıca tüm dertlerine namaz ibadeti ile çare bulunduğunu söylemektedir. Namaz ibadeti insanın ruhuna en derinden yerleştiğinde o anda bulunan huzurun başka hiçbir şey de bulunamayacağı görülmektedir.

Tablo 3.18. Altıncı Sınıf Üçüncü ünite Kazanım ve Dinî Kavramlar

Kazanımlar	Dinî Kavramlar
İslam dininin yasakladığı zararlı alışkanlıklara ayet ve hadislerden örnekler verir.	Put, Şeytan, Ayet
Zararlı alışkanlıkların başlama sebeplerini sorgular.	Haram
Zararlı alışkanlıklardan korunma yollarını tartışır.	Mekruh
Zararlı alışkanlıklardan kaçınmaya istekli olur.	-
Hz. Yahya'nın (as.) hayatını ana hatlarıyla tanır.	Peygamber
Tebbet suresini okur, anlamını söyler.	Sure

Kaynak: Millî Eğitim Bakanlığı, DKAB Öğretim Programı, (2018, s. 16-40).

İslam'ın sakınılmasını istediği bazı davranışları ele alan bu ünite de dinî kavram sayısının oldukça az olduğu tespit edilmektedir. Buna rağmen put ve şeytan gibi diğer

²³¹ Kısakürek, Çile, 458.

ünitelerde geçmemiş yeni kavramlar karşımıza çıkmaktadır.²³² Bu kavramlar da dinin içerisinde yer alarak insanların sorguladıkları, anlamlandırmaya çalıştıkları kavramlardır. Necip Fazıl Kısakürek'in Çile adlı kitabında "Ve Gelir, Davetiye ve Beklenen" adlı şiirlerinde bu kavramlara yer verildiği görülmekte ama şiirlerin anlamsal düzeyleri altıncı sınıf yaş seviyesi ile uyuşmadığından burada bu şiirlere yer verilmesinin uygun olmayacağı düşünülmektedir.

Tablo 3.19. Altıncı Sınıf Dördüncü Ünite Kazanım ve Dinî Kavramlar

Kazanımlar	Dinî Kavramlar
Hiz. Muhammed'in (s.a.v.) davetinin Mekke Dönemini değerlendirir.	Mekke, Kâbe, Put, Cebrail, Rab, Vahiy, Melek, Yahudilik, Hristiyanlık, İslam
Medine'ye hicretin sebep ve sonuçlarını irdeler.	Medine, Müşrik, Müslüman, Sahabe, Hicret
Hiz. Muhammed'in (s.a.v.) davetinin Medine Dönemini değerlendirir.	Boykot, Ensar, Muhacir, Suffe, Mescit, Bedir, Hendek, Uhud, Rıdvan Biati, Hudeybiye, Cenaze, Miraç, cennet
Nas suresini okur, anlamını söyler.	Sure

Kaynak: Millî Eğitim Bakanlığı, DKAB Öğretim Programı, (2018, s. 16-40).

Altıncı sınıf öğrencilerinin yaş seviyeleri göz önüne alındığında ders kitabı içerisinde yer alan konuların hem öğretimi hem de öğrencilerin bu konuları kavrayışı açısından gerçekten zorlayıcı olabileceği düşünülmektedir. Müşriklerle ilişkiler, sosyal unsurlar ve dinî kavramlar soyut düşünme becerisi henüz tam gelişmemiş olan bu yaş grubu için anlaşılması güç olabilir. İsrâ ve Miraç gibi konular da oldukça derin ve sembolik anlamlar içermektedir. Bu tür konular hem dinî hem de felsefi açılardan çok katmanlıdır. Öğrencilerin bu konuları anlaması için, öğretmenlerin konuyu basit ve somut örneklerle belki hikâye şeklinde veya güncel hayattan bağlantılar kurarak anlatması önemli olabilir. Ayrıca sosyal unsurlar ve eğitimle ilgili içeriğin öğrencilerin kendi yaşamlarına yansıyan yönlerine vurgu yaparak açıklanması onların ilgisini çekebilir ve anlamalarını kolaylaştırabilir. Bundan ötürü daha az detay içeren bir programın yayımlanmasının daha uygun olabileceği vurgusu gerçekten önem arz etmektedir. Esnek programlar, öğretmenlerin kendi yöntem ve yaklaşımlarını daha rahat bir şekilde uygulayabilmelerini sağlayabildiği söylenebilir. Bu da öğrencilerle daha verimli bir etkileşim kurabilmelerine olanak tanır. Aynı zamanda, öğretmenlerin kendilerini daha az baskı altında hissetmeleri ve süreci daha rahat bir şekilde yönetebilmeleri, eğitimin kalitesini artırmaktadır. Özellikle küçük yaş grupları söz

²³² Macit, *Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi 6. sınıf*, 58-72.

konusu olduğunda, "az bilgi, çok sevgi" yaklaşımının benimsenmesi gerçekten de anlamlı bir yaklaşım olduğu söylenebilir. Bu yaşlarda, öğrencilerin temel ihtiyaçları daha çok güven, ilgi ve sevgiyle karşılanmalı, bilgiyi fazla yüklemekten onlara öğrenme fırsatları sunulmalıdır. Bu yaklaşım, onların öğrenme süreçlerini daha sağlıklı bir temele oturtacağı düşünülmektedir.²³³ Bu kadar soyut kavram ve anlamsal yoğunluğun bir şekilde etkinliklerle, görsellerle veya diğer kullanılan yöntemlerle anlaşılır hale gelmesi sağlanabilir. Bu yöntemlerden biri de şiir olabileceği öngörülmektedir. Burada Necip Fazıl'ın Çile adlı kitabında yer alan şu dizelere yer verilmesinin üniteye geçen bazı dinî kavramların anlaşılmasını kolaylaştıracağı düşünülmektedir.

Bir hamam ki, arınma gayesinden şaheser;

Arınmışların yeri, **cennette** nurlu Kevser.²³⁴

Kevser denilen suyun cennette yer aldığı, günahlardan bu su ile arınabileceği ve arınan kişilerinin yerinin de cennet olacağı bu dizelerden anlaşılabilmektedir. "Bir hamam ki, arınma gayesinden şaheser" ifadesi fiziksel bir temizlikten çok ruhsal bir arınmayı ima etmektedir. Burada hamam, sadece bedeni değil aynı zamanda ruhu da temizleyen bir mecra olarak betimlendiği görülmektedir. Hamam, tasavvufta ve İslam kültüründe genellikle arınmanın, yenilenmenin ve temizliğin simgesi olarak kabul edilmektedir. "Arınmışların yeri, cennette nurlu Kevser" ise, arınmış insanların cennetteki en yüksek ve en saf yere yerleşeceğini belirtilmektedir. Kevser, cennetteki bir içecek ve aynı zamanda Allah'ın nimetinin bir sembolü olduğu söylenebilir. Bu dizeler, ruhsal arınma ile cennet ve Allah'ın sonsuz nimetlerine ulaşma fikrini ön plana çıkarmaktadır. Şair başka bir şiirinde;

Geçti bir **cenaze** peşinde ömrün;

Bilemem, vardığın neresi, bugün?

Her gün yürüdüğün kadar yürüdün,

Arkasından kendi ölünün, gördüm...²³⁵

²³³ Kahraman, "Ortaokul Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi Ders Kitaplarında Yer Alan Hz. Muhammed (S.A.S.) ile İlgili Ünitelerin Öğretim Programı Kazanımlarının Gerçekleşmesine Katkısı", 42-43.

²³⁴ Kısakürek, *Çile*, 188.

²³⁵ Kısakürek, *Çile*, 275.

Şairin hayatın geçiciliğini ve ölümle yüzleşmeyi derin bir şekilde ele aldığı şiir dizeleri olduğu düşünülmektedir. Şair burada, ölümün kaçınılmaz olduğunu ve insanın hayatını bir cenaze yürüyüşü gibi sonu belli bir yolculuk olarak düşündüğünü ifade etmektedir. "Geçti bir cenaze peşinde ömrün;" cümlesi insanın hayatının özünde ölümün her an yakın olduğuna dair bir farkındalık taşımaktadır. "Cenaze" kelimesi burada hayatın sonunun bir sembolü olarak yer almaktadır. Şair, hayatın her anının aslında bir ölüm yolculuğuna doğru ilerlediğini anlatmaktadır. Cenaze, sadece fiziksel bir ölüm değil; insanın yaşarken her an geçirdiği bir tür manevi "ölüm" süreci olarak da görülebilir. "Bilemem, vardığın neresi, bugün?" dizesi ise ölümün kesinliği ve hayatın belirsizliği arasında bir bağ kurmaktadır. İnsan, ömrünü geçirdiği her anın sonunda nereye vardığını ve neye ulaşmak istediğini sorgulamaktadır. Vardığımız yerin ne olduğunu kesin olarak bilemesek de ölümün bir nihai hedef olduğu gerçeği değişmemektedir. "Her gün yürüdüğün kadar yürüdün," ifadesi insanın hayatının her gününün bir adım daha atmak anlamına geldiğini ima etmektedir. Yavaş ama sürekli bir hareketin, bir yolculuğun içerisinde olduğumuzu hatırlatmaktadır. Her adım, ölümüne yaklaşan bir adım olabilir. "Arkasından kendi ölünün, gördüm..." dizesi ise derin bir tasavvufi düşünceyi içermektedir. Şair kişinin kendi ölümünü bir dış gözle görmesi, aslında insanın kendi ölümüne dair bir farkındalık geliştirmesini anlatmaktadır. Burada bir nevi ölüme "yakın bir bakış" söz konusu olabilmektedir. Şair, ölümün gerçeğini bir yandan uzak bir şey olarak değil; bizzat kendi iç yolculuğunda hissetmektedir. Bu dizeler hayatın ölümle iç içe olduğunu, her adımın bu yolculukta bir adım daha olduğunu, fakat nihayetinde herkesin "kendi ölüsünü" göreceğini hatırlatan derin bir felsefi mesaj taşıdığı söylenebilir.

Tablo 3.20. Altıncı Sınıf Beşinci Ünite Kazanım ve Dinî Kavramları

Kazanımlar	Dinî Kavramlar
Toplumumuzu birleştiren temel değerleri fark eder.	Ehl-i Beyt, Peygamber, Rab
Dinî bayramların ve önemli gün ve gecelerin toplumsal bütünleşmeye olan katkısını yorumlar.	Bayram, Namaz, Berat, Regaib, Mikail, Melek, Miraç, Mevlit, Kandil, Kadir, Ruh

Kaynak: Millî Eğitim Bakanlığı, DKAB Öğretim Programı, (2018, s. 16-40).

Bu ünite içerisinde İslam dininde yer alan önemli gün ve gecelere değinilmektedir. Ünite içerisinde hem Yunus Emre hem de Mehmet Akif Ersoy gibi edebiyatımızda önemli yer edinmiş iki şahsiyetin şiir dizelerine yer vererek konunun

pekiştirildiği gözlemlenmektedir.²³⁶ Ancak şiir dizelerinde dinî kavramlara rastlanmadığı için çalışmanın amacına uygunluk olması nedeniyle edebiyatımıza nam salmış diğer bir şair olan Necip Fazıl Kısakürek'in şiir dizelerine yer verilmesinin uygun olacağı düşünülmektedir. Şairin Allah lafzı yerine “Rab” kavramına Çile kitabında birçok şiirinde yer verdiği görülmektedir. Onlardan konunun içeriğine uygun olan dizesi şu şekilde geçmektedir:

...

Rabbim isterse, sular бүклүм бүклүм burulur,

Sırtına Sakarya'nın Türk tarihi vurulur

Eyvah, eyvah Sakarya'm sana mı düştü bu yük?

Bu dâva hor, bu dâva öksüz, bu dâva büyük!..²³⁷

Şair birçok şiirinde olduğu gibi bu dizelerde de “Rab” kavramını Allah lafzı yerine kullanmaktadır. "Rabbim isterse, sular бүклүм бүклүм burulur," dizesi Allah'ın kudretinin sınırsız olduğunu ve her şeyi değiştirebileceğini dile getirmektedir. "Sular бүклүм бүклүм burulur" ifadesi tabiatın, doğanın ve olayların Allah'ın iradesine göre şekilleneceğini anlatan bir metafor olduğu söylenebilir. Şair burada büyük değişimlerin ve dönüşümlerin Tanrı'nın isteğiyle gerçekleşebileceğini ima etmektedir.

3.5.4. Yedinci Sınıf Ünite Kazanım ve Dinî Kavramları

Bu yaş grubu kimlik arayışlarının başladığı, değer yargılarının olduğu bir dönemdir. Bu düzeyde bulunan kazanımlar sayesinde öğrenciler dinî bilgiyi kuru bir ezber olarak değil, yaşamlarına yön verecek bir rehber olarak görmeye başlarlar.

²³⁶ Macit, *Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi 6. sınıf*, 102-117.

²³⁷ Kısakürek, *Çile*, 399.

Tablo 3.21. Yedinci Sınıf Birinci Ünite Kazanım ve Dinî Kavramlar

Kazanımlar	Dini Kavramlar
Varlıklar âlemini özelliklerine göre ayırt eder.	Âlem, Cin, Melek, Kul, Rab, Gayb
Melekleri özellikleri ve görevlerine göre sınıflandırır.	Melek, Cebrail, Mikail, Azrail, İsrâfil, Kirâmen Kâtibin, Münker-Nekir, Rahmet, Hafaza
Dünya hayatı ile ahiret hayatı arasındaki ilişkiyi yorumlar.	Şer, Mükafat, İman, Ahiret
Ahiret hayatının aşamalarını açıklar.	Ahiret, Kıyamet, Mahşer, Mizan, Amel, Takva, Cennet, Cehennem, Hesap, Ölüm
Allah'ın (c.c.) adil, merhametli ve affedici olması ile ahiret inancı arasında ilişki kurar.	Şeytan
Hz. İsa'nın (as.) hayatını ana hatlarıyla tanımlar.	Peygamber
Nas suresini okur, anlamını söyler.	Sure

Kaynak: Millî Eğitim Bakanlığı, DKAB Öğretim Programı, (2018, s. 16-40).

Yedinci sınıf konuların ve dinî kavramların daha soyut boyutta yer aldığı görülmektedir. Ahiret, melek, cin vb. soyut kavramlara yoğun bir şekilde yer verildiği gözlemlenmektedir. Melek ve meleklerin özellikleri, ahiret hayatı ve aşamalarına ayrıntılı bir şekilde yedinci sınıf ders kitabında yer verildiği görülmektedir. Ölümün, canlıların karşılaştığı kaçınılmaz bir gerçek olduğu ancak bu durumun bir yok oluş anlamına gelmediği düşüncesi anlatıldığı söylenebilir. Bu bağlamda, insanların gerçekleştirdikleri her eylemin hesabını verecekleri bir yerin varlığına inanılması gerektiği ve bu yerin ahiret yurdu olacağı düşüncesi benimsenmelidir. Ahiret hayatına inanmak, ilahi adalet ilkesine dayanmaktadır. Yani, bu dünyada işlenen en küçük kötülüğün ya da iyiliğin karşılığının mutlaka alınacağı bir ahiret hayatı olduğu inancı benimsenmektedir.²³⁸ Bu bakış açısı, ahiret inancını açıklamak için önemli bir temel sunmaktadır. Ahiret hayatına inanmak, ilahi adalet anlayışına dayanmaktadır. Yani bu dünyada işlenen her türlü davranışın, iyiliğin veya kötülüğün, karşılığını bulacağı bir ahiret hayatının olduğu vurgulanmaktadır. Bu yaklaşım, öğrencilerin doğru ve yanlış arasındaki farkı, ahiret inancı üzerinden anlamlandırmalarına yardımcı olabilmektedir. Ahirete inanmak, insanların yaptıkları eylemlerin bir anlamı olduğunu, bir hesap verme zorunluluğu taşıdığını öğretmek için etkili bir yol olabilir. Bu şekilde, ahiret hayatı inancı, ilahi adaletin işlediği bir yer olarak kavramsallaştırılmış olabilmektedir. Bireylerin bu soyut kavramları anlamlandırmaları ve kavramların anlamlarına tam

²³⁸ Kocalı, “Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi Dersindeki Ahiretle İlgili Kazanımların Değerlendirilmesi”, 32.

anlamıyla vakıf olabilmeleri adına Necip Fazıl Kısakürek'in Çile adlı kitabında yer alan şiirlerden faydalanmanın yerinde olacağı düşünülmektedir.

Kara gökler kül rengi bulutlarla kapanık;

Evlerin bacısını kolluyor yıldırımlar.

İn **cin** uykuda, yalnız iki yoldaş uyanık;

Biri benim, biri de serseri kaldırımlar.²³⁹

Şiirin anlamı, dış dünyadaki kaos ve karanlıkla iç dünyadaki yalnızlık arasında bir paralellik kurmaktadır. Burada "serseri kaldırımlar" ifadesiyle toplumsal normlardan uzak, yalnız ve huzursuz bir varoluşu betimlediği görülmektedir. Necip Fazıl, bu şiirle varoluşsal bir yalnızlık ve belirsizlik duygusu verirken, aynı zamanda bireyin yalnızca kendi düşüncelerinin, kaygılarının ve varoluşunun farkında olduğu bir durumu da vurgulamaktadır. Şair başka bir şiirinde;

Ne derlerse desinler,

Yakın dostlarım **cinler**...

Havanın ve alevin

Kemiksiz çocukları;

Yüz bir odalı evin

Haşmetli konukları

Rüzgârdan topukları,

Yakın dostlarım **cinler**...²⁴⁰

Şairin cin kavramını hep yalnızlığının yoldaşı olarak ele aldığı görülmektedir. Şair burada kendini yalnız ve farklı bir dünyada hisseden bir kişiliği tasvir etmektedir. "Ne derlerse desinler, / Yakın dostlarım cinler..." dizeleri şairin toplumdan ya da insanlar arasındaki normlardan dışlanmış, belki de mistik ya da ruhsal bir boyutta varlıklar arasında bir bağ kurduğunu ima etmektedir. Cinler burada, metaforik olarak şairin içsel dünyasında yer alan ve toplumun genellikle anlamadığı bir başka boyuttan

²³⁹ Kısakürek, *Çile*, 157.

²⁴⁰ Kısakürek, *Çile*, 210.

gelen varlıklar olarak tasvir edilmektedir. "Havanın ve alevin / Kemiksiz çocukları" ifadesi ise somut olmayan manevi ya da doğaüstü varlıkların, hava ve ateş gibi elemanlardan türemiş gibi bir izlenim yaratmaktadır. Cinlerin "kemiksiz" olması onların maddi dünyaya ait olmayıp daha soyut ve ruhsal bir doğaya sahip olduklarını ifade etmektedir. "Yüz bir odalı evin / Haşmetli konukları" dizesi cinlerin varlıklarını bir sarayda misafir gibi görerek onların önemine ve etkilerine dair bir izlenim uyandırdığı söylenebilir. "Rüzgârdan topukları" ise cinlerin hareketliliğini ve görünmeyen şekilsiz doğalarını simgelemektedir. Bu dizelerde şairin ruhsal ve manevi bir dünya arayışında olduğu, maddi dünyanın dışındaki varlıklarla bir tür bağlantı kurduğu ve bu dünyada yalnız olmadığını hissettiği anlaşılabildiği söylenebilmektedir. Aynı zamanda şairin bir bakıma toplumdan kopmuş ve yalnız bir varlık olma durumunu da dile getirdiği düşünülmektedir. Şair başka bir şiirinde;

Gözlerim müebbette,

Günü gelir elbette...

Gelir, **melek** nöbette,

Safa geldi, hoş geldi.²⁴¹

Şair burada vakti geldiğinde Azrail meleğinin geleceğini ve bunu sabırsızlıkla beklediğini, gelişini de hoş karşılayacağını dile getirmektedir. Burada geçen meleğin "Azhail" olduğunu şiirin ifade ettiği anlamdan çok rahatlıkla çıkarılabilmektedir. "Gözlerim müebbette" ifadesi gözlerin sonsuza kadar bir şeyleri beklediğini, bir bakışın ya da arayışın bitmeyeceğini anlatmaktadır. "Günü gelir elbette" ise her şeyin bir zamanının olduğunu, er ya da geç beklenenin, arzulananın geleceğini ifade etmektedir. Bu dizeler bir tür teslimiyet ve sabır anlayışı taşımakta, bir şeyin vaktinin geldiğinde her şeyin yerli yerine oturacağına dair bir güven duygusu oluşturmaktadır. "Gelir, melek nöbette" dizesi ise göksel bir varlığın veya ilahi bir huzurun geleceğine işaret etmektedir. Melek, genellikle koruyucu ve iyilik simgesi olarak kabul edildiği söylenebilir. Nöbet tutmak, bir bekleyiş ve devamlılıkla ilgili bir durumu simgelemektedir. Bu da ruhsal bir uyanış ya da ilahi huzur beklentisini ifade ettiği düşünülmektedir. "Safa geldi, hoş geldi" kısmı ise, bir anlamda neşeli bir kabul ve hoş bir karşılama anlamına gelmektedir.

²⁴¹ Kısakürek, *Çile*, 132.

Tablo 3.22. Yedinci Sınıf İkinci Ünite Kazanım ve Dinî Kavramları

Kazanımlar	Dinî Kavramlar
İslam’da hac ibadetinin önemini ayet ve hadisler ışığında yorumlar.	Hac, İbadet, Müslüman, İhram, Arafat, Vakfe, Kâbe, Tavaf, Farz, Mekke
Haccın yapılışını özetler.	İhram, Mikat, Tavaf, Şavt, Sa’y, Arafat, Vakfe, Müzdelife, Mina, Hacerü’l Esved, Kâbe, Telbiye
Umre ibadeti ve önemini açıklar.	Umre, Farz, Sünnet
Kurban ibadetini İslam’ın yardımlaşma ve dayanışmaya verdiği önem açısından değerlendirir.	Kurban, İbadet, Nisap, Adak, Akika
Hiz. İsmail’in (as.) hayatını ana hatlarıyla tanıır.	Zemzem, Kâbe
En’âm suresi 162. ayeti okur, anlamını söyler.	Sure, Ayet

Kaynak: Millî Eğitim Bakanlığı, DKAB Öğretim Programı, (2018, s. 16-40).

Beş kazanımdan oluşan bu ünite de İslam’ın beş şartından biri olan hac vazifesinin aşamaları, hac ile umre arasındaki farklılıklar, kurban ibadeti detaylı bir şekilde anlatılmaktadır. Konu birçok ayet ve hadis ile desteklenerek açıklanmaktadır. Dinî kavramlar görsellerle beraber ifade edilmektedir. Konunun ardından konuyla ilişkili olan peygamber hayatına yer verilmektedir. Konuların ve kavramların daha çok bilgi düzeyinde aktarılmaya çalışıldığı görülmekte olup bireylerin ezberci anlayıştan uzak derse daha aktif bir şekilde katılmaları adına etkinlik sayısının artırılmasının gerekliliği öngörülmektedir. Bu ünite de kavramların sadece dini anlamları açısından ele alınmış olduğu görülmektedir.²⁴² Bu açıdan şairin şu şiirinde yer alan Kâbe dini kavramına yer verilmesinin uygun olduğu düşünülmektedir.

...

Sen hiçliğe bakan yön!

Hep sıfır arka ve ön.

Dosdoğru **Kâbe**’ye dön,

O’nun ümmetinden ol.²⁴³

"Sen hiçliğe bakan yön" ifadesi, insanın içsel boşluk ve anlamsızlık içinde kaybolduğu bir durumu tasvir ederken, "Hep sıfır arka ve ön" ise zamanın ve varlığın

²⁴² Selahattin Çamyar, Hacer Yıldız, *Ortaokul ve İmam Hatip Ortaokulu Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi 7 Ders Kitabı* (Ankara: Gün Yayıncılık, 2022), 35-55.

²⁴³ Kısakürek, *Çile*, 397.

boşlukta bir döngüye girmesini simgelemektedir. Ancak şair, bu karamsar bakış açısının ötesine geçilmesi gerektiğini vurgulamaktadır. "Kâbe'ye dön" ifadesi, manevi bir yönelimi, inançlı bir yaşantıyı simgelemektedir. Kâbe, İslam dünyasında en kutsal mekânlardan biri olarak kabul edilmekte ve burada "O'nun ümmetinden ol" dizesiyle, şair insanı sadece kendi içsel yalnızlığından sıyrılıp daha büyük bir inanç ve yönelişle, daha yüksek bir değerle bütünleşmeye çağırmaktadır.

Tablo 3.23. Yedinci Sınıf Üçüncü Ünite Kazanım ve Dinî Kavramları

Kazanımlar	Dinî Kavramlar
Güzel ahlaki tutum ve davranışları örneklerle açıklar.	Ahlak, Münafık
Örnek tutum ve davranışların, birey ve toplumların ahlaki gelişimine olan katkısını değerlendirir.	Mümin
Tutum ve davranışlarında ölçülü olmaya özen gösterir.	Kur'an-ı Kerim
Hz. Salih'in (as.) hayatını ana hatlarıyla tanır.	Peygamber, Mucize
Felak suresini okur, anlamını söyler.	Sure, Felak

Kaynak: Millî Eğitim Bakanlığı, DKAB Öğretim Programı, (2018, s. 16-40).

Peygamberlerin hayatlarında ve kişiliklerinde bulunan güzel ahlaka örnek davranışlar ünite kazanımları içerisinde yer almaktadır. Güzel ahlak hem fert hem de toplum hayatının her alanını kapsamakta ve olumlu bir şekilde etkilemektedir. Güzel ahlaklı insanlar hep iyi davranışları yapmayı seçmektedir. Doğruluğu, affetmeyi, yardımlaşmayı, güler yüzlü olmayı vb. her türlü güzel davranışı tercih ederek günahattan, kötülükten uzaklaşmayı gaye edinmektedirler. Yedinci sınıfın bu kazanımları ile de bireylere ahlak ve güzel ahlakın hangi davranışlar ile kazandırılacağı ve bunu din açısından önemli şahsiyetler olan peygamberlerin sergiledikleri güzel davranışlar verilerek yapılmaya çalışıldığı görülmektedir. Görsellerle desteklenmeye çalışılan konu çeşitli ayet ve hadislerden örnekler verilerek açıklanmaya çalışılmaktadır. Kavram haritaları ile de sözcük dağarcıkları zenginleştirilmektedir. "Vatan sevgisi" başlığı altında işlenen konu ile ilişkili olarak edebiyatımızda ün yapmış şairlerden biri olan Mehmet Akif Ersoy'un İstiklal Marşı şiirinin dizeleriyle konunun pekiştirilmeye çalışıldığı görülmektedir. Bu yüzden tekrar bir şiire verilmesine gerek görülmemektedir.

Tablo 3.24. Yedinci Sınıf Dördüncü Ünite kazanım ve Dinî Kavramlar

Kazanımlar	Dinî Kavramlar
Hiz. Muhammed'in (s.a.v.) insani yönünü ayetlerden hareketle yorumlar.	Peygamber, Allah, Kul, İslam, Kur'an-ı Kerim, İman
Hiz. Muhammed'in (s.a.v.) peygamberlik yönüyle ilgili özelliklerini ayırt eder.	Elçi, Risalet, Nübüvvet, Resul, Hâtemü'l Enbiya, Rahmet, Ahiret
Kâfirûn suresini okur, anlamını söyler.	Sure, Kâfir

Kaynak: Millî Eğitim Bakanlığı, DKAB Öğretim Programı, (2018, s. 16-40).

İlköğretim çağındaki bireylerin inanmaya yatkın olduğu bu dönemde, onların anlam dünyasında yer edebilecek bilgilerin, yaşlarına ve algılama kapasitelerine uygun şekilde verilmesi önemlidir. Hiz. Muhammed (s.a.s.) ve onun hayatı, bu dönemde anlatılacaksa, öğrencilerin zihinsel ve duygusal gelişimlerine uygun bir şekilde sunulması gerektiği düşünülmektedir. Bu dönemde çocuklar soyut düşünme yeteneklerini henüz tam olarak geliştirmedikleri için, somut örnekler ve hikayeler üzerinden yaklaşmak daha verimli olabilir. Örneğin, Hiz. Muhammed'in (s.a.s.) hayatından öğretici ve moral verici olaylar, çocukların anlayabileceği basit ve anlaşılır dilde aktarılabilir. Çocuklar, sevgi, doğruluk, yardımlaşma gibi değerleri öğrenebilirler. Ayrıca, onun karakteri ve insanlara olan merhameti, empati ve adalet anlayışı gibi konular üzerinde durularak, onları olumlu davranışlar konusunda cesaretlendirecek bilgiler verilebilir. Bu şekilde, çocukların iman dünyasında anlamlı ve olumlu izler bırakmak, onların değerler eğitimi açısından faydalı olacaktır. Bu üniteye siyer anlatımından ziyade daha şahsi konuların ele alındığı görülmektedir. Vahiy, Risalet, nübüvvet gibi soyut kavramlar ağırlıklı olarak yer almakta olup bu kavramların tanımları üzerine yoğunlaşmaktadır. İlk konu ile birlikte peygamberin insani olarak birtakım görevlerinin olduğundan bahsedilmektedir.²⁴⁴ Bu anlatım ile bilgilendirme yapılmaktadır. Bu da bireyde kalıcı bir öğrenimin gerçekleşmesini sağlayacak bir anlatım olmadığı öngörülmektedir. Öğrenci böyle bir anlatımla kendi yaşantısıyla bağlantı kuramayabilir bu da öğrenmenin eksik ve istenilen şekilde olmasını sağlamamaktadır. Bu yüzden disiplinler arasından faydalanılarak işlevselliğin artırılması sağlanabilir. Edebiyat alanında şiir bu konuda etkin bir rol alabilir. Ünite kazanımları içinde yer alan dinî kavramlardan rahmet kelimesi Necip Fazıl Kısakürek'in Çile kitabındaki birçok şiirinde yer alan "Rahmet" kavramının geçtiği şiir dizelerinden iki tanesine burada yer verilmesi isabetli olacağı öngörülmektedir.

²⁴⁴ Çamyar, Yıldız, *Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi 7. sınıf*, 81-97.

Güzel Allah'ım senden ne gelecekse gelsin;

Sen ki, **rahmetinle** de kahrınla da güzelsin.²⁴⁵

Şair burada, Allah'a olan teslimiyetini ve her türlü duruma kabulünü ifade edilmektedir. "Güzel Allah'ım senden ne gelecekse gelsin" ifadesi bir insanın Allah'a olan güvenini, O'na olan derin inancını ve her durumda O'na teslimiyetini simgelediği düşünülmektedir. Şair, hayatında ne olursa olsun Allah'tan gelen her şeyi kabul eder ve O'nun iradesine rıza gösterdiği söylenebilir. "Sen ki, rahmetinle de kahrınla da güzelsin" dizesi ise Allah'ın her türlü yönünün güzelliğini vurgulamaktadır. Allah hem rahmetiyle hem de gazabı (kahrı) ile güzeldir. Çünkü her iki hal Allah'ın hikmetine ve adaletine işaret etmektedir. Rahmet, insanların ihtiyaçlarına karşılık gelen bir merhametken kahr da bazen insanların hatalarına karşı bir düzeltme ve uyarıdır. Her ikisi de Allah'ın yüceliğini ve adaletini ortaya koymaktadır. Başka bir şiirinde rahmet kavramına şöyle yer vermiştir:

Yaradan **rahmetini** kahrından üstün saydı;

Ne olurdu halimiz, gözyaşı olmasaydı?²⁴⁶

İlk şiirde Allah'ın sıfatlarından birinin rahmet olduğunu ve zıtlıklardan yararlanarak hem rahmetinin hem de kahrının hoş olduğunu dile getirmektedir. İkinci şiirde ise Allah'ın rahmetinin çok büyük ve kahrından çok daha fazla olduğunu söylemektedir. Gözyaşlarını akıtarak günahlarına tövbe eden insanların Allah'ın rahmetine mazhar olabileceğini ve aksi olarak ağlama olmadan tövbe edememe durumunda halimizin nice olacağını dile getirdiği düşünülmektedir.

Tablo 3.25. Yedinci Sınıf Beşinci Ünite Kazanım Dinî Kavramlar

Kazanımlar	Dinî Kavramlar
Dinin farklı yorum biçimleri olabileceğinin farkına varır.	Din, Peygamber, Kur'an-ı Kerim
İslam düşüncesinde ortaya çıkan yorum biçimlerini sınıflandırır.	İnanç, İtikat, Fıkıh, Mezhep
Kültürümüzde etkin olan tasavvufi yorumları ayırt eder.	Tasavvuf
Alevilik-Bektaşilikle ilgili temel kavram ve erkânları açıklar.	Ehl-i Beyt, Cem, Cemevi, Âyin, Erkân

Kaynak: Millî Eğitim Bakanlığı, DKAB Öğretim Programı, (2018, s. 16-40).

²⁴⁵ Kısakürek, *Çile*, 48.

²⁴⁶ Kısakürek, *Çile*, 60.

Ünite içerisinde dört kazanım olduğu ve bu kazanımlarla ilişkili olan dinî kavramlara yer verildiği görülmektedir. Din anlayışındaki yorum farklılıklarının sebepleri, “İslam düşüncesinde yorum biçimleri ve İslam düşüncesinde tasavvufi yorumlar” başlıkları altında konular detaylandırılarak aktarıldığı görülmektedir.²⁴⁷ Bu kazanımlarla ilişkili dinî kavramlardan bazılarının diğer sınıf düzeylerinde yer verildiği için tekrar yer verilmesinin gerekli olmadığı öngörülmektedir.

3.5.5. Sekizinci Sınıf Ünite Kazanımları ve Dinî Kavramları

Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi dersi sekizinci sınıf düzeyinde verilen kazanımlar gençlerin hem birey olarak gelişmesine hem de toplumsal hayatta sorumluluk sahibi insanlar olmalarına katkı sağlar. Bu düzey kazanımlar bireylere sadece bilgi değil aynı zamanda bilinç kazandırmaktadır.

Tablo 3.26. Sekizinci Sınıf Birinci Ünite Kazanım ve Dinî Kavramlar

Kazanımlar	Dinî Kavramlar
Kader ve kaza inancını ayet ve hadislerle açıklar.	Kader, Kaza, Kâinat, İnanç, Mizan, Sünnetullah, Şükür
İnsanın ilmi, iradesi, sorumluluğu ile kader arasında ilişki kurar.	İrade, İman, Hayır, Şer
Kaza ve kader ile ilgili kavramları analiz eder.	Ecel, Ömür, Tevekkül, Rızık, Azamet, İkram, Ölüm
Toplumda kader ve kaza ile ilgili yaygın olan yanlış anlayışları sorgular.	Nimet
Hz. Musa'nın (as.) hayatını ana hatlarıyla tanır.	Peygamber, Firavun, Mucize, Secde, Günahkâr, Azap, Tanrı
Ayet el-Kürsi'yi okur, anlamını söyler.	Ayet, Kudret, Hayy, Kayyum, Rahman, Rahim

Kaynak: Millî Eğitim Bakanlığı, DKAB Öğretim Programı, (2018, s. 16-40).

Ergen bireylerin kimlik oluşturma süreçlerinde yaşadıkları huzursuzluk, korku, taşkınlık ve güvensizlik gibi duygusal dalgalanmalar diğer yaşam alanlarında olduğu gibi dini alanda da kendini göstermektedir. Bu süreçte ergenlerin yaşamlarında karşılaştıkları sıkıntıları, hastalık ve kayıpları; toplumsal adaletsizlikleri alinyazısı ile ilişkilendirmeleri, dinin farklı yorumlarıyla karşılaşmaları veya aile ve toplumdan aldıkları yanlış dini bilgiler ergenlerin din ve inanç konularında derin şüpheler yaşamalarına yol açabilmektedir.²⁴⁸ Sekizinci sınıf düzeyi ile birlikte bireylerin soyut kavramları anlamlandıramadığı ve çeşitli sorgulamalar içine girdikleri yaşlarının getirisi olarak ortaya çıkmaktadır. İnançla ilgili sorgulanan konu ve kavramlar arasında birinci

²⁴⁷ Çamyar, Yıldız, *Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi 7. Sınıf*, 99-127.

²⁴⁸ Kerim Yavuz, *Günümüzde İnançın Psikolojisi* (İstanbul: Boğaziçi Yayınları, 2013), 157-162.

sırada “kader” kavramı geldiği söylenebilir. Teknolojinin gelişmesi ile birlikte bireylerin bilgiye hemen ulaşabilmelerinin kolaylığının yanı sıra tam aksi yönde birçok bilgi kirliliğine de maruz kalmalarıyla kafaları iyice karışabilmektedir. Bu durum örgün din eğitiminin önemini bir kez daha ortaya koymaktadır. Birçok öğrencinin önemli dinî kaynaklarından biri olan Din Kültürü ve Ahlak dersi kitaplarında “kader” gibi soyut kavramların ele alınış şekli çok daha fazla önem arz etmektedir. İslam inanç geleneğinde kader ve kaza ile ilgili farklı bakış açılarının olması da zihinlerin karışmasına yol açtığı söylenebilir. Farklı bakış açılarının ortak noktasının kader konusunda kulun sorumluluğu hususu üzerinde yoğunlaştıkları görülmektedir. Bu açıdan Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi dersinin bireylerin metafizik sorularına yanıt olabilecek içerikte hazırlanması gerekliliği ön plana çıkmaktadır. Sekizinci sınıf ders kitabına bakıldığında “Kader ve Kaza İnancı, İnsanın İradesi ve Kader ve Kader ile ilgili Kavramlar” başlıkları altında konu ele alınmaktadır. Konular ele alınırken birçok ayet ve hadisten yararlanıldığı görülmektedir.²⁴⁹ Ama bu gibi soyut kavramların somut örneklerle ilişkilendirilerek ele alınması bireylerin kavramları daha net bir şekilde anlayabilmeleri adına yardımcı olabileceği öngörülmektedir. Yine aynı şekilde disiplinler arası ilişkide şiir türünden faydalanılması kavramların anlam boyutlarının anlaşılması adına yardımcı olabileceği düşünülmektedir. Necip Fazıl Kısakürek Çile adlı şiir kitabında kader kavramına ve bu kavram ile ilişkili olan ecel, tevekkül gibi kavramlara “Kader” başlıklı şiiri başta olmak üzere birkaç şiirinde yer vermektedir.

Kader, beyaz kâğıda sütle yazılmış yazı;

Elindeyse beyazdan, gel de sıyr beyazı!..²⁵⁰

Şair kaderi sütle yazılmış yazıya benzeterek ikisini birbirinden renk bakımından ayırt etmenin ne kadar zor olduğunu dile getirmekte fakat asıl anlatmak istediğinin bu olmadığı düşünülmektedir. Beyin fırtınası yaptıracak boyutta derin anlamlar ifade edebilmektedir. Kulun kendi üstüne düşen sorumluluklarını yerine getirerek kendi kaderine çizileni oynadığını ve değişmeyen bir boyutunun olduğunu dile getirmektedir. "Kader, beyaz kâğıda sütle yazılmış yazı" ifadesi kaderin görünmeyen, belirsiz ve bazen silik olan bir yazı gibi tasvir edilmesini simgelemektedir. Beyaz kâğıt, saf ve temiz bir alanı ifade ederken sütle yazılmış yazı kaderin insanın yaşamına yazıldığı ama her

²⁴⁹ Fikri Özdemir, *Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi 8. sınıf* (Ankara: Anka Yayınevi, 2022), 9-29.

²⁵⁰ Kısakürek, *Çile*, 359.

zaman açıkça görülemeyen bir şekilde şekillendiğini anlatmaktadır. Kaderin yazılı olduğu "beyaz" kâğıt insanın hayat yolunun başlangıcında saf ve temiz bir biçimde olduğunu fakat zamanla bu yazının yani kaderin kişinin yaşamına nasıl dokunduğunun ve şekillendiğinin görülmeye başlanacağını ima etmektedir. "Elindeyse beyazdan, gel de sıyrır beyazı" dizesi insanın kaderi değiştirme veya onun üzerinde bir etki yaratma gücüne sahip olduğu düşüncesini işlemektedir. Burada beyaz, saf ve henüz yazılmamış bir yaşamı simgelediği düşünülmektedir. Bu dizeler insanın kendi kaderini belirleme ve elinde olanı şekillendirme iradesini yansıtmak istiyor olabilir. Yani, insanın elinde "beyaz" bir kâğıt varsa bu kaderin şekillenebileceği, özgür irade ile yazılabileceği bir fırsat olduğu düşünülmektedir. Bu, aynı zamanda insanın kendi yolunu seçme, kaderine yön verme gücünü vurgulayan bir anlam taşıdığı söylenebilir.

Tablo 3.27. Sekizinci Sınıf İkinci Ünite Kazanım ve Dinî Kavramlar

Kazanımlar	Dinî Kavramlar
İslam'ın paylaşma ve yardımlaşmaya verdiği önemi ayet ve hadisler ışığında yorumlar.	Hayır, Mümin, İslam, Rıza
Zekât ve sadaka ibadetini ayet ve hadislerle açıklar.	Zekât, Sadaka, Müslüman, Farz, İbadet, Nisap, Peygamber, Fıtır Sadakası, Sadaka-i Cariye, Öşür
Zekât, infak ve sadakanın bireysel ve toplumsal önemini fark eder.	Zekât, Sadaka, İnfak, Cehennem, Günah, Küfür
Hz. Şuayb'ın (as.) hayatını ana hatlarıyla tanıtır.	Peygamber, Azgın, İnkârcı, Büyü, Azap
Maun suresini okur, anlamını söyler.	Sure, Mekke, Ahiret, İbadet

Kaynak: Millî Eğitim Bakanlığı, DKAB Öğretim Programı, (2018, s. 16-40).

Beş kazanımın yer aldığı bu ünite de İslam'ın beş şartından biri olan zekât konusu üç ana başlık altında ele alınmaktadır. Zekât kavramının hem ayet ve hadis boyutunda nasıl yer verildiği hem de toplumsal boyutta insana neler kazandırdıkları hususları üzerinde durulduğu görülmektedir. Ders kitabında konu ile ilgili etkinlik sayısının azlığı dikkat çeken hususlardandır. Etkinlikten ziyade bilgi aktarımı çok daha fazla yapılmaktadır.²⁵¹ Bu durum öğrencilerin ezberci anlayıştan uzaklaşamamalarına neden olduğu söylenebilir. Halbuki 2018 Öğretim modeli yapılandırmacı yaklaşımı baz almaktadır. Bu da öğrencinin daha aktif bir şekilde rol alması gerektiğini ortaya koymaktadır. Ezberci bir içerik ile bu durumun gerçekleşmesi mümkün görülmemektedir. Bu nedenle ders kitabının içeriği bakımından etkinlik bazlı hazırlanması isabetli olacağı söylenebilir. Dini inancımızın içerisinde yer alan iki dinî

²⁵¹ Özdemir, *Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi 8. sınıf*, 31-47.

kavrama (günah ve azap) şair Necip Fazıl'ın Çile adlı kitabında yer alan iki şiirine yer vererek açıklamak kavramların anlaşılmasını kolaylaştıracığı söylenebilir.

Zıtlar arası ahenk, af ve **günah** yarışta

Bütün zıtlar kavgada, bütün zıtlar barışta.²⁵²

Şair vermek istediklerini çoğu şiirinde karşıtlıklarla anlatmaya çalışmaktadır. Bu şiirinde de kelimelerin zıddını kullanarak anlam zenginliği oluşturmaktadır. Bu durum şairin hayatındaki iniş çıkışları takip edebilmeye yardımcı olabilmekte nasıl bir çalkantılı hayat içinde yaşamaya çalıştığını ifade edebilmektedir. Zıtlıklar arasındaki uyum, onun edebi dünyasında estetik bir arayışa da dönüşmektedir. Bu anlayışa göre insanın varlık amacı, zıtlıkları aşmak değil onlarla birlikte ahenk içinde bir varoluş biçimi yaratmaktır. Bu dizeler, zıtlıklar ve denge üzerine derin bir felsefi anlam taşımaktadır. "Zıtlar arası ahenk, af ve günah yarışta" ifadesi hayatın içindeki karşıt güçlerin birbirini tamamlayan bir dengeyi oluşturduğunu anlatmaktadır. Af ve günah, bazen birbirine zıt gibi görünse de aslında insanın ruhsal yolculuğunun bir parçasıdır. Zıtlıkların birbiriyle çatışmak yerine bazen birlikte bir anlam kazanabileceği ve bu zıtlıkların içinde bir ahenk olduğu vurgulanmaktadır. "Bütün zıtlar kavgada, bütün zıtlar barışta" dizesi ise zıtlıkların hem çatışma hem de uyum içinde var olabileceğini ifade etmektedir. Kavgada ve barışta zıtlar birbirini tamamlamaktadır. İyi ve kötü, karanlık ve aydınlık, mutlu ve üzgün kelimeleri birbirinin zıttı gibi görünse de hayatın dengesini sağlayan unsurlardır. Zıtlar bir arada var olarak hayatta dengeyi ve anlamı oluşturmaktadır. Birinin varlığı diğerini anlamlı kılmaktadır. Başka bir şiirinde:

Azap, saçlarıma ak,

Yüzüme çizgi serdi,

Ruhumu çırılçıplak,

Soyup çarmıha gerdi.²⁵³

Bu dizeler ahiretteki azap ile de sembolik bir ilişki kurabilecek bir derinliğe sahiptir. Şairin "azap" kelimesiyle başlayan ve acıyı, ıstırapı derinlemesine ifade eden betimlemeleri, İslam inancında ahiretteki azapla özdeşleştirilebilir. "Azap, saçlarıma ak"

²⁵² Kısakürek, *Çile*, 288.

²⁵³ Kısakürek, *Çile*, 301.

ifadesi zamanla gelen yaşlılık gibi bir bedensel değişimi anlatmakla birlikte ahiretteki azabın kişiyi yaşlanmaya ve yorulmaya zorlayan etkilerini de simgeliyor olduğu düşünülebilmektedir. İslam inancına göre ahiretteki azap, kişiyi hem bedensel hem de ruhsal olarak sarsan, acı veren bir süreçtir. Saçların beyazlaması yaşanan sıkıntıların bir göstergesi olarak dünyadaki tüm acıların ardından ahiretteki ezeli ve ebedi cezaların sembolü olabilir. "Yüzüme çizgi serdi" dizesi de azabın bireyi fiziksel olarak nasıl etkilediğini anlatır. Ahiretteki azap, insanın yüzündeki bir nevi manevi çizgileri, yıllar süren ıstırapları derinlemesine bırakacak şekilde betimlenebilmektedir. Bu çizgiler, dünyada işlenen kötülüklerin ve günahların bir yansıması gibi düşünülebilmektedir. "Ruhumu çırılçıplak" ifadesi bir insanın tüm maskelerinin ve savunmalarının yok olmasını simgelediği düşünülmektedir. Ahiretteki azap da tüm kişinin iç dünyasının, geçmişteki günahlarının ve yanlışlarının sorgulanacağı bir hesap verme sürecini çağrıştırmaktadır. Ruhun "çırılçıplak" olması tüm gizli düşünceler ve eylemlerin ortaya çıkacağı, nefsin tüm kirlerinden arındırılması gereken bir durumu simgelemektedir. "Soyup çarmıha gerdi" dizesi ise daha doğrudan bir ahiret referansına işaret edebilir. İslam'da, ölüm sonrası kişi Allah'ın huzuruna çıkar ve burada tüm eylemlerinin hesabını verir. Ahiretteki azap kişinin yaptıklarının karşılıklarını bulacağı, belki de "çarmıha gerilme" metaforu ile betimlenen bir tür ruhsal işkenceyi temsil eder. Çarmıha gerilmek, bir nevi bir cezalandırılma ve tüm suçların bedelini ödeme anlamı taşır ki bu da İslam'ın ahiretteki adalet anlayışıyla örtüşür. Sonuç olarak bu dizeler ahiretteki azapla örtüşen güçlü bir sembolizm taşır. Şairin ruhsal ve bedensel acıları İslam'daki ahiret inancında kişilerin dünyada işledikleri günahların, Allah'ın huzurunda verilecek hesaplarının ve alacakları cezanın bir yansıması olarak yorumlanabilir.

Tablo 3.28. Sekizinci Sınıf Üçüncü Ünite Kazanım ve Dinî Kavramlar

Kazanımlar	Dinî Kavramlar
Din, birey ve toplum arasındaki ilişkiyi yorumlar.	Din, Namaz, Oruç, Haya, İlim, Kudret, Zikir, Ahiret, Melek, Ahlak, İlahi, İman, Mümin, Günah
İslam dininin can, nesil, akıl, mal ve din emniyetiyle ilgili ortaya koyduğu ilke ve hedefleri analiz eder.	Zarurât-ı Hamse, Zilhicce, Mukaddes, Arefe, Cehennem, Gazap, Azap, Cennet, Sünnet, Irz, Namus, İffet, Haya, Şeytan, Haram, Kâinat, Helal, Tağut, İnanç
Hız. Yusuf'un (as.) örnek hayatından ilkeler çıkarır.	Peygamber, Secde, Şeytan İlim, Hikmet
Asr suresini okur, anlamını söyler.	Sure

Kaynak: Millî Eğitim Bakanlığı, DKAB Öğretim Programı, (2018, s. 16-40).

“Din ve Hayat” başlıklı bu ünite de toplam dört kazanım yer almaktadır. Bu kazanımların içerisinde yer verilen dinî kavramlar ders kitabından tek tek tespit edilmiştir. Dinin sosyal hayat ile hangi yönlerden ilişkilerinin olabileceği dile getirilmektedir. Dinin korunması gereken beş temel esas (Zarurât-ı Hamse), “Dinin Temel Gayesi” başlığı altında ele alınıp açıklanmaktadır. İki kere kavram haritası tekniğinden faydalanılmış olup görsellerin konunun akılda canlandırılması adına yetersiz kaldığı söylenebilir.²⁵⁴ Disiplinler arası etkinlik olarak edebi türlerden şiirin kullanımı kavramların anlamsal olarak daha iyi anlaşılmasına yardımcı olabileceği düşünülmektedir. Bu sebeple Necip Fazıl’ın Çile kitabında yer alan bir şiirindeki dinî kavram, kazanımlarla ilişkili olduğundan ve ders kitabının içeriğinde yer verilmiş olduğundan burada o şiire yer verilmesi uygun görülmektedir.

...

“Ey **kudret**, ey rahmet, ey re’fet!

Allah’ım, affet!”²⁵⁵

Allah’ın kudreti, her şeyin üzerinde, her şeyin yaratıcısı ve yöneticisidir. Şairin bu dizelerde, Allah’ın kudretiyle rahmetine ve merhametine sığındığı bir dua ile acizliğini kabul etmesi oldukça derindir. İnsan, her zaman yüce Allah’ın rahmetine muhtaçtır; zira insanın varlığı, hallerinin tümü, sürekli bir şekilde Allah’ın ilahi kudretiyle şekillenir. Şairin pişmanlıkla merhamet dilemesi, insanın dünyevi zaaflarının ve hatalarının farkında olarak Yaratıcıya yönelmesinin güzel bir ifadesidir. Bu, manevi bir arayış ve Allah’a yaklaşma sürecidir. Bu dizeler, tefviz, dua ve ilahi bağışlama temalarını derinlemesine işlemektedir. Şair, Allah’a yönelerek kudret, rahmet ve re’fet gibi yüce sıfatları hatırlatır ve bu sıfatların insanın içindeki derin ihtiyaçlara, zorluklara ve günahlara karşı bir merhamet ve bağışlama arzusunu yansıtmaktadır. "Ey kudret, ey rahmet, ey re’fet!" dizeleri, Allah’ın mutlak kudretine, merhametine ve şefkatine olan derin bir yakarışı simgelemektedir. Kudret, Allah’ın her şeye gücü yeten yüceliğini; rahmet, O’nun merhametini ve affediciliğini; re’fet ise, insanlara duyduğu şefkat ve acıyı ifade etmektedir. Şair, Allah’a seslenerek bu üç yüce sıfata sığınır ve O’ndan yardım dilemektedir. "Allah’ım, affet!" ifadesi ise bir tür tövbe ve dua olarak insanın

²⁵⁴ Özdemir, *Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi 8. sınıf*, 49-65.

²⁵⁵ Kısakürek, *Çile*, 34.

hatalarını ve günahlarını Allah’a teslim ederek bağışlanma dileğidir. Bu dizeler, insanın içsel bir arınma ve affedilme ihtiyacını dile getirirken aynı zamanda Allah’ın sonsuz bağışlayıcı yönünü vurgulamaktadır. İnsan, yaptığı hataların farkına vararak Allah’ın rahmetine sığınmakta ve O’ndan af dilemektedir.

Tablo 3.29. Sekizinci Sınıf Dördüncü Ünite Kazanım ve Dinî Kavramlar

Kazanımlar	Dinî Kavramlar
Hz. Muhammed’in (s.a.v.) doğruluğu ve güvenilir kişiliği ile peygamberlerin özellikleri arasında ilişki kurar.	Sıdk, İnanç, Üsve-i Hasene, İbadet, Ahiret, Medine, Mekke, Müşrik
Hz. Muhammed’in (s.a.v.) merhametli ve affedici oluşunu davranışlarında yansıtmaya özen gösterir.	Şefkat, Merhamet, Dua, İslam
Hz. Muhammed’in (s.a.v.) istişareye verdiği önemi ortaya koyan örnek olaylardan hareketle gündelik hayatla ilgili çıkarımlarda bulunur.	Müşavere, Tevekkül, İstişare
Hz. Muhammed’in (s.a.v.) cesaret ve kararlılığını örnek olaylarla açıklar.	Tebliğ, Helak, Kabile, Kâbe, Hacer’ül-Esved, Had Cezası, Hılfu’l-Fudûl
Hz. Muhammed’in (s.a.v.) hakkı gözetmedeki hassasiyetine örnekler verir.	Kul, Hak
Hz. Muhammed’in (s.a.v.) insanlara verdiği değeri örneklerle açıklar.	Peygamber
Hz. Muhammed’in (s.a.v.) örnek davranışlarının toplumsal hayattaki önemini değerlendirir.	-
Hz. Muhammed’in (s.a.v.) hikmetli söz ve davranışlarıyla insanları iyiye ve güzele yönlendirdiğini fark eder.	-
Kureyş suresini okur, anlamını söyler.	Sure

Kaynak: Millî Eğitim Bakanlığı, DKAB Öğretim Programı, (2018, s. 16-40).

Hz. Muhammed (s.a.s.)’in hayatı, geniş ve çok yönlü bir alandır. Bu yüzden, bu hayatın her yönünü öğretirken öğrenci yaş gruplarına ve eğitim seviyelerine göre bir içerik ve yaklaşım belirlenmesi gereklidir. Çünkü her yaş, farklı bir öğrenme seviyesinde olduğu için öğrenilmesi gereken konular da yaşa bağlı olarak farklılık gösterecektir. Bu çeşitlilik, eğitimde etkili ve verimli bir sonuç elde edebilmek için göz önünde bulundurulmalıdır. Bu ünite, Hz. Muhammed’in (s.a.s.) şahsiyetini ve özelliklerini ele alarak onun insanlara örnek teşkil eden yönlerini anlatmayı amaçlar. Bu bağlamda cesaret, güvenilirlik, erdem, akıl ve zekâ gibi nitelikler, onun karakterinin temel taşlarıdır. Hz. Muhammed’in (s.a.s.) yaşamı İslam’ın ilk yıllarında yaşadığı zorluklar ve insanlara gösterdiği liderlik bu özelliklerin ne kadar önemli olduğunu ve nasıl bir bütün olarak onu yücelttiğini göstermektedir. Sözlü anlatımda bu konular

genellikle sahabe sözleri, hadisler ve Kur'an-ı Kerim'den alıntılarla pekiştirilir. Böylece hem onun insani yönleri hem de İslam'a katkı sağladığı derin anlamlar aktarılır. Hz. Muhammed (s.a.s.)'in sıdk, emanet gibi özelliklerinin açık ve net bir şekilde anlatıldığı görülmektedir. Ancak, bu anlatımda çıkarım yapma olanağı sağlamak amacıyla örnekler verilerek bu özelliklerin ifade edilmesi yerinde olmuştur. Madde halinde geçilmemesi de olumlu bir yaklaşım olarak değerlendirilmektedir. Bunun yanı sıra, konu anlatımında görsel öge kullanımının çok az olduğu, görsellerin arttırılması anlatımı desteklemede daha etkin bir rol oynayabileceği düşünülmektedir. Tekdüze (yazılı) ve sözel anlatıma dayalı bir konu işlenişi, öğrenciler için bazen sıkıcı ve etkisiz olabilmektedir. Çünkü bu tür anlatımlar, genellikle pasif bir öğrenme süreci yaratır ve öğrencilerin aktif katılımını zorlaştırabilmektedir. Bu durumda, öğrencilerin dikkatini çekmek, anlamalarını pekiştirmek ve öğrenmeye olan ilgilerini arttırmak için farklı öğretim yöntemleri kullanılabilmesi öngörülmektedir. Etkinliklerin sayısının azlığı monoton bir anlatım yapılmasına neden olabileceğinden etkinliklerin çeşitlendirilmesi isabetli bir karar olacağı düşünülmektedir. Üniteye on altı ayet ve yirmi yedi hadis kullanılmaktadır. Ana kavramlar olarak: Üsve-i Hasene, sıdk, emanet, azim, istişare, merhamet kullanıldığı tespit edilmektedir. Peygamber sevgisi de her kademedede vurgulanmasının yerinde olacağı düşünülmektedir.²⁵⁶ Bu konuda Necip Fazıl Kısakürek'in Çile kitabında yer alan şiirlerinden faydalanılması bu duygunun nasıl ve ne kadar derin olabileceğine dair bir anlayış oluşturulabileceği öngörülmektedir. Çünkü hem tasavvufi bir sıfat şeklinde hem de peygamber başlıklı kavram olarak şiirlerinde yer verdiği görülmektedir.

Neye baksam aynı şey, neyi görsem aynı şey...

Olan sensin, hey gidi Hakikat Sultanı hey!²⁵⁷

Şair, dış dünyada her şeyin aynı, monoton ve değişmeyen bir hâlde olduğunu dile getiriyor. "Neye baksam aynı şey, neyi görsem aynı şey" ifadesi, dışsal dünyada aradığını bulamayan bir insanın yaşadığı boşluk ve anlam arayışını simgelemektedir. Ancak bu monotonluk ve benzerlik içinde, "Olan sensin" dizesiyle, şair bir uyanışı, bir içsel farkındalığı ifade etmektedir. Burada "Hakikat Sultanı" ifadesi, insanın varoluşsal anlamda en yüksek gerçekliği ve hakikati temsil eden bir figürdür. Şairin "Olan sensin"

²⁵⁶ Özdemir, *Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi 8. Sınıf*, 67-83.

²⁵⁷ Kısakürek, *Çile*, 55.

demesi, bu hakikati, gerçek anlamı ve mutluluğu aradığı her yerde ve her şeyde bulması gerektiği vurgusunu taşımaktadır. Başka bir şiirinde:

PEYGAMBER

Sende insan ve toplum sende temel ve bina;

Ne getirdin, götürdün, bildirdiyse âmennâ!..258

Şair birinci dizede bireyi ve toplumu birbirinden ayıramaz bir bütün olarak sunmaktadır. Şair burada, insanın hem kendi iç dünyasını hem de toplumun yapısını ve değerlerini şekillendiren bir varlık olduğunu anlatmaktadır. İnsan, aynı zamanda bir toplumun temeli ve yapısının inşa edicisi, taşıyıcısı olduğunu dile getirmektedir. "Ne getirdin, götürdün, bildirdiyse âmennâ" ise bu dünyada insanın ne bıraktığına dair bir sorgulama olduğunu söylemektedir. Şair, insanın hayatında ne taşıdığı ne kattığı ve neyi geride bıraktığına dair bir iç hesaplaşma yapmaktadır. Başka bir şiirinde:

O, Allah'ın emriyle Kâinat Efendisi;

Varlığın tacı, varlık nurunun ta kendisi...259

Şair hayatı Allah'ı tanıdıktan ve tanımadan önce diye ikiye ayrılmaktadır. Onun için önce Allah sevgisi sonra ise Allah'ın sevgili kulu ve elçisi olan peygamber sevgisi geldiği ve hayatının her alanına bu sevginin yansıdığı görülmektedir. Bu sevgiyi şiir dizelerine de aynı etkileyicilik derecesinde aktardığı görülmektedir.

Tablo 3 30. Sekizinci Sınıf Beşinci Ünite Kazanım ve Dinî Kavramlar

Kazanımlar	Dinî Kavramlar
İslam dininin temel kaynaklarını tanır.	Hikmet, Batıl, Sebat, İman, Furkan, Sünnet, Helal, Haram, Küfür,
Ayetlerden hareketle Kur'an-ı Kerim'in ana konularını sınıflandırır.	İnanç, Allah, Kıyamet, İbadet, Ahlak, Kıssa, Cennet, Cehennem, Cin, Azap, Farz, Namaz, Zekât, İnkâr, İlah, Kâfir, Tevhit, Tapınma, Secde, Rükû
Kur'an-ı Kerim'in temel özelliklerini değerlendirir.	Mükafat, Müjde, Takva
Hz. Nuh'un (as.) tevhide davetini özetler.	Peygamber, Putperest, Kavim, Azap, Kâfir, Helak

Kaynak: Millî Eğitim Bakanlığı, DKAB Öğretim Programı, (2018, s. 16-40).

Ünitede İslam dinin temel kaynaklarının başı olan Kur'an-ı Kerim ve özellikleri ve ana konuları ele alınmaktadır. Dini Terimler Sözlüğü kullanılarak dinî kavramların

²⁵⁸ Kısakürek, Çile, 79.

²⁵⁹ Kısakürek, Çile, 80.

açıklandığı görülmektedir. Kutsal kitabın diğer adı olan "Furkan" kavramı bunlardan biridir. Kur'an-ı Kerim'in ana konuları olan inanç esasları, ibadetler, ahlak kuralları, sosyal hayat ve kıssalar detaylı bir şekilde bilgi aktarımı yapıldığı görülmektedir. Konuda görsellerin yer aldığı fakat yetersiz kaldığı düşünülmektedir. Etkinlik çeşitliliğine gidilmesi konunun daha anlaşılır ve net olmasını sağlayacağı söylenebilir. Bir iki yerde kavram haritalarından da faydalanılmıştır.²⁶⁰ Ünite kazanımıyla ilişkili kavramlardan bazılarına şair Necip Fazıl Kısakürek'in Çile kitabında yer verdiği görülmekte olup etkinlik çeşitliliği ve kavramların anlamsal boyutlarının daha iyi anlaşılabilmesi adına ders kitabında yer verilmesi yerinde olacağı düşünülmektedir.

Yum gözünü, kalbine her ân yokluğu üfür!

Kendinden geçmek **iman**, kendinde olmak küfür.²⁶¹

"Yum gözünü, kalbine her ân yokluğu üfür!" ifadesi insanın dış dünyadan ve dünyevi kaygılardan sıyrılmasını, içsel bir boşluk ve yokluk hissine odaklanmasını öğütlemektedir. "Yokluk" burada yalnızca bir negatif durum değil bir arınma, bir manevi boşluk ve yenilenme hali olarak görülür. Şair, dışsal gözlemlerden uzaklaşıp içsel bir boşlukla yüzleşmeye davet etmektedir. "Kendinden geçmek iman, kendinde olmak küfür" dizesi ise insanın ego ve benlikten sıyrılmasının önemini belirtir. Burada "kendinden geçmek" bir tür manevi teslimiyet ve Allah'a yakınlaşma anlamına gelmekte; insanın "ben" duygusunun ve egoizminin ötesine geçmesi, Tanrı'ya yönelmesi, gerçek anlamda iman etmektir. "Kendinde olmak" ise egoya ve bireysel düşüncelere saplanmak, benliği aşamamak anlamına gelmekte ve şair bunu küfür olarak tanımlar çünkü insanın egosuyla barışıp yalnızca kendine odaklanması aslında gerçek manada bir imanla bağdaşmadığını dile getirmektedir. Başka bir şiirinde:

Zonklayan başım benim, kan pıhtısı, cerahat;

Ona yastıkta değil, **secde** yerinde rahat...²⁶²

Şair birinci şiirinde imanın insanı ruhen farklı alemlere çıkardığını tam aksi küfür içinde olmanın bilinçli yapılabileceğini dile getirmektedir. İkinci şiirinde ise insanın başının en rahat edeceği yerin secde anı olduğunu ifade etmektedir.

²⁶⁰ Özdemir, *Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi 8. Sınıf*, 85-107.

²⁶¹ Kısakürek, *Çile*, 349.

²⁶² Kısakürek, *Çile*, 286.

SONUÇ

Necip Fazıl Kısakürek, Cumhuriyet Dönemi Türk Edebiyatı'nın hem nitelik hem de nicelik bakımından adını büyük kitlelere duyurmuş usta şairlerden biridir. İslami camianın önemli temsilcilerinden olan Necip Fazıl, şiirlerindeki temaları ele alış biçimi ile kendi camiasında bile farklılık göstermektedir. Edebiyatçı kimliğinin yanı sıra İslami hassasiyeti olan entelektüel bir kişiliğe sahiptir. Döneminin üretken ve özgün ismi olmuştur.

Necip Fazıl Kısakürek'in dine yöneldikten sonra kaleme aldığı şiirlerinde dinin inanç, iman ve ibadet hususları ile ilgili dini kavramlar sıkça yer almaktadır. Bu kavramları ele alırken şairin derin bir ruhsal yapıya, sağlam aynı zamanda da etkileyici bir inanca ve iradeye sahip olduğu görülmektedir. Allah'a karşı duyduğu samimi ve derin duygularını şiir yoluyla dışa vurmaktadır. Ona iman ve kul olma bilincini şiirlerinde dile getirmektedir. Bunu da dini kavramlar kullanarak gerçekleştirmektedir. Gerçek anlamda dini yaşamaya başladığı andan itibaren ızdırabını içinde hissettiği hususları Çile kitabındaki şiirlerinde dile getirmektedir. Allah'a olan sevgisini ve Allah'ın emrettiği inanç esaslarını dile getiriş şekli olarak seçtiği şiirlerinde dinî kavramlara bu anlamsal zenginliği yükleyerek Çile kitabındaki şiirleri bu dinî anlayış ve çerçevede okuyucuya sunmaktadır. Hayatının tüm çalkantılı ve çilekeş süreçlerini bu dinî bakış ve anlayış çerçevesinde dinginliğe kavuşturabilmiştir. Tüm dinî kavramları gönlünde yaşadığı dine uygun olarak hissettiği samimiyetle dile getirmektedir.

Abdülhakim Arvasî ile tanıştıktan sonra hayatı gibi şiirlerinin içeriğinde de büyük değişiklikler hâsıl olmaktadır. Hocası ile tanışması onun hayatına olduğu gibi şiirlerine de dinî unsurların girmesini sağlamıştır. Şiirleri muhteva çeşitliliği açısından önem arz etmektedir. Şairin ilk şiirleri çalkantılı toplumsal atmosferin etkisinde bulunmaktadır. Bu etki ile oluşan psikolojik izler sonraki dönem şiirlerini de etkilemekte olduğu görülmektedir. Allah lafzı başta olmak üzere birçok metafizik kavram şiirlerinin özü olmuştur.

Necip Fazıl Kısakürek'in yaşamı içinde geçirmiş olduğu dinsel değişim süreci sonucunda şiirlerine yansıyan dinî kavramların nasıl işlendiği ve anlamsal boyutlarının ele alınış şeklinin nasıl gerçekleştiği sorularına bu çalışmada yanıt aranmıştır. Bu arayış nihayetinde Çile kitabı incelenmiş olup kitaptaki şiirlerde yer verilen dinî kavramlar

tespit edilmiştir. Tespit edilen dinî kavramların hem soyut hem somut boyutlarda ele alındığı ortaya koyulmuştur. Ayrıca kitaptaki bölümlere verilen isimler ile içerisinde yer alan şiirlerin anlam bütünlüklerinin olduğu görülmektedir. On dört bölümden oluşan bu kitabın sadece dokuz bölümünde yer alan bazı dinî kavramlara değinilmiştir. Tekrar edilen dinî kavramlara yer verilmemiştir. Türk Edebiyatının önemli isimlerinden biri olan Necip Fazıl'ın şiirlerinin incelendiği bu çalışmada; Üstadın şiirlerinde yer alan dinî kavramlar konu bütünlüğü içinde tespit edilmeye çalışılmıştır. Dinî kavramlardan bazıları farklı şiirlerde tekrar edilmiştir. Necip Fazıl şiirlerinde yaşadığı metafizik gerilimleri işlemektedir. Şiirlerinde korku, metafizik bir ürperiş kendini hissettirmektedir. Mistik ve metafizik bir şiir anlayışını sahip olan şair şiire felsefi bir bakış açısı kazandırmıştır. Şiirlerinde ölüm, şehir, yurt özlemi gibi temaları ele aldığı görülmektedir. Şiirlerde yer alan dinî kavramların, din eğitimi esnasındaki dinî kavramların açıklanması ve anlaşılabilirliğini sağlaması açısından da faydalı ve yardımcı olduğu söylenebilir.

Din eğitimi açısından dinî kavramların öneminden bahsedilmiş olup bu alanda kullanılan dinî kavramların Necip Fazıl Kısakürek'in Çile kitabındaki şiirlerde de kullanıldığı görülmüştür. Kavramların iki farklı alan ile ortak olarak kullanılabileceği görülmüş olup kavramların anlaşılması, daha iyi kavranılması adına disiplinler arası ilişki kullanılarak öğretimde yöntem açısından çeşitlilik oluşturulmuştur. Dinî kavramların öğretiminde ilk yapılması gereken bu kavramları sadeleştirip daha anlaşılır hale getirilmesini sağlamaktır.

Dinî kavramların bir kısmı soyut anlamlı olduğundan bireylerin anlaması ve anlamlandırması güç olabilmektedir. İşte tam burada din eğitimi devreye girerek disiplinler arası etkileşimden yararlanarak soyut kavramların daha anlaşılır hale gelmesini sağlamaktadır. Şiir de bu alanlardan biri olup dinî kavramların hem gerçek hem mecaz anlam yönünden nasıl ele alınabileceğini göstermesi ve bireylerin öğrenimini kolaylaştırması açısından da din eğitimiinde yer verilebilir.

Bireyin yaşamı boyunca tüm öğrenmeleri için ehemmiyet arz eden kavramlar, öğretim programları içeriğinin de büyük bir kısmını kapsamaktadır. Kavram öğretimi din eğitimi için de önem arz etmektedir. Din eğitiminin daha etkili, etkin ilerlemesi ve din eğitimcilerinin de bu süreçte gerekli fikir ve araçlara rahatlıkla ulaşabilmesi

önemlidir. Bu aşamada sunulan en iyi imkanlar sayesinde din öğretimi esnasında görev alan eğitimciler muhatapları olan öğrencilere kazandırmakla yükümlü oldukları kavramları en üst düzeyde yanlış veya eksik öğrenmelere neden olmadan öğretimi gerçekleştirmeleri de sağlanmaktadır.

Kavram olgusuna kapsamlı bir şekilde bilgiye sahip olan öğretmenler muhataplarının gelişimsel yapısını da göz önünde bulundurarak bu öğretimi yapmaları gerekmektedir. Çünkü her bir öğretim basamağında yer alan bireyler farklı gelişimsel özellikler sergilemektedir. Öğretimi bu özelliklere dikkat ederek yapan öğretmenler muhataplarından her zaman çok daha sağlıklı ve başarılı dönütler aldığı görülmektedir. Aynı şekilde ders esnasında kullanılan hem yazılı hem de teknolojik materyallerin de aynı titizlik ile hazırlanması gerekmektedir. Yazılı materyallerden olan ders kitaplarının içeriği her bir öğretim basamağı için ayrı, öğrenci hazır bulunuşluğu dikkate alınarak hazırlanması öğreticinin öğretimde hedeflediği kavram öğretimini daha başarılı bir şekilde gerçekleştirmesi yadsınamaz gerçekliği oluşturmaktadır. Ders kitapları düzenlenirken bireylerin gelişimsel özelliklerinin yanında yazı puntosundan içeriğinin etkinliklerle zenginleştirilmiş olması da öğretimi ve öğrenimi olumlu yönde etkilemektedir.

Farklı disiplinler arasından faydalanılması gerekliliği de bu işin başka bir açısı olarak ortaya çıkmaktadır. Ders kitaplarında yer alan etkinliklerde edebiyat alanında şiir türünden yararlanılması öğrenim eylemini gerçekleştirme çalışan birey tarafından dikkat çekici olabilmektedir. Edebiyat alanında yer alan şiir bu etkinliklerde yer verilmesi gereken bir kategori olarak karşımıza çıkmaktadır. Bu sayede hem öğretmenlerin öğretimi ve istenilen hedeflere en başarılı şekilde ulaşılabilmesi hem de bireylerin öğrenimini istenilen seviyede alabilmesi sağlanmaktadır. Öğretimin etkileyiciliğini ve başarısını arttıracak etkinliklerden biri olarak kendini göstermektedir.

Çalışmanın konusuna uygun olarak din eğitiminde yer verilen kavram öğretiminin daha anlaşılır ve somutlaştırılabilir bir halde sunulmasını sağlayacak olması öngörülmektedir. Kavramların işlevlerinden biri de olaylar ve olgular arasında çıkarımlarda, kıyaslamalarda bulunulmasıdır. Şiirlerde kullanılan kavram anlayışı ile din öğretimi içindeki kavram anlayışı arasında bir bağ kurulabilmektedir. Kavram öğretimi çeşitli kavramsal çağrışımlar yapılarak sadece tanım boyutunda

kalmamaktadır. Çok daha geniş kapsamlı anlamlarla, derinliklerle öğrenim gerçekleştirilmiş olmaktadır. 4-8. sınıf Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi dersleri ve müfredatındaki öğretilerle Necip Fazıl Kısakürek'in Çile adlı eserindeki dinî kavramlar arasında güçlü bir ilişki bulunmaktadır. Ders kitaplarında yer alan temel dinî değerler, ahlaki ilkeler ve bireysel sorumluluk anlayışları, şairin şiirlerinde işlediği manevi temalarla örtüşmektedir. Özellikle iman, ahlak, takva, ahlaki erdemler ve toplumsal sorumluluk gibi kavramlar hem ders kitaplarındaki dinî bilgilerin hem de Kısakürek'in şiirlerinde yer alan ana temaların kesişim noktasını oluşturmaktadır. Özellikle 4. sınıftan itibaren öğrencilerin karşılaştığı temel dinî kavramlar, iman ve ahlak gibi öğretiler, Çile kitabındaki şiirlerle derinlemesine ilişkilendirilebilir. Necip Fazıl'ın şiirlerinde vurgulanan "benlikten arınma", "hakikat arayışı" ve "manevi yolculuk" gibi temalar, öğrencilerin Din Kültürü derslerinde edindikleri değerlerle doğrudan bağdaştırılabilir. Şairin, insanın içsel dünyasında bir farkındalık yaratma çağrısı, din kültürü ve ahlak bilgisi derslerinde öğrencilerin manevi ve ahlaki gelişimlerine katkı sağlayacak önemli bir etkiye sahiptir. Ayrıca, Kısakürek'in Çile eserindeki dinî kavramlar, ders kitaplarındaki temel ahlaki ve dinî ilkelerle uyumlu şekilde, öğrencilerin dinî bilincini arttırmaya yönelik bir araç olarak da işlev görmektedir. Şairin insanın kendini aşma ve manevi bir olgunluk kazanma çabası, öğretim programlarının ahlaki eğitimi ve değerler eğitimiyle paralellik göstermektedir. Araştırmamızda 2018 DKAB öğretim programı kazanımları ve bu kazanımlarla ilişkili dinî kavramlar tespit edilerek edebi tür olan şiir ile nasıl bir ilişki kurulabileceği ifade edilmeye çalışılmaktadır. Ayrıca 2018 DKAB öğretim programı ile 2024 Türkiye Yüzyılı Maarif Modeli öğretim programı kazanımları karşılaştırılarak nasıl bir değişikliğin olduğu ortaya konulmaktadır. 2024 Yeni Maarif Modelinin ilk olarak 5. sınıf düzeyi ders kitaplarında uygulanmaya başlanması çalışmanın içeriği ile ilişkili olması bakımından incelememizi daha etkin ve önemli kılmaktadır. Daha önce disiplinler arası ilişkilendirilerek yapılan böyle bir çalışmaya rastlanılmamakla birlikte bazı tez ve makalelerin alan bazlı ve tek konuyu kapsayacak şekilde çalışmalara yer verdikleri görülmektedir. Nitekim yapılan bu çalışma ile ders materyallerine yeni bir boyut kazandırılmak istenmesi çalışmanın öğretmen, öğrenci ve program geliştirenler adına faydalı olabileceği düşüncesini oluşturabilir. Bu tür çalışmalar aynı zamanda program geliştirme aşamalarında planlama açısından katkı sağlayacağı söylenebilir.

KAYNAKÇA

- Adalı, O. (2019). *Necip Fazıl Kısakürek'in Çile adlı şiir kitabındaki kavramlar ve tasnifi* (Yüksek lisans tezi, Uşak Üniversitesi). Yükseköğretim Kurulu Ulusal Tez Merkezi.
- Akay, H. (1998). *Cenap Şahabettin'in şiirleri üzerine stilistik bir araştırma*. İstanbul: Kitabevi.
- Aksan, D. (2013). *Şiir dili ve Türk şiir dili*. İstanbul: Bilgi Yayınevi.
- Altunkaya, H. (2013). Necip Fazıl Kısakürek'in "Ben" şiirinin ontolojik tahlil yöntemi ile çözümlenmesi. *Birey ve Toplum Sosyal Bilimler Dergisi*, 3(5), 147–164.
- Ankara Üniversitesi. (2024). *Açık ders malzemeleri*. <https://acikders.ankara.edu.tr>
- Apaydın, H. Y. (2006). *İlmihal 1: İman, ibadetler*. Ankara: Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları.
- Ateş, S. (2000). İhlas. *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*, 21, 535–537. İstanbul: TDV Yayınları.
- Ayhan, H., vd. (2004). *Din ve ahlak öğretiminde yeni yaklaşımlar*. İstanbul: Dem Yayınları.
- Babayeva, E. (2021). Necip Fazıl Kısakürek'in edebî şahsiyeti. *KutBilim Journal of Social Sciences and Arts*, 1(2), 120–129.
- Bardakoğlu, A. (2002). Kudret. *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*, 26, 317–318. Ankara: TDV Yayınları.
- Başıbüyük, F. (2008). *Necip Fazıl Kısakürek'in şiirlerindeki metafizik kavramlar ve bu kavramların pedagojik açıdan irdelenmesi* (Yüksek lisans tezi, Fırat Üniversitesi). Yükseköğretim Kurulu Ulusal Tez Merkezi.
- Birişik, A. (2007). Rahmet. *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*, 34, 419. İstanbul: TDV Yayınları.
- Bowen, G. A. (2009). Document analysis as a qualitative research method. *Qualitative Research Journal*, 9(2), 27–40.
- Canikli, İ. (2011). İlköğretim Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi öğretim programında Hz. Peygamber imajı. *İstanbul Üniversitesi Hasan Ali Yücel Eğitim Fakültesi E-Şarkiyat İlmi Araştırmalar Dergisi*, 5, 53–57.
- Cebecioğlu, E. (2005). *Tasavvuf terimleri ve deyimleri sözlüğü*. İstanbul: Anka Yayınları.
- Cevizci, A. (2017). *Büyük felsefe sözlüğü*. İstanbul: Say Yayınları.
- Çağrı, M. (2012). Tevekkül. *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*, 41, 1–2. İstanbul: TDV Yayınları.
- Çalışkan, A. (2016). Necip Fazıl Kısakürek'in "Çile" adlı şiiri ve çözümlemesi. *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 9(42), 85–92.
- Çamyar, S. (2022). *Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi 4 ders kitabı*. Ankara: Anka Yayınevi.
- Çamyar, S., & Yıldız, H. (2022). *Ortaokul ve İmam Hatip Ortaokulu Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi 7 ders kitabı*. Ankara: Gün Yayıncılık.
- Çetin, A. (1995). Ezan. *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*, 12, 43–45. İstanbul: TDV Yayınları.

- Demir, N. (2019). *Değerler eğitimi açısından Necip Fazıl Kısakürek'e ait "Çile" adlı eserde kök değerlerin incelenmesi* (Yüksek lisans tezi). Atatürk Üniversitesi.
- Diclehan, Ş. (2019). *Sezai Karakoç'un gözüyle Necip Fazıl Kısakürek*. İstanbul: Dicle Yayınları.
- Elmas, B. (2017). *6. sınıf Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi dersi müfredatının "İnanç, Hz. Muhammed, Ahlak" öğrenme alanı öğrenci kazanımlarının öğretmenler tarafından değerlendirilmesi* (Yüksek lisans tezi). Necmettin Erbakan Üniversitesi.
- Erkan, E. (2014). Hakikati inşa aracı olarak din dili. *The Journal of Academic Social Science Studies*, 26, 167–179.
- Esen, N. (2011). Necip Fazıl Kısakürek'te dinsel değişim. *Çukurova Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 11(1), 129–154.
- Göksu, M. Z. (2023). Ortaöğretim Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi (9-12. sınıf) öğretim programında ve ders kitaplarında yaratılış konusu. In *VII. Uluslararası Bilimler Işığında Yaratılış Kongresi Bildirileri* (s. 137–146). Bitlis: Erzincan Binali Yıldırım Üniversitesi Yayınları.
- Günay, H. M. (2007). Ramazan. *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*, 34, 435–437. İstanbul: TDV Yayınları.
- Harman, Ö. F. (1996). Günah. *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*, 14, 278–282. İstanbul: TDV Yayınları.
- Harman, Ö. F. (2007). Nuh Tufanı. *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*, 33, 224–227. İstanbul: TDV Yayınları.
- Hoepfl, M. C. (1997). Choosing qualitative research: A primer for technology education researchers. *Journal of Technology Education*, 9(1), 47–63.
- Işık, İ. (t.y.). *Türkiye yazarlar ansiklopedisi* (Cilt 2, s. 1120).
- Kabaklı, A. (2018). *Şairler sultanı Necip Fazıl Kısakürek*. İstanbul: Türk Edebiyatı Vakfı Yayınları.
- Kahraman, N. K. (2019). *Ortaokul Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi ders kitaplarında yer alan Hz. Muhammed (S.A.S.) ile ilgili ünitelerin öğretim programı kazanımlarının gerçekleşmesine katkısı* (Yüksek lisans tezi). Marmara Üniversitesi.
- Kaplan, M. (2009). *Kültür ve dil*. İstanbul: Dergâh Yayınları.
- Karabulut, M. (2020). Necip Fazıl Kısakürek'in şiirlerinde "Hz. Muhammed" (S.A.V.) algısı. *International Journal of Turkish Academic Studies*, 1(1), 34–43.
- Karagöz, İ., vd. (2006). *Dini kavramlar sözlüğü*. Ankara: Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları.
- Karakoç, S. (1986). *Necip Fazıl'ın şiiri I, Edebiyat yazıları II*. İstanbul: Diriliş Yayınları.
- Karasar, N. (2005). *Bilimsel araştırma yöntemi*. Ankara: Nobel Yayın Dağıtım.
- Kayıklık, H. (2005). Bireysel yaşamda dinsel değişim. *Çukurova Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 2(2), 5–23.
- Kayıklık, H. (2006). Değişen dünyada birey, din ve dindarlık. Ü. Günay & C. Çelik (Ed.), *Dindarlığın sosyo-psikolojisi* (ss. 157–174). Adana: Karahan Kitabevi.
- Keskin, M. (2022). Kefen. *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*, 25, 184–185. Ankara: TDV Yayınları.

- Kirman, M. A. (2004). *Din sosyolojisi terimler sözlüğü*. İstanbul: Rağbet Yayınları.
- Kılavuz, A. S. (1995a). Ebed. *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*, 12, 49–50. İstanbul: TDV Yayınları.
- Kılavuz, A. S. (1995b). Ezel. *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*, 12, 49–50. İstanbul: TDV Yayınları.
- Kısakürek, N. F. (2022). *Çile*. İstanbul: Büyük Doğu Yayınları.
- Kısakürek, N. F. (1972). *İman ve aksiyon*. İstanbul: Bedir Yayınları.
- Kısakürek, N. F. (1984). *Kafa kâğıdı*. İstanbul: Büyük Doğu Yayınları.
- Kısakürek, N. F. (1985). *İman ve İslam atlası*. İstanbul: Büyük Doğu Yayınları.
- Kısakürek, N. F. (2006). *O ve ben*. İstanbul: Büyük Doğu Yayınları.
- Kısakürek, N. F. (2016). *Tanrı kulundan dinlediklerim*. İstanbul: Büyük Doğu Yayınları.
- Kiraz, S. (2018). Fezâyî'nin Çihil-nâm-ı Manzûm adlı Havâss-ı Esmâ-i Hüsnâ mesnevisi. *Cumhuriyet İlahiyat Dergisi*, 22(2), 1013–1021.
- Kocalı, Ş. (2021). *Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi dersindeki ahiret ile ilgili kazanımların değerlendirilmesi* [Yüksek lisans tezi, Dokuz Eylül Üniversitesi].
- Konevî, S. (2002). *Esmâ-i Hüsnâ şerhi* (E. Demirli, Çev.). İstanbul: İz Yayıncılık.
- Kotan, Y. (2015). *Nurullah Genç'in şiirlerinde dinî unsurlar* [Yüksek lisans tezi, Atatürk Üniversitesi].
- Kul, E. (2015). Tasavvufî İzlekler açısından Necip Fazıl'ın şiirleri üzerine kavramsal bir okuma denemesi. *Türkiye Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 19(2), 163-175.
- Kurtoğlu, M. (2015). *Metafiziğin trajik şairi Necip Fazıl*. Konya: Çizgi Kitabevi.
- Kürüm, E., & Furtun, S. (2016). Her şey zıddıyla kaimdir: Necip Fazıl Çile ve zıtlar dünyası. *Gazi Türkiyat*, 19, 73-83.
- Macit, S. (2022). *Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi 6. Sınıf*. İstanbul: FCM Yayıncılık.
- Millî Eğitim Bakanlığı. (2018). *Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi Dersi Öğretim Programı (4-8. sınıflar)*. Ankara: Millî Eğitim Bakanlığı Yayınları.
- Millî Eğitim Bakanlığı. (2024). *Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi Dersi (4-8. sınıf) Öğretim Programı: Türkiye Yüzyılı Maarif Modeli*. Ankara: Millî Eğitim Bakanlığı Yayınları.
- Miyasoğlu, M. (1996). *Necip Fazıl Kısakürek*. İstanbul: Marifet Yayınları.
- Okay, M. O. (2003). *Necip Fazıl Kısakürek*. İstanbul: Şule Yayınları.
- Okay, M. O. (2022). *Necip Fazıl Sıcak Yarada Kezzap*. İstanbul: Dergâh Yayınları.
- Okumuşlar, M., & Genç, F. (2012). Din eğitiminin bilimselleşmesi/neliği. In R. Doğan & R. Ege (Eds.), *Din Eğitimi El Kitabı* (ss. 59-64). Ankara: Grafiker Yayınları.
- Okumuşlar, M. (2014). *Yapılandırmacı yaklaşım ve din eğitimi*. Konya: Yediveren Yayınları.
- Önkâl, A. (1998). Hicret. *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*, 17, 462-466. İstanbul: TDV Yayınları.
- Özdemir, F. (2022). *Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi 8. Sınıf*. Ankara: Anka Yayınevi.
- Paksoy, H. B., vd. (2024). *Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi 5. Sınıf*. Ankara: Korza Yayıncılık.

- Pala, İ. (1995). *Divan Şiiri Sözlüğü*. İstanbul: Akçağ Yayıncılık.
- Sak, R., Sak, İ. T. Ş., Şendil, Ç. Ö., & Nas, E. (2021). Bir araştırma yöntemi olarak doküman analizi. *Kocaeli Üniversitesi Eğitim Dergisi*, 4(1), 228.
- Saltık, E. (2015). Çile'den hareketle Necip Fazıl'ın anlam dünyası. *Erdem Dergisi*, 68(81), 90-96.
- Şanlı, R. (2011). *Necip Fazıl Kısakürek'te din duygusu ve tasavvuf* (Yüksek lisans tezi). Süleyman Demirel Üniversitesi.
- Şahin, M. S. (1993). Cennet. *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*, 7, 376-386. İstanbul: TDV Yayınları.
- Şahin, M. S. (1993). Cin. *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*, 8, 8-10. İstanbul: TDV Yayınları.
- Şenocak, İ. (2017). *Büyük Doğu Çağına Doğru*. İstanbul: Hüküm Kitap Yayınları.
- Taştekin, O. (2020). *Kavram Atlası Eğitim ve Din Eğitimi I*. Ankara: Gazi Kitabevi.
- Topaloğlu, B. (2022). Kıyamet. *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*, 25, 516-522. Ankara: TDV Yayınları.
- Topaloğlu, B. (1993). Allah mad. *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*, 2, 471-478. İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları.
- Torak, S. (2006). Münker Nekir. *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*, 32, 14-15. İstanbul: TDV Yayınları.
- Tunç, C. (1994). Ecel. *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*, 10, 380-382. İstanbul: TDV Yayınları.
- Türkben, Y. (2017). Necip Fazıl'da ölüm ve ötesi. *Bozok Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 11(11), 47-66.
- Türk Dil Kurumu. (2024). *Allahsız, Azap, Daüssıla, İlahî, Kudret, Put, Rahmet, Ukde, Tufan* [Sözlük maddeleri]. <https://sozluk.gov.tr> (Erişim tarihi: 6 Eylül 2024)
- Uludağ, S. (2012). *Tasavvuf terimleri sözlüğü*. İstanbul: Kabalcı Yayıncılık.
- Üzmez, S. (2022). *Ortaokul din, ahlak ve değerler alanı seçmeli dersleri ile DKAB dersinin kazanım ve içerik açısından karşılaştırmalı incelemesi* (Yüksek lisans tezi). Gaziantep Üniversitesi.
- Yalçın, K., & Şengül, M. (2007). Dilin iletişim süreci içerisindeki rolü ve işlevleri. *Turkish Studies / Türkoloji Araştırmaları*, 2(2), 754-765.
- Yavuz, K. (2013). *Günümüzde inancın psikolojisi*. İstanbul: Boğaziçi Yayınları.
- Yavuz, Y. Ş. (1991). Azap. *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*, 4, 302-309. İstanbul: TDV Yayınları.
- Yavuz, Y. Ş. (2001). Kader. *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*, 24, 58-63. İstanbul: TDV Yayınları.
- Yavuz, Y. Ş. (2007). Peygamber. *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*, 34, 257-262. İstanbul: TDV Yayınları.
- Yıldırım, A., & Şimşek, H. (2013). *Sosyal bilimlerde nitel araştırma yöntemleri*. Ankara: Seçkin Yayıncılık.
- Yılmaz, H., & Sünbül, A. M. (2004). *Öğretimde planlama ve değerlendirme*. Konya: Çizgi Kitabevi.

ÖZ GEÇMİŞ

Ad Soyad: Azime Ertunç	
Eğitim Bilgileri	
Lisans	
Üniversite	Atatürk Üniversitesi
Fakülte	İlahiyat Fakültesi
Bölümü	İlahiyat
Yüksek Lisans	
Üniversite	
Enstitü Adı	
Ana Bilim Dalı	
Programı	
Makale ve Bildiriler (Varsa)	
1. Ertunç, A., & Göksu, M. Z. (2024). Necip fazıl kısakürek'in çile kitabındaki dinî kavramlar. <i>ÂSÂR Akademik Dinî Araştırmalar Dergisi</i> , 1(4), 45-77.	
2.	